

DOM IN SVET

LEPOSLOVJU

: ZNANSTVU :

1912 ::::: LETNIK XXV. ::::: ŠT. 11

VSEBINA.

	Stran		Stran
Sama. Povest. Spisal F. S. Finžgar. (Dalje)	393	Nikita, kralj črnogorski	422
O, zakaj si šel na tuje! Zložil S. Sardenko.	400	Mirko, kraljevič črnogorski	422
Uppsalska katedrala. Spisala Mara Gregoričeva.	401	Milena, kraljica črnogorska	423
Črtomir in Bogomila. Novela. Spisala Lea Fatur. (Dalje)	403	Črnogorci gredo na vojsko	423
Okoli Azije in Amerike. Spisal dr. Vinko Šarabon. (Dalje.)	413	Trg v Podgorici	424
To in ono	421	Srbski prostovoljci	424
		Srbski častniki v šotoru	425
		Bolgarski car Ferdinand in črnogorski prestolonaslednik Danilo	425
		Pašić, srbski ministrski predsednik	426
		Bolgarski car Ferdinand I.	427
		Grški kralj Jurij	427
		Grški pešci	428
		Turški pešci	429
		Turški konjeniki	429
		Čorlu na progí Odrin — Carigrad s slovečo džamijo	430
		„Visoka porta“ v Carigradu	430
		Isa Boletinac, voditelj albanskih vstašev	431
		Avstrija in Nemčija	432

Slike.

A. Mittov: Bazar v Sofiji	393
Smirnov: V grobnici	397
Legrain: Demon modernega časa	405
Hudson izročen smrti	413
Iz Baffinovega zaliva	417
„Vega“ objadra rtič Dežnev	418
Hrvaško-slovenski zbor v Ljubljani	420
Bar, črnogorsko pristanišče	421
S črnogorsko-turškega bojišča: iz skadske okolice	422

„Dom in Svet“ izhaja 25. dne vsakega meseca.

Urednika: dr. Mihael Opeka za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. —
Založnik in lastnik: Katol. Bukvarna. — **Tiska Katol. Tiskarna** v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravištvo v Katoliški Bukvarni.

A. MITTOV:
BAZAR V SOFIJI.

SAMA.

Povest. — Spisal F. S. Finžgar.

(Dalje.)

XX.

Dovolj! Če ne gre, ne gre!"

Tako je nejevoljen rekel Brest tisti večer po Aleninem obisku, zaprl knjigo in pihnil luč. Ko je nastala tema v sobi, je šele opazil, kako lije mesečina skoz okno. Začel je hoditi gorindol, zamišljen, s povešeno glavo.

„Neumnost sem napravil,“ je mrmral. „Veliko neumnost! — Ko bi bila Alena rafinirana ženska — ba — kdo bi se menil. Toda pravzaprav je še otrok. In če ta ženski otrok misli, da je stvar resna, potem, kaj potem?“

Brest je obstal pri oknu in si postavil kazalec na čelo. „Potem ostane neumnost — neumnost in za neumnostjo naj pride modrost. Tako! Kaj pa lazi za mano? Prav je tako!“

Hitro in jezno se je začel slačiti, da je odletel gomb od telovnika in se zakotalil po tleh. Nato je legel, zamižal in hotel naglo zaspati. Toda v polsnu so pogledale vanj Alenine oči, kakor bi ga iskale in klicale. Nič več ni ponavljal: Neumnost! Srce je kljuvalo in klicalo: Pridi, predraga!

Ko je drugo jutro sedel h knjigam, je malomarno pomislil na prejšnji večer, se nasmehnil, kakor se nasmehne človek lepim sanjam, ter se lotil dela. Mirno in spešno je pisal nalogo, da je pozabil obeda in ga je morala priti mati klicat. Hitro je dokosil in zgovorni materi malo odgovarjal, da je starica kimala z glavo, ko je odhajal

spat v podstrešno sobico, in ponavljala: „Zmeša se mu, zmeša! Sv. Katarina ohrani mu pravi um in pamet!“

Do večera je delal. Pa je prišel mrak in potrkal na njegovo okno in potrkal na njegovo srce. Pero se mu je ustavilo, knjiga mu zamrzela. Napotil se je skoz vas brez cilja in namena. Na nebu so se vžigale zvezde, bela ravan je blestela, pod nogami je veselo škripalo. Brest je zamišljen ponavljal čez dan obdelano snov. Toda kmalu so se mu začele oddaljevati teze in podmene avtorjev, dokler se niso razblinile v daljavi in se je zamislil drugam tako živo, da je hipoma dvignil glavo in se ozrl. Zdelo se mu je, da stopa pred njim Alena. Toda nje ni bilo, pač pa se je dvigal pred njim izza obletelih orehov Smrekarjev dom. Brest je obstal.

„Ko bi pogledal k Smrekarju,“ je preudarjal hinavsko razum.

„Ko bi pogledal k Aleni,“ je sililo odkrito-srčno srce.

Noga se je sama od sebe prestopila, Brest je zavil na Smrekarjevo dvorišče.

Prav tedaj je prišel pred vežo od nasprotne strani Štefan, ki je bil na žagi.

„Dober večer, gospod Smrekar!“

„Vendar spet enkrat! Me veseli!“

Štefan mu je podal roko, na kateri je Brest začutil smolnate lise, ko jo je stisnil.

„Ali ne motim?“

„Ne bodite sitni,“ ga je potolažil Smrekar podomače ter ga prijel za komolec in odšel z njim po stopnicah.

„Kar v obednico pojdite; morda je tam Alena in Viktor. Jaz pridem takoj!“

Smrekar mu je odprl vrata.

„Vidite, tukaj sta!“

Brest je vstopil.

„Kaj delate, gospodična?“

Brest je pogledal na mizo, kjer so bile razgrnjene pole s podobicami, ob katerih je sedela Alena in jih izrezljavala s škarjami.

„Jaslice, jaslice!“ se je oglasil Viktor, prijel upravljanega izrezanega velbloda in mu ga nesel pokazat.

„Poglej!“

Brest se je umetno čudil otroku in kameli pa gledal preko podobice na Aleno. Sam je čutil, kako mu je šinilo v lice, ko jo je zagledal, in takisto je ona vsa zaplamtela in zastavljene škarje so ji izpodrsnile ter odrezale pastircu nogo.

„Na,“ je skrivala razburjenost. „Le čakajte, Vi ste vzrok, da sem odrezala pastirčku nogo. Sedaj morate Vi izvesti operacijo siromačku.“

„Ah, škoda,“ je pritekkel Viktor in držal proti luči ranjenega možička.

„Popravim,“ je obetal Brest, ko ji je segal v roko. Obeh oči so se srečale, samo za trenotek se spogledale, toda zadosti dolgo, da so zaeno vprašale: Kaj se je zgodilo snoči? In iz nobenih ni bilo odgovora, zakaj oboje so se naglo povesele. Brest je odlagal klobuk, Alena mu je primikala stol k mizi.

„Torej sedaj popravim škodo! Kje je ranjeni pastirec?“

Alena mu je ponudila škarje in Viktorček je veselja ploskal, ko je videl, kako naglo da rezlja Brest in pomaga Aleni.

„Aha, ali so Vas napregli,“ se je prismejaj Smrekar v sobo, ko je zagledal veliko delavnico.

„Gospod Brest bi moral vsak večer priti pomagat. Do Božiča je komaj par dni še. Sama ne bom kos vsemu.“

„Dobro, le pridite, gospod Brest, v dnino. Plačam Vam z dobro kapljico.“

„Ko bi utegnil, srčno rad!“

„U,“ se je čudil Smrekar; „pretrgati se Vam tudi ni treba z učenjem. In če ima človek še takole prijetno družbo pri delu, kakor Vi sedajle, potem se laže utegne, kajne?“

Smrekar se je hudomušno namuznil, Alena je sklonila glavo niže, kakor bi ne videla dobro ovnovega hrbta, katerega je izrezavala, Brest je

popolnoma ponepotrebno zakašljaj in bil vesel, da mu ni bilo treba odgovoriti, ker je Viktor prinesel očetu pokazat izrezane podobice.

„Ate, vidiš, pet dreves, pet ovčic in kamela in pet pastircev. Lepo, kajne?“

„Kako ci-ci,“ je pregledaval oče izrezke in se čudil.

„Ate, jaz pravim, da je pastircev dovolj pet. Le živine mora biti veliko, kajne, živine in pa dreves. Kajne, živina in les je kaj vredna, je več vredna kot pastirji, jeli, ate? Kaj praviš?“

Smrekar se je bučno zasmel sinu, ga potapljal po glavi in ga pohvalil.

„Tako je, Viktorček! Živina in les, to velja! Kaj bi s pastirji! Ti, fant, boš dober gospodar! Le tega se drži!“

„Vidiš, Alena, ate tudi tako pravi. Živina in drevca, to kaj velja. Ti si pa tako neumna, da bi samo možice rada imela. Na ga!“

In Viktor je prijel pastirčka z odrezano nogo ter ga raztrgal in vrgel na tla.

„Viktor!“ je kriknila Alena, da se je otrok preplašil. Smrekar pa se je smejal, da se je tolkel ob kolena in ponavljal:

„Ha-ha, torej gospodična pa le možice rada, haha, same možice?“

„Ali res, gospodična?“ se je okrenil do nje Brest, ki se je zasmel s Smrekarjem vred, a naglo utihnil, ker je videl, da je Alena užaljena.

„Jezuška niso prišli molit ovni in živina in smreke, ampak ljudje, ljudje, pastirčki! Razumeš, Viktor, pastirčki, zato jih mora biti mnogo pri jaslicah. In če nočeš pastirčkov, tudi ovčic ne boš imel. Pa sam reži, na!“

Tako je Alena odgovorila na Brestovo vprašanje in na Smrekarjev smeh ter ponudila Viktorju škarje.

„Ne, ne!“

Deček je dvignil ročici in se obesil Aleni za vrat. Smrekar se je začel vnovič smejati, in je govoril Brestu, da sin ni razumel in slišal, ker je s poljubčkom prosil sprave pri Aleni.

„Ha, to bo gospodarski talent. Tak otrok in jo pošine, da bi bil velik človek ponosen. Haha!“

Takoj je velel prinesiti vina in Bresta je povabil na večerjo.

Dolgo so se zasedeli, a vsi so bili izborne volje in so soglasno sklenili, da mora priti Brest vsak večer pomagat Aleni delat jaslice.

„Naj bo, kar sem obljubil,“ se je odločil Brest drugi večer in takoj odšel k Smrekarju.

„Saj res nisem iz železa,“ je modroval tretji večer, zaprl knjigo in šel isto pot.

In hodil je slednji večer do Božiča.

Tisti dan pred Božičem so čakale Smrekarjeve sani pred hišo po kosilu. Smrekarica je posodila Aleni kožušček, vsi so jo spremili do vrat; kraguljčki so zapeli in sanke so zdrsnile z dvorišča.

Ko so sani na ovinku krenile iz vasi na glavno cesto, se je nekdo umaknil v sneg, dvignil klobuk in pozdravljal. Alena se je ozrla in spoznala Bresta. Srce je vzkipel, bela rutica je odgovarjala Brestovemu pozdravu, dokler niso sani izginile v daljavi.

„Minka se moti,“ je razmišljala Alena. „Kako je dober! Ti večeri, ko je zahajal on k nam, so bili najlepši.“

Hitreje, kakor so tekle sani, so se sukale misli v njeni glavi. Pesem kraguljčkov je bila himna lepim sanjam.

Blizu kolodvora se je šele zdramila in se spomnila, kam se pelje.

„Le nobel, Alena!“ ji je zadonel materin klic. Ponosno je pogledala po konjih, po saneh in po kožuščku, izza katerega je gledala njena lepa glava, kakor roža iz temnega grma.

„Le nobel,“ je izpregovorila sama s seboj naglas in se zasmejala, da se je ozrl hlapec na kozlu in nato mehanično počil z bičem.

Čim bolj se je bližala postaja, bolj so plahnele sanje in je ginil spomin na službo in na trpljenje. „Domov, domov, k očetu, k materi!“

Ko so obstali konji pred postajnim poslopjem, je skočila s sani, stisnila hlapcu kronco v roko in hitela po vozovnico. V veži je srečala pismonošo. Bil je nekoliko vinjen in kučma mu je visela na levo uho.

„Kaj pa Vi tu?“ ga je radostno ogovorila.

„Sani sem čakal, sani!“

Začugal se je, ko je obstal pred njo, in se parkrat prestopil, da je ujel ravnotežje.

„Ali ste bili v Ljubljani!“

„Dan sem imel, dan, gospodična, zaradi tistega neumnega pisma.“

Alena je vsa vztrepetala.

„In kako je izteklo?“

„Nič ni izteklo, nič še. Vse sem po pravici povedal. Vse. Naj drugi gledajo in se zaogovarjajo!“

Pismonoša je segel v žep in privlekel iz njega posvaljkan ogorek smotke ter tipal za žveplenkami v telovniku.

Alena je prebledela.

„Kdo so tisti — drugi — ? Koga ste naznanili?“

Glas se ji je tresel. Da je bil pismonoša trezen, bi bil zapazil grozno zmedenost Alenino.

Pismonoša je potegnil ob hlače žveplenko in se močno začugal.

„Koga sem naznanil? — Nobenega nisem naznanil, ampak povedal, da sem dal pismo Joku. Ta je falot! Tudi Strniška je tako pričala, da sem nedolžen. In naša poštarica Erna, to je duša! Ob kruh bi me bil spravil ta kajon, da ni Erna tako prav in dobro popisala o meni.“

Hlapec je odzunaj ugledal pismonošo in zavpil nadenj.

„Koj, koj! Adijo, gospodična! Jok naj se pa le pripravi na precep.“

Pismonoša je splezal na kozla, Alena je gledala za sanmi, torbica v roki ji je trepetala.

Tedaj je nekdo potrkal na šipo, kjer se odvajajo vozovnice. Alena se je zdramila.

„Gospodična, vlak takoj pride!“ se je oglasil skoz okence mlad uradnik, ki je že dolgo slonel za steklom in gledal lepo Aleno.

Hitro je kupila listek. Ko je spravljala drobiž, ji je padla desetica na tla. Vlak je zahrumel, Alena ni pobrala desetice. Vsa zbegana je hitela k vlaku.

Izprevodnik ji je odkazal oddelek, kjer so se vozile tri učiteljice, njene znanke. Alena se jih je v resnici prestrašila, ker je želela po samotnem kotičku, kjer bi se umirila in zbrala misli.

Koleginje so jo veselo pozdravile. Ena je bila Alenina součenka.

„O Marijandel! Pozdravljena!“ se je je kljub razburjenosti razveselila Alena. „Kako ti je?“

„Izborna! Čestitajte ji,“ je odgovorila zanjo starejša učiteljica.

Marijanica ji je požugala.

„Nevesta je!“

„Res? Torej čestitam!“

„Hvala, toda je še vse lahko vija-vaja-vun! Jaz moškim nič ne verjamem!“

„Kakšen pa je?“ je hitro vprašala Alena, ko je sedla poleg svoje prijateljice.

Starejša učiteljica se je zasmejala.

„Oj, kako vprašate! Tako se vpraša za petošolce. Ko gre za res, se vpraša: Kaj je, kaj? To velja! Od lepih brčic in milih pogledov, pa od chic-hoje in od postrani klobuka — se ni še nihče do sita najedel.“

„Mm, kakšna lepa proza!“ je ugovarjala Marijanica in pripovedovala Aleni z žarečimi očmi, da je on uradnik na postaji in zal, kot le kaj.

Sredi živahnega in veselega pogovora se je Alena mnogo bolj umirila, nego bi bila ždela sama v kotu in bi bila razmišljala grozeče slutnje. Tudi v družbi ji je silila tuintam neljuba misel v glavo. Ali mimogrede jo je premagala, ko se je jasno spomnila, kako je bil Smrekar zadnji čas vesel, da ji ni nihče omenil nič o pravdi in da Joka ni bilo že dolgo na izpregled. Torej je brez dvoma

stvar uredil Smrekar in vse zvalil na mešetarja, katerega je gotovo dobro plačal.

Vlak je obstal na ljubljanskem kolodvoru. Tovarišice so si voščile vesele praznike in hitele iz voza.

Komaj je Alena stopila na peron, je že zagledala sloko postavo, ki je čakala ob izhodu in motrila prišlece. Aleno je prevzelo čudovito hrepenenje. Prerinila se je skoz potnike in še preden jo je oče dobro spoznal, mu je že ovila roke okoli vratu in ga poljubila.

Trpotcu je samega veselja obtičala vsaka beseda v grlu — in pretrgano slovko vanje je dokazovalo, kako mu gre na jok. Tesno je držal hčerko za roko in besedice ni črnil, dokler nista stala pred kolodvorom.

„Oh, da si le prišla, Alenčica!“

Oče ji je še enkrat stisnil roko in jo gledal s solznimi očmi.

„Veš, kaj, papa; pojdiva na južino! Jaz plačam!“

Alena je potehtala torbico in mu ovila roko okoli komolca.

„Kamor hočeš, ljubica moja, kamor hočeš!“

Trpotec se je zasukal ob Aleni, kakor bi ga še nikdar ne bil trgal protin po nogah. Zavila sta jo v restavracijo.

„Poglej, Alenčica, kako je prav, da nisem mame ubogal. Je rekla: Čemu ti bo salonska suknja pod svrhnik? Nič nisem ugovarjal, kar skrivaj sem jo oblekel. Vidiš, kako je prav! Sedaj bi si ne upal sleči svrhnika in bi sedel tu s tabo, kakor kmet v kožuhi.“

Trpotec je obešal sukno na klin in se zadovoljno pogledal v zrcalu v nasprotni steni. Alena je naročila jedi in pijače.

„Oh, da si le prišla, Alenčica,“ je trčil z njo oče in jo spet prijel za roko.

Ko je Alena plačevala, je položila na mizo petdesetkronski bankovec.

„U joj,“ se je začudil Trpotec tako naglas, da so se ozrli gostje pri sosednji mizi.

„Sedaj greva pa še nakupit za božičnico. Mami moram kaj prinesti.“

„Kakor hočeš, ljubica moja, kakor hočeš.“

Alena se je oklenila očeta za komolec, kar ni nikdar storila, odkar ni bila več otrok.

Ko je nakupila v trgovini prigrizkov za mamo in za očeta šop finejših smotk, sta se naravnala proti domu. Trpotec je hodil kakor mladenič z devojko ob roki in gledal ponosno preko ljudi.

Doma je hrupno odprl vrata nastežaj. Baruša je stala sredi sobe in že zinila, da bi vzdihnila: Moj Bog, kaj je ni! Tedaj je vstopila Alena. Materi je umrl vzdih na ustnicah, razširila je roke

in objela hčerko. Solze so jo polile. Dvakrat jo je spustila iz objema, pa se vnovič privila k njej in jo stiskala na prsi. Trpotec je gledal in stal, držeč nakupljene stvari pod pazduho, ter neprenehoma povlekaval sapo skoz nos, da je tajil solze, ki so mu silile v oči — — —

Zvonovi so zapeli svetonočno pesem.

Pri Trpotčevih je gorelo na mizi skromno božično drevesce. Iz vsakega plamenčka je puh-telo, kakor bi padla ljubezen iz odprtih nebes na zemljo.

Pred drevescem je stal oče Janez in mati Baruša. Sredi med njima Alena. Držali so se tesno za roke. Skrivnost ljubezni je plula nad njimi.

XXI.

Na Nedolžnih otročičev dan je šla iz Zaselja po strmi gazi, ki vodi v Bukovje, samotna popotnica. Solnce je sijalo čudovito veselo. Zimska pokrajina je žarela. Sneg se je topil po zavešenih vejah črnih smrek. Vsak hip se je sprožila plast snega z veje, po igličevju je zašumelo, sproščena veja se je dvignila kvišku in se gugala, kakor bi se oddihala od teže, katero ji je naložila zima.

Popotnica, učiteljica Minka, je često postajala in se ozirala po okolici. Gorko ji je bilo lice, gorkejšo srce, ki je uživalo krasoto deviške prirode.

Dve uri sta potekli, preden se je dokopala po slabi poti na lepo gorsko planoto. Sredi nje se je dvigal zvonik, krog njega so se gnele v lepem neredu ponižne hiše, odete skoro do tal v bele kožuške. Le ob robih pri strehah in slemenih so se rezko črtali rjavi robovi slame in desk ob snegu, kakor bi bili kožuhi obrobljeni z dragim krznom. Tuintam so izpod gozda gledale posamezne hišice z brežine proti cerkvi, odkod so se vile po snegu proti njim vijugaste, rumekaste steze.

Minka se je napotila proti vasi in poiskala župnišče. Ko je stopila v vežo, je zagledala čokaste ga moža: v škornjih je bil, izza bolhane so mu mahale štrame, na rami je imel oprtan konjski komat, na glavi pa mogočno polhovko.

„Dober dan,“ je pozdravila Minka z nežnim, a vendar krepkim glasom.

Mož sredi veže se je počasi okrenil in dvignil glavo, da je videl skoz naočnike, ko so mu zlezli konec nosu.

Minka je zapazila pod vratom kolar, izza katerega je molel uhelj hodničnega platna.

„Župnik,“ je naglo pomislila in ni vedela, ali bi se čudila, ali smejala originalu.

„No, kaj bo dobrega,“ jo je nagovoril župnik Boštjan z nizkim, nekoliko prehlajenim glasom.

„Ali bi mogla govoriti z gospodom župnikom?“

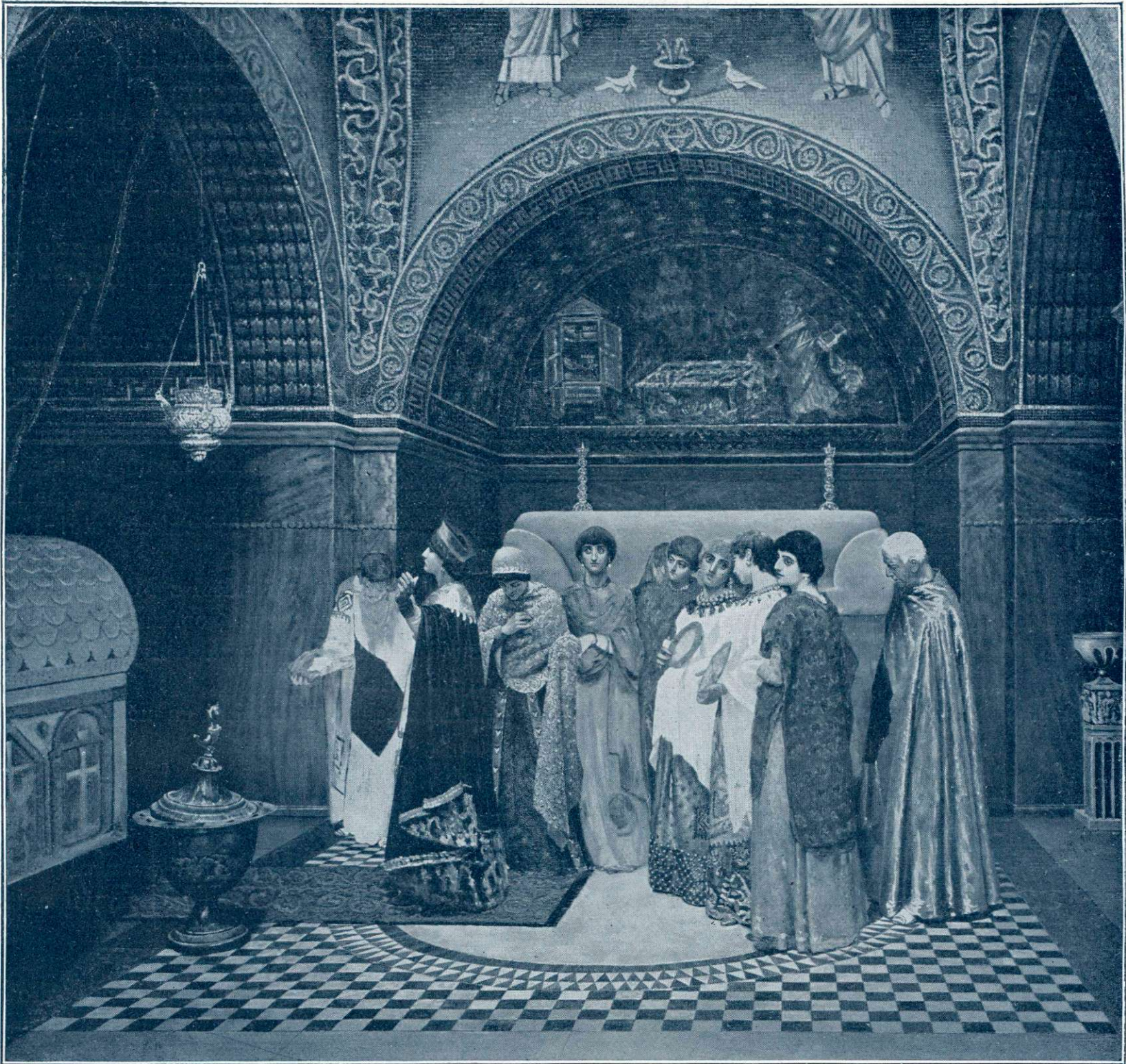
Gospod Boštjan jo je pomeril od vrha do tal, nato pa rekel nekoliko užaljen:

„Župnik sem jaz! Za mano!“

„Stopite noter!“ ji je velel s težko, delovno roko v sobo.

Tamkaj ji je ponudil klop, kamor je posajal ženine in neveste ob izpraševanju. Sam je sedel na stol, katerega sedalo je bilo vsled starosti podtempljano z usnjem.

„Torej kaj bo?“

SMIRNOV: V GROBNICI.

Zavil je po stopnicah v nadstropje. Potoma se je opravičeval!

„Kajne, me niste spoznali? Seveda, tako polikan črnosuknjar nisem, kakor hodijo po Ljubljani. Tukaj vlečejo drugačni vetrovi, presneta reč!“

Na veži, vrhu stopnic, je obesil komat na kljuko. Nato je odprl vrata v sobo, ki je bila pisarna in spalnica, vsehkrati.

Gospod Boštjan je poveznil kučmo na mizo in se naslonil ob komolec.

„Slišala sem, oprostite, da sem tako indiskretna — —“

„Le naravnost, kaj bi te fraze! Pri nas smo naravni ljudje!“ jo je prekinil župnik.

„Ali res, gospod župnik, mislite odpovedati pouk v zasilni šoli?“

„Nič ne mislim. Sem ga že odpovedal. K Svetemu dnevju je jezdil hlapec s pismom na pošto. No, in kaj Vas to skrbi?“

„Jaz sem učiteljica iz Zaselja, nameravam prositi semkaj.“

„Kogâ?“ se je začudil župnik, popravil naočnike in se nagnil proti njej, da mu je izpodrsnil naslonjeni komolec.

„Kogâ? Vi? Vi, da bi tukaj učili?“

„Zakaj se čudite, gospod župnik?“

„Hahaha,“ se je zasmelal gospod, prijel za kučmo in udaril z njo po mizi, da se je pokadil prah z nje.

„Kaj se ne bi čudil? Takale podlasica, kakor ste Vi, pa med naše gumpce? Ali Vam nisem že prej rekel, da pri nas nismo v Ljubljani, presneta reč. Tiste cukrene otroke in strdene punčke bi vsak krotil in učil. Ali naši so kakor štorovi! Poglejte me, štiri mernike pšenice Vam nesem po stopnicah, pa sem jim bil komaj kos. Celo naročje palic sem polomil leto in dan nad njimi, pa je vsak oče trdil, da jih še premalo bijem. Boste pa Vi kaj opravili, seveda. Iz šole Vas poneso!“

„Nič se ne bojim! Jaz poizkusim brez palice in sem prepričana, da me ne poneso iz šole.“

„Če bo to resnica, potem dela Bog z Vami čudeže, ali ste pa s čarovnicami v zvezi. Tako je, presneta reč!“

„Ne eno, ne drugo, gospod župnik. Ljubezen bo to naredila.“

„Ljubezen! O ti moj Bog!“

Župnik je pograbil kučmo in si jo dejal na glavo ter se je razhudil:

„Kaj mislite, da jaz nimam ljubezni do teh ljudi? Kdo drugi pa me drži v teh hribih kakor ljubezen. Tudi meni bi se prileglo, da bi bil korar ali tehant. Ali vse sem zaigral zaradi ljubezni do teh siromakov. In za plačilo in trpljenje imam to od višjih, da se mi pomilovalno muzajo, ker sem takle, od župljanov pa to, da mi je pred kratkim neki smrkovec drevesca polomil.“

„Nekaj ljulike je povsod,“ je zagovarjala Minka.

„Ni tako!“ Župnik je trditev pribil z roko ob mizo. „Poglejte: Tri plašče sem kupil za cerkev, dva lustra; tole bajto sam pokrtil; če krava zboli: Boštjan pomagaj; če je edinščina pri hiši: Boštjan pomagaj! Presneta reč, za plačilo mi pa drevesca polomijo.“

„Eden vendar niso vsi. Jaz sem pa v Zaselju slišala, da Vas ljubijo.“

Župnik je snel spet kučmo in jasno je bilo videti, da ga je ta pohvala razveselila.

„Pa pustiva to. Kakor sem rekel, jaz ne grem več v šolo. Če Vas veseli, pa pridite delat čudeže.“

„Prosim, ali bi se dobilo stanovanje?“

„U, mežnarija je prazna. Zastonj Vam jo dam, ker moj mežnar je zaeno hlapec in spi v hlevu. Drugo leto — pa saj ne boste vzdržali — se preselite v palačo. Poglejte!“

Gospod Boštjan je stopil k oknu in pokazal s prstom na lično stavbo, ki se je dvigala na gričku za vasjo, napol dodelana!

„Vidite, tako palačo nam je vsilila gosposka, ki ne ve, kje se denar jemlje.“

Minka je stopila k oknu in se razveselila krasne lege, kjer je stala nova šola.

„Ah, kakor nebeško kraljestvo!“ je rekla.

„Aha, nebeško kraljestvo! Vica, vica, in še za pol peči pekla povrhu, presneta reč,“ je godrnjal gospod kakor sam s seboj.

„Še nekaj; ne zamerite, jaz sem zelo sitna. Ali bi bili tako dobri, da bi mi dajali vsaj to leto hrano?“

„Hrano? To ni moja reč. Z Jero se zmenita. Jera je namreč moja sestra in gospodinja pa je za to prav taka, kakor ste vse ženske. Če pridejo žandarji ali gospodje — saj se redko primeri —, tedaj je kolovrat stari kakor iz samega medu. Če pa pride kaka ženska, je vselej nabrskana kakor puran, če vidi rdečo ruto. Takele ste! Pojdiva dol!“

Župnik je vstal in odšel z Minko v hištrno.

„Jera!“ je zaklical z gromkim glasom.

Iz kuhinje se je pokazala siva glava, zavita v kocasto ruto.

„Tale misli priti semkaj za učiteljico. Pomenita se!“

Nato je odšel.

Minka in Jera sta se naglo razumeli in pomenili, in sicer tako prijazno, da je pogovor popostavil na laž Boštjanovo trditev.

Župnik se je kmalu vrnil in postavil na mizo bokal vina.

„No, Jera, kako je?“

„Dobro, hvala Bogu, da dobimo tako prijazno deklico. Saj ti nisi za šolo!“

„Moška je ta! Pa bi bila ti učila, jezičnica! Hodi in prinesi kaj, da prigriznemo“ — — —

Debelo uro potem sta spremljala gospod Boštjan in stara Jera Minko skoz vas. Vsa okna so bila natlačena vsled tega dogodka z radovednimi glavami. Ko so drsajoči otroci zagledali župnika, so popustili sanke in zbežali okrog ogla.

„Vidite, to je naša divjačina! Takile so!“

Minka se je ozrla za njimi, izza ogla je pogledal razkuštran deček in ji je pokazal osle.

Na robu planote je čakal župnikov pastir s sankami.

„Da se ne boste mučili, Vas moj pastir potegne do mlina. Pot je drsna.“

Minka se je začudila.

„Le sedite in nič se ne bojte. Fant je boljši za take neumnosti kot za pametno delo. Z Bogom!“

Sanke so sfrčale po strmini, za njimi je vihral Minkin šal kakor zastava.

Dva dni potem je potrkalo pri Trpotčevih. Vsi so se zgenili, ker so bili obiski pri njih redka izjema. Alena je stopila k vratom in jih odprla.

„Minka!“ je vzkliknila vesela in predstavila koleginja staršem.

„Da nas ti obiščeš, no, to je res nekaj posebnega!“

„Prav imaš,“ je potrdila Minka. Veselje ji je gorelo iz oči.

„Nekaj posebnega ti povem.“

Odšli sta v Alenino sobico.

„Poglej in preberi!“

Minka ji je dala polo in si nato ogledovala raznovrstni drobiž po Alenini sobi.

„Čestitam! Izborno si zmagala!“

„Kajne? Sedaj imam črno na belem, da me nihče ne preganja, da je bilo moje delovanje pravo, in Smrekar naj se sramuje do groba! Nadzornik je bil čuda prijazen.“

„In sedaj ne greš proč, kajne?“

„Grem! Je že sklenjeno. V kratkem dobim dekret.“

„Kam? V Ljubljano?“

„Kaj še. V — Bukovje!“

„Minka, ali si znorela? V te hribe, v to samoto! Ne, ne verjamem; ti se šališ!“

„Grem — toda ne v samoto, ampak v svoje kraljestvo, v svoj ideal. Sem bila že gori. Krasno je! To je polje, ki je dela vredno in potrebno!“

Minka ji je navdušeno razodela in opisala obisk v Bukovju.

Alena je poslušala in se nasmejala do solz. H koncu je nenadoma obmolnila, potem pa rekla:

„Minka, kakor je smešno, tako je grozno. Ne hodi!“

„Grem! — Ti pa pojdeš od Smrekarja!“

Alena se je vsa preplašila.

„Da, od Smrekarja greš na moje mesto. Tako sva se domenila z nadzornikom!“

Alena je bila tako iznenadena, da je govorila odlomke posameznih stavkov, da Minka ni spoznala, ali se veseli, ali je žalostna. Prijela jo je za roke in ji razlagala:

„Vidiš, dušica, tako je bolje zate. Ne izgubljaš leta, se rešiš Smrekarja in vseh neprilik, za-

eno pa lahko poučuješ Viktorja in imaš dvojni zaslužek. Le vesela bodi, zlasti sedaj, ko se plete tista pravda.“

Alena je pobledela.

„Moj Bog, ali si kaj slišala? S pismonošo sem govorila. Na Joka je zvrnil.“

„Jok popiva že več dni in razmetava denar. Vse govori kar očitno, da ga je Smrekar podkupil. Veri se, da je pismo dal Strniški, in jo proklinja, češ, ženska lakomna, ki ji je primešetaril toliko stotakov, ga hoče zapreti v zahvalo.“

„Ali kaj govori o meni?“

„Nisem čula. Vkljub temu je prva stvar zate potrebna: Proč od Smrekarja! Ali si staršem kaj povedala o tej stvari?“

„Nisem, ne upam.“

„Molči in jih ne žali. Jaz sem govorila s Strniško in zažugala tudi Joku tako, da ne bo upal zlepa ziniti kaj o tebi. Bodi mirna! Sedaj pa z Bogom. Moram na vlak, da si uredim vse za selitev.“

Minka je čutila, kako se je tresla roka Aleni.

„Pogum, Alenčica!“ jo je navduševala in jo iskreno poljubila.

Alena jo je spremila do veže. Ko sta se ločili, je vstopil mestni pismonoša:

„Alena Trpotec?“

„Da, zame!“ Alena je segla po listu.

„Z Bogom,“ je zapel pismonoša in se obrnil kakor stroj ter naglo odšel.

Alena je spoznala Brestovo pisavo. Vse, kar je tihi, ljubezni polni dom zabrisal, je nenadoma oživel. Še vsa razburjena od Minkinih novic, se je razburila še bolj in ni mogla odpreti pisma. Skrila ga je v žep in šla pravit staršem novico, da se preseli od Smrekarja v šolo.

„Dvojna služba, a, dvojna, dobro, Alenčica!“ je govoril oče.

„Če ne bo preveč, če ne bo pretežko,“ je skrbela mati, ko je Alena že v svoji sobi brala Brestovo pismo.

Pismo jo je vabilo, da mora biti na Silvestrovo opoldne že pri Smrekarju, ker je Štefan zaradi nje preložil svoje godovanje, in potem da je silno pusto in prazno, kar je odšla, da prazniki brez nje niso bili prazniki, ampak dolgčas, neskončni dolgčas — — —

Dvakrat je prečitala Alena pismo, rdečica ji je plula v lice; tiha sobica, kjer se je te dni tako otročjesladko izpočila, ko ji je mama postiljala postelj in jo skrbno zagrinjala vsak večer, ta sobica ji je bila hipoma tesna in pusta, srce je zahrepenelo vun, nazaj, nazaj . . .

Brez volje je dvignila pismo k ustnicam in šepetala:

„Ivan, kako si dober!“ — — —

Dasi ni bilo brez boja in so tekle solze, je bila vendar Alena na Silvestrovo pri Smrekarju in je vsa radostna vezovala Štefana ter se zaba-

vala z Brestom, ki se ji je zdel ljub in lep, kakor še nikoli, da je vsa omamljena v pozni noči zapala gluhim stenam svoje sobe veliko tajno srca:

„Ivan, Ivan, jaz te ljubim . . .“

(Konec.)

O, ZAKAJ SI ŠEL NA TUJE!

Po narodnem motivu. — Zložil Silvin Sardenko.

I.

Ko se seli lastovica,
še zapoje vrh zvonika;
on odšel je brez besede,
kakor lep odmev brez stika.
Ali ona je postala
žalnih časov živa slika.

Kakor lopa vinogradna,
ko se čriček več ne čuje,
njena duša zapuščena
dan na vrtu presamuje,
noč prečuje v presamoti.
„O, zakaj si šel na tuje!“

II.

„Kaj mi veneš, dete drago?“
— mati vpraša hčer v ogradi —
„Saj je komaj ti na licih
zacvetelo par pomladi,
pa že smrtnobledi dnevi
bi zasneli te radi?“

„On je daleč šel za slavo.“
Materi se čelo zgubi.
Mar ji on in njega slava,
ali svoje dete ljubi;
daleč piše pismo resno:
„Ano skoraj smrt zasneli.“

III.

Pismo hitra golobica,
ali moder sklep počasen.
On je bral in se prestrašil:
„Smrt obraz ji snubi krasen?
Z letom dni se slavljen vrnem,
moj prihod ne bo prekasen.“

Pride druga golobica,
drugi list s pisavo znano,
v sebi nosi mu puščico
in zabode hudo rano:
„O, zakaj si šel na tuje!
Smrt zasnela je Ano.“

IV.

Ta tujina! Ta tujina!
Mislil si, da rane celi,
ali v dušo še bridkejšo
bolečino ti naseli.
Mislil si, da čelo venča,
pa lase samo pobeli.

Mir in praznik Vseh svetnikov.
Z grobnih vrst odšli so drugi.
On na njeno je gomilo
truden stopil v silni tuği,
in solze v očeh globokih
kot narasli potok v strugi.

V.

Kaj je slave omamljive
želja gnala te po sveti!
Saj srce brez slave more,
more slednji čas živeti;
ali brez ljubezni mora,
mora zgodnji čas umreti.

UPPSALSKA KATEDRALA.

Spisala Mara Gregoričeva.¹

Najznamenitejša ogledovalna točka mesta Uppsale je brezdvomno njena stolna cerkev. To svetišče je istočasno po svoji obsežnosti največje v vsej Skandinaviji.

Razprostira se uppsalska katedrala — ki je 118 m visoka in ravno toliko dolga — na nekoliko vzvišenem ozemlju sredi mesta.

Zidati so začeli to stavbo že l. 1280., toda zidali so jo celih 155 let, tako da je bila blagoslovljena šele l. 1435. Poslopje je bilo prvotno — po severnofrancoskem vzoru — zidano v izključno-gotskem slogu, vendar je ob večkratnem popravljanju marsikaj izgubilo na lepoti tega sloga, zlasti po ogromnem požaru, ki je l. 1702. neusmiljeno plapolal nad Uppsalo. Prelepi dom ima razen cele množice olepševalnih stolpičev tri veličastne zvonike, izmed katerih nudi eden zavetje nič manj nego peterim zvonovom.

Uppsalska stolna cerkev ima tri vhode, ki so s toliko umetnostjo obokani, da ko stojiš tik orjaške cerkve, ne veš takoj, kateri bi bil glavni, saj stoji vsak posamični sredi krasnega pročelja.

Zategadelj se ti trije vhodi razlikujejo že po svojem imenu. Nasproti (glavnemu) oltarju je zahodni ali västra portalen. Eden izmed stranskih ali severni vhod se imenuje norra portalen, dočim nosi drugi, stranski, oziroma južni vhod ime södra portalen.

Vsi ti vhodi, ki so iz apnenika, vzbujajo svojo pozornost tako, da ne moreš mimo, ne da bi jim posvetil trenotek zanimanja.

Najstarejši je južni portal, ostala dva sta bila dodana v 15. stoletju.

Okrasil je te portale s svojo umetnostjo domači kipar Th. Lundberg.

Z ozirom na kras in veličast zasluži prvenstvo izmed teh vhodov gotovo takozvani södra portalen. — Sredi njega se dviga kamnit podboj, na katerem stoji pod baldahinom cerkveni patron, svetnik Lavrencij, dočim ga okrožajo v vzdolbinah kipi: Davida, Mozesa, Arona in Elije. Nad obokom tega portala se v vsej svoji glorioli dviga Kristusova oseba v pozi tolažnika. Duri so ozaljšane s šesterimi okroglimi reliefi, predstavljajočimi prve dni stvarjenja.

¹ Gospodična pisateljica se je baš povrnila s potovanja s Severnega tečaja. Op. ured.

Ostali reliefi te spominjajo dvanajsterih patriarhov in ravnoloko apostolov. Zaključek umetniškega užitka, ki ti ga nudi ta vhod, tvorijo zopet štirje kipi, ki so postavljeni v kamnitih dolbinah in ki predočujejo sv. Henrika kakor škofa, neko kronano žensko, vojščaka in redovnico. Pod kipi so vtisnjeni reliefi iz dobe stvarstva in dobe Abrahama.

Da si more prijazni čitatelj vsaj deloma predočiti veličino uppsalske bazilike, naj omenim, da je v njeni notranjščini nič manj nego sedem cerkvenih ladij. Ko sem vstopila v to cerkev in se ozrla občudovalnim pogledom preko množice stebrov, mi je trenutno prišel v spomin z ozirom na svoje razkošje toliko proslavljeni nekdanji jeruzalemski tempelj.

Vse te ladje, ki se s svojimi marmornatimi mejniki razprostirajo po svetišču, kot brezsumni drevoredi, imajo svoja posebna imena.

Severni in južni portal združuje povprečna ladja (Tvärskeppet).

Od središča povprečne do zahodnega vhoda se vije srednja ladja (Langhusets midtskepp).

Obe stranski, ki sta srednji v levo in desno, nosita ime södra sidoskeppet in norra sidoskeppet.

Od središča povprečne proti oltarju vodi ladja kronanja (korets midtskepp), ki stoji med obema stranskima (sidoskepp).

Najveličastnejšo izrazitost sedmerim ladjam pa dajejo marmornati stebri, ki jih omejujejo.

Samoobsebi je umevno, da vsebuje sleherna ladja svojo važnost.

Ladja kronanja je zadobila svoj pridevek, ker so do vlade kraljice Ulrike Eleonore bili v njej kronani vsi dotakratni švedski vladarji.

Povprečna ladja te v svoji sredini opozarja na spominsko ploščo v tlaku, oziroma na grob luteranskega škofa Olafa Rudbecka (1727). Srednjo ladjo diči divno mojstrsko delo: prižnica v baročnem slogu, ki izraža v ozadju umetniško izrezljane reliefe. V tej ladji, ki ti podaja najlepši razgled po templju, imaš priliko stopiti ob grobišče velikega švedskega naravoslovca Karola Linnéja, ki je, kakor znano, razen drugega z učenjakom Celzijem konstruiral stostopinjsko skalo toplomera.

Stranske ladje pa te vodijo pred šestnajstero kapelic. Zanimati te utegnejo te prostornine že

zato, ker so bile v dobi — ko je bila ta cerkev še v oblasti rimskokršćanstva — posvećene posameznim svetnikom, doćim so se po reformaciji izpremenile v grobnice. V njih spé nevzdramno spanje kralji in kraljice, razni vojskovodji, kraljevski namestniki, cerkveni dostojanstveniki in cela vrsta oseb, ki so si priborile s to in ono dobrodelno zaslugo najćastnejši spomin.

Najstarejša je grobnica Gustava I., ki je bila v srednjem veku kapela Marije Device. V tej kapelici zapaziš že od daleć srednjeveški gotski grb kraljevske dinastije Wasa.

Stene te razkošno odićene kapele so ozaljšane z okraski renesanćnega sloga. Tudi okenske šipe podajajo izmed vseh v cerkvi najzanimivejše podobe in risarije.

Ta kapela se imenuje Gustavova, ker so z letom 1560. prepeljali vanjo trupla kralja Gustava I. in njegovih obeh soprog. Zato je tudi kamniti sarkofag tako izdelan, da vidiš na njegovem pokrovu postavo mrtvega vladarja sredi obeh žena.

Kar pa je v tej grobnici najmikavnejše, je sedmero fresko-slik, ki v krogu kapele predoćujejo najznamenitejše dogodljaje iz vladarjevega življenja; tako n. pr.: Gustav sprejme iz rok obeh bratov in poznejših luteranskih svetnikov Olafa in Lavrencija Petri sveto pismo v švedskem prevodu. — Kraljev sijajni prvi prihod v Stockholmu. — Kralj pozdravlja posamezne stanove itd.

Razen teh kraljevskih ostankov počivajo ob straneh grobnice tudi kosti raznih cerkvenih mogotcev in posvetnih plemenitašev. Ker se razprostira Gustavova kapela za oltarjem, naj omenim, da stoji tik stene za njim železno pregrajena omara; v njej je shranjena vladarjeva krona iz bakra, vsa posuta z dragulji, in kosti domaćega švedskega svetnika Erika.

Gustavovi kapeli najbližja je takozvana Finstarum. Imenuje se ta grobnica tako, ker ležita v njej okostji staršev sv. Brigite. Le-ti so namreć živeli in umrli v Finsti v provinciji Upplandiji. Oće imenovane svetnice je bil v tem mestu višji sodnik do leta 1328. Oba roditelja sta vdolbena na pokrovu marmornate krste v takratni narodni noši. Preobširno bi mi bilo opisovanje vseh grobnic, dasiravno je v sleherni zapećaten kosćek zgovine, vendar ne morem si kaj, da bi ne opisala še sledeće kapele: To je grobnica kralja Ivana III. in njegove soproge Katarine Jaggelonice. Vsa ozaljšana je s stukaturno ornamentiko; podal pa ji je to razkošnost Ivan III. že za ćasa svojega življenja.

V njej sta postavljena dva spomenika, oziroma dva sarkofaga posebej. Na eni krsti je videti

vojščaka v oklepu, ki predstavlja kralja Ivana. Nad njim se razprostira kamnito ostrešje z alegorićnimi slikami. Ta baldahin podpirajo štirje stebri iz pristnega korinćskega marmorja. Ob straneh spomenika so reliefi, predoćujoći vačne vojne dogodke, doćim se razteza nad spomenikom krasna slika, ki predstavlja mesto Stockholm v l. 1500. Ta spomenik je bil dovršen že l. 1593. v mestu Gdanskem, toda ker ga osebe, ki so ga naroćile, niso mogle takrat poplaćati, ga je baje mestna uprava ali občina oddala Švedski šele l. 1780., in le zaslugi Gustava III. je pripisovati, da je s tem letom došel v uppsalsko baziliko, oziroma v grobnico, za katero je bil namenjen.

Spomenik kraljice Katarine je obsežen marmornat obok, ki sloni na dveh stebrih. Na oboku je izpostavljenih šestnajstero grbov iz njenega pradedja, izmed katerih so štirje napol razpadli. Nad obokom se blesti srebrna krona, ki ji jo je podaril njen soprog l. 1583.

Vzporedno z gori omenjeno fresko-sliko se razprostira nad tem grobom podoba, predoćujoća mesto Krakov.

Najmarkantnejšo pozornost zasluži v tej evangeljski cerkvi gotovo takozvana zakladnica. V le-tej je v steklenih omarah shranjena najsvećanostnejša cerkvena oprema, cerkveni in posvetni nakit, vojne, deželne in cerkvene zastave.

Med cerkvenimi oblekami je prav dobro ohranjena ona, ki jo je nosil ustanovitelj uppsalskega vseučilišća, škof Jakob Ulfsson, ki je umrl, sto let star, l. 1521.

Vsa kega, zlasti pa tujca Slovana, utegne v zakladnici zanimati dragocena škofovsko palica in cerkveni plašč rimsko-katolićkega dostojanstva, ki so ju luterani ugrabili Poljakom.

Nemalo pozornost ti vzbujata med drugim razcefrana tkanina, katero je sicer razjedel molj ćasa, ni ji pa mogel odvzeti bleščobe, ki ji ga prizadevajo pristni biseri, vsiti vanjo. Ta odrezek je nekdanji posvetni nakit sv. Brigite.

Razkošna oprema in bogat lišp kraljice Margarite pa goji svojo znamenitost že zato, ker je to edina cela ženska obleka iz srednjeveške dobe, ki jo Skandinavija vobće lahko nudi na ogled.

Izmed posvetnih haljin so velike veljave za zakladnico moški plemenitaški kostumi, ki so jih nosili tik pred svojo smrtjo plemići Sture, ki so bili l. 1567. v uppsalskem gradu pomorjeni. Vsa ta ogromna zbirka, ki je kulturnohistorićne vrednosti, obstajata povećini iz cerkvenih predmetov, ki si jih je v razni dobi in na raznih krajih domaćije in tujine nabavila Švedska bodisi z nakupom, bodisi z ugrabljenjem o priliki bitke ali pa

dobivša jih v dar. Nekateri predmeti segajo celo v 12. stoletje, toda vsi kažejo, na kaki stopnji umetnosti je stalo že takrat vezenje v zlatu in srebru.

Omeniti mi je končno, da je cerkveni kor ozaljšan s fresko-prizori, dočim je na oltarju, ki ga okrožujejo različne podobe iz svetopisemske zgodovine, vrisana postava Kristusova sredi svojih apostolov. Ob vznožju vseh teh podob so celi zbori angelov, svečnikov in švedskih reformatorjev.

Pred oltarjem visi $22\frac{1}{2}$ kg težak srebrn lesteneč, ki ga je poklonila Ebba Leijonhofvud, vdova umorjenega plemiča Svante Sture, ki ima tudi svojo grobnico v obližju oltarja.

Pod oltarskimi stopnicami je grob prvega luteranskega knezonadškofa Lavrencija Petri z letnico 1573.

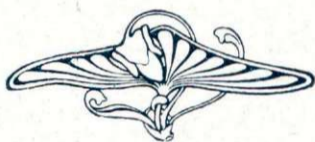
K zaključku tega opisa naj še opomnim, da izmed navedenih in navedenih spomenikov, ki povečujejo lepoto in bogastvo te cerkve, slovi

posebno še mojstrsko delo italijanskega kiparja Angelinija. Ta spomenik, ki krasi večno počivališče knezonadškofa K. Fr. Menanderja, umrlega l. 1786., predstavlja žensko osebo kot simbol vere, dočim izraža relief pod njo pokojnika samega, kako sprejema genija znanosti in umetnosti.

Ostalim cerkvenim marmornatim okraskom, kakor n. pr. stebrom, se pač pozna, da so nekoč nosili razne kipe. Ti kipi so se tekom časa ali sami poškodovali, ali bili stebrom odvzeti.

Reliefi na podbojih — katerih simbolizacije žal ne poznam — pa kažejo še vedno svoj nekdanji kras. Tako so n. pr. še prav razločno izražene kamnite vzdolbenosti: dva boritelja, čarovnica in netopir, vinska trta in razne živali, kakor zmaj, lev in opica.

Toliko bodi povedano o cerkvi, ki sicer ni najstarejša, a o kateri lahko iz prepričanja trdim, da je gotovo najlepša in najznamenitejša izmed vseh stolnih cerkva v Skandinaviji.

ČRTOMIR IN BOGOMILA.

Novela. — Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

V.

Bridka razočaranja in prevare je rodila beseda gospe Svetlinove, ko je šla jasna in glasna po mestu: Ni res, da se je zaročila moja hčerka z dr. Črničem. — Dolgi obrazi upnikov, sirove terjatve, porogljivi pogledi onih, ki so pozdravljali Nika z vnemo dan poprej, zasmeh prijateljev — so bili nasledki tiste besede. „Zdaj si pa na vrhu . . . Z vsem svojim doktoratom nisi vstanu premkniti stare Ljubljancanke iz njene pozicije,“ je očital Pepič. — „Kaj pa tvoja zaročenka?“ so povpraševali po kavarnah, po cestah, kjerkoli se je pokazal. Vsa Ljubljana, licemerska in hinavska, se je izpremenila v zasmeh, ki se je režal iz vsake hiše, izza vsakega ogla. Hahaha! Slavni naš pisatelj! Spiši zdaj elegijo na svoje dolgove, ogiblji se upnikov! — Kratko te je odločila, kaj, Niko? — „Ne rečem — ako bi izpremenili svoje nazore.“ — Ženska, zabita in okorna, ne, ti ne veš, kaj govoriš! Svoje nazore? Radi tvoje hiše? . . . Bila bi rekla, da . . . Še žal ti bo. Bila bi mi sledila, Helena! Bila bi mi dala upanja — in polagoma bi me pridobila. Četudi ne bi postal pobožnjak — branil ne bi tebi,

Helena, čutiti in moliti po svoje. Tako pa naj bo vse k vragu, vse proketo! —

Ha! Ropot v veži . . . Roka, ki je v zadregi, trka na kuhinjska vrata. Vzklik . . . potem tiho šepetanje . . . Gotovo zopet kak upnik. In uboga mati ga prosi, šepeče, da bi ne slišal sin. Dvignil se je Niko v postelji in poslušal, grizel si je usta ob materini tožbi:

„Kako je, gospodična?! Usmili se Bogu! Bojim se, da se mu ne zmeša. Tako je iz sebe . . . Saj sem mu dejala: Delaj! Nikdar ti ne da ona bogatinka svoje hčere. A kaj je njemu moja beseda? Zdaj vidi in čuti, a čutim tudi jaz . . . Sram me je stopiti iz veže. Dokler se je govorilo, da dobi Niko bogato Svetlinovo, so se mi odkrivali mesarji in trgovci: ‚Gospa Črnička, želite še kaj?‘ — Branjevke so me vabile, znanke so me ustavljale . . . Zdaj pa se mi posmehujejo po trgu: ‚No, Črnička, kdaj dobite bogato nevesto? Tisočaki, da! Gleda naj rajši Vaš fant, da dobi pridno dekle, ki bo znalo kaj zaslužiti . . .‘ In trgovec in mesar me opominjata pred ljudmi: ‚Ne pozabite, Črnička! . . .‘ A jaz, jaz hitim, da se izgubim med ljudmi; zdi se mi, da sem hudodelnica . . . In vse to morda

zato, ker je moj sin — pisatelj . . . Da je težak, tovarniški delavec . . . Oh!“

V solzah je zamrl materin šepet. Nekdo je tolažil, prigovarjal. Niku se je zdelo, da boža rahla roka materino solzno lice. Ujel in razumel pa je samo besede: „Tu za prvo silo . . . Obrnite se vselej do nas . . . Helena je ubožica . . . Le njemu ne pravite, njega ne vprašajte. Samo molite zanj, da se umiri.“

„Jezus! Gosposlična!“ To je bil materin vzklik. Nagel korak je hitel po veži, vrata so se zaprla. — Niko se zgrudi na blazino. Kdo je bil tu? Nekdo, poslan od Helene? Toda ne! Ona ima srce samo za svojo mater, ima ljubezen samo za svojega Boga. Kdo bi bil tedaj? Haha! Hvaležni narod ne pusti, da pritiska beda na njegovega pisatelja, hvaležni narod pričakuje še mnogo od njega. Ali za katero neznano osebo se je skrila narodova hvaležnost, kdo hoče pomagati pisatelju tako na skrivaj? Mislil je Niko, a ni domislil. Vzbudila se je v njem samo sumnja, da hočejo izrabiti njegovo sedanje duševno stanje. Da ga hočejo prestvariti v zasmeh svetohlinskih duš, v zaničevanje tovarišev, njemu samemu v poniževanje. Ne, Helena, ne! Ti boš prišla k meni, ti! Preverjena, ponižana! O Helena! Še sem močan, dasi si me zapustila. Še nisem izgrešil poti slave. To, kar je bilo v meni zadržanega po usmiljenju in previdnosti, to naj bruhne zdaj na dan in naj požre vse vas, licemernike, nazadnjake, malikovalce! Čeprav je morda še prezgodaj! Helena! Ločena od mene na veke . . . Ne uklone se izobražen, svobodno misleč umetnik. Ne podkupite ga s svojimi dotami in podporami. Ne, pri vseh vragih ne! Kdorkoli je bil — Niko mu bo vrgel oni denar z obrestmi vred pred noge: Iz jeze porojeno izide med Slovenci njegovo delo, ki bo učinkovalo kakor še nobeno . . . Proč s Kristusom! V revolucijo spravimo duhove! Svobodna naj postane misel vsakega Slovenca, vsakega Slovana. Samo tako nam zasine naš veliki dan združenja. Vera je, ki loči Zapad in Jutro. Ni zedinjenja, dokler teži ta v Rim, oni v Carihrad. Zato, bratje, odvrzimo vse to in sijajna bo moč združenega slovanstva. Helena! Kam hitiš, bela podoba sanj? Greš? . . . Naj zapade vse poginu in prokletstvu! Sladko bomo spali, ko nas ne bo budil več zvon. Ne obujal misel na smrt, sodbo, vstajenje. — Kristus, kralj vseh časov in src, je rekla ona. Kako dolgo še? Podrl se bo prestol umišljenega Vladarja vekov, svoboda bo zakraljevala, kjer kraljuje zdaj strah. Novi evangelij, novi dan! — Kar ni hotel poprej, to hoče zdaj, in hvaležen bo narod nosilcu svetlobe, po vsem svetu pojde

Nikovo ime — jokala bo Helena. Neumen je bil tedaj, na Dunaju, ko je odklonil ponudbo žida založnika. Tedaj . . . Hodil je Niko, mladi pisatelj v izpranem plašču, v kratkih hlačah, glavo polno svet presnavljajočih misli. Ustavila so ga visoka okna knjigarne, čigar lastnik, rejeni žid, je hodil na široko po trotoarju, ogledujoč svojo izložbo, računajoč o dobičku, ki mu ga prinesejo živobarvno natisnjena imena najnovejših spisov. Dolgo je stal Niko pred oknom, cenil in ocenil: Velika literatura velikega naroda. Da jo precediš skoz sito slovenskega estetika in kritika — kaj bi ostalo priporočljivo in dobro? Vse opolzlo in brezversko. A vse se čita, vse se prebavi, vse prenese v dejanje. Zato široka vest, lahko življenje! Kdo vprašuje po globokih mislih? In pisatelj bogati. Ne trpi pomanjkanja kakor slovenski idealist, ki dela iz ljubezni, ki hoče buditi svoj mali narod na velika dela, ki hoče učiti, ne zabavati.

Stal je Niko tam in razmišljal. Debela roka ga je potrepala po rami, zalit glas iz zalitega vratu ga je nagovoril: „Zakaj tako zamišljen, gospod doktor? Zdi se mi, da sva se že videla. Kaj niste spisali podlistek za Veliki dnevnik? — Veste kaj, oni članek ni bil slab. Vi imate živahen slog. Nimam nič zoper to, če hočete pomnožiti to zbirko tu.“

„Ne mislim na to,“ je izjavil presenečen Niko. „Slovcu je prva dolžnost pisati v lastnem jeziku, za lastni narod. Dovolj nas je bilo in nas je, ki množimo kapital tuje kulture.“

„A! Vi ste tedaj sin naroda, o katerem še pred kratkim ni vedel nihče ničesar, ki pa zastopa sedaj tako krepko svojo individualnost v umetnosti in politiki? Vi hočete delati samo za svoj narod? — A Vaš plašč je izpran, Vaše hlače se cefrajo. Zdi se, da ne priznava vaš narod Vašega truda . . .“

Ironičen nasmeh je zazibal tolsta lica založnika. Niko je zardel. Naglo je govoril, pojasnoval . . . Žid je poslušal in kimal: „Vi ste idealist in nikdar se ne bo zboljšal Vaš gmotni položaj, če se ne otresete narodne sentimentalnosti. No. Meni dopade Vaš slog, Vaša razumnost. Vidim, da spoznavate, da je vsega zla v vaši domovini krivo samo nazadnjaško mračnjaštvo, stari predsodki. Stopite, prijatelj, v moj kontor, pomeniva se odkrito.“

Sedela sta na mehkih foteljih v zelo bogato opremljeni sobi. Rejeni, premožni založnik nemške židovske literature in ubogi slovenski pisatelj. Kadila sta. In poudarjal je žid: „Vaše pero Vam prinese zlata in slave, ako hočete. Spišite mi

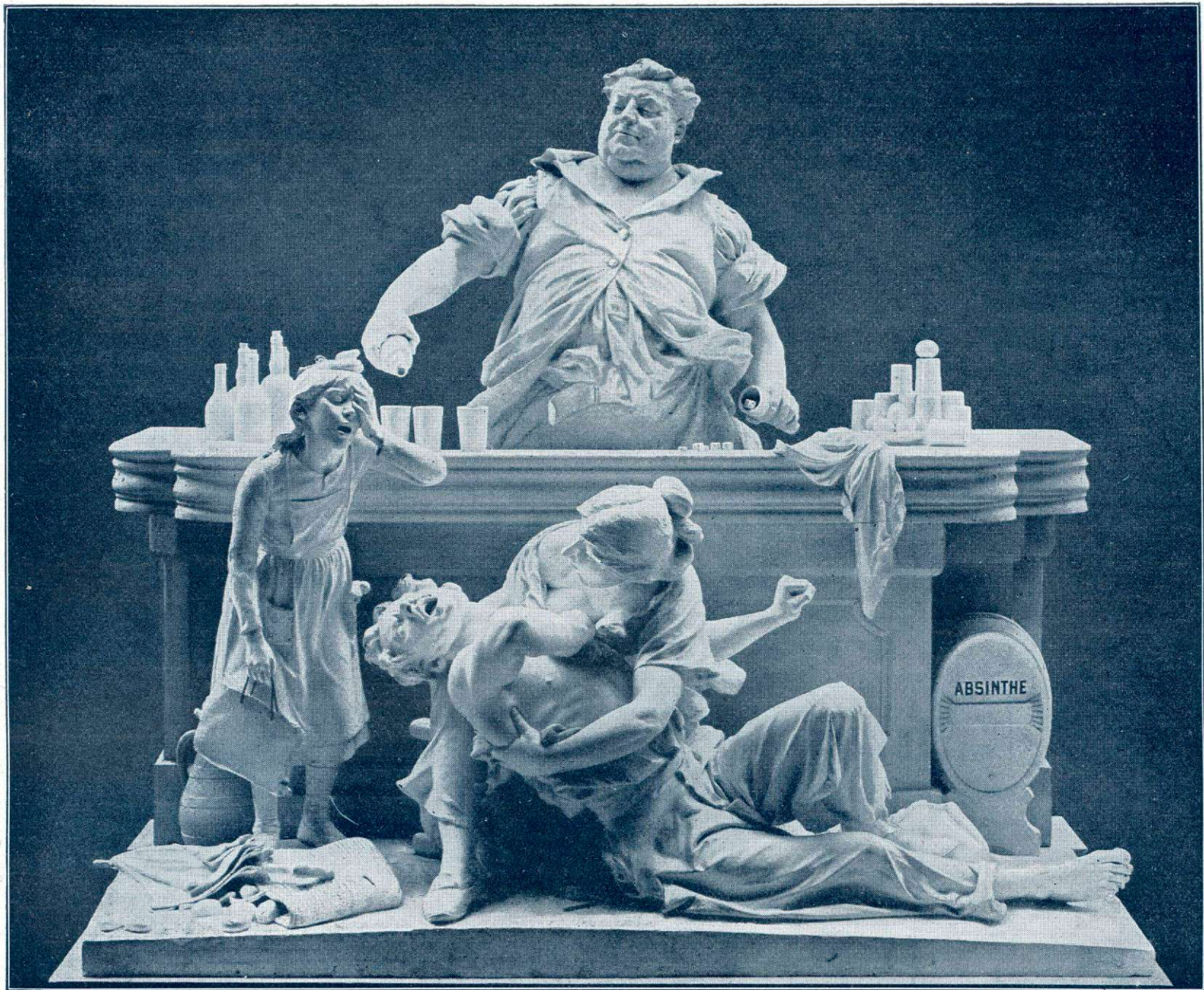
kaj modernega o Kristusu. Jaz Vam založim. Videli boste . . . Nagrada bo večja, nego mislite — predujem takoj. Samo moderno, brezobzirno, da pade vašemu narodu mrena z oči.“

Odprl je predal železne skrinje in zasmejali so se bankovci. A Niko ni odprl ust. Prekrižal je roke in mislil . . . Umel je dobro, kaj hoče od njega židovski založnik — in čutil je, da ne more, da ne sme. Naglo je šla mimo njega narodova

„Ne!“ je izjavil odločno Niko. „Ni še prišel čas . . . Moj narod zbesni, se upijani, ako mu vzamemo življenjsko oporo vere. Moj narod zbesni, razbije vse. In kdor bi spisal tak spis, zanj ne bi bilo več mesta v domovini.“

Založnik je skomizgnil z rameni: „Premislite se, prijatelj. Jaz ostanem pri svoji ponudbi.“ —

Takrat je mislil Niko tako. Danes misli drugače. Govorile so pošasti noči: Vrzimo križe raz

LEGRAIN: DEMON MODERNEGA ČASA.

zgodovina: Boj za Kristusa vse čase . . . Boji s Turkom, lutrskim prevratom, moderno dobo. Pred njim so vstali dedje in pradedje. Nosili so kamenje na visoke vrhove. Ni jim bilo žal ne potu, ne žuljev. Na one vrhove so romali s slovesno pesmijo, z vihrajočimi banderi. Vse življenje tega naroda — samo romanje k visokim ciljem. A na vrhu, spomenik vseh vekov, Kristus, ki proži utrujenim svojo roko . . . Kaj bi rekel ta narod, da podre brezbožna roka Kristusa, njegov up?

zvonike . . . Rekla je Helena: Molila bom zate. Molila! To je njena ljubezen, njegovo plačilo! —

Vstal je. Dan se je zavil v sive oblake. Morda je bil tak dan, ko je sklenil Judež, da proda svojega Gospoda. Pogledal se je v zrcalo in se prestrašil: Zabrekle so žile nad nosom, kakor Kajново znamenje je na čelu. Toda govorile so pošasti noči: Ne bodi Črtomir, volkodlak! — Trdega obraza je naznanil materi: „Ne dajajte nikamor, kar Vam je prinesla ona tercijska, jaz

ne potrebujem podpore. Še danes dobim denar; vrnite ono in skrbite samo, da imam mir, zdaj bom delal.“

„Sin moj... Ni bila terciarka, ne morem žaliti dekleta“ ...

Ni poslušal, hitel je na pošto. Telefon je nosil pogovor med Dunajem in Trstom in ko je zaprla uradnica zvezo, je postalo Niku prazno okrog srca. V banki je dobil denar. Mati se je prestrašila, ko ji ga je izročil in naročil zopet, naj vrne oni ženski podporo.

Sedel je k mizi in sedel za mizo dan za dnem. Priklenjen od lastne misli, prevzet, da ni videl, ne slišal. Kakor da mu pomagajo nevidne moči. Hitro so rastle strani, popisane z bogokletno lažjo. Stavek je segal v stavek, poglavje v poglavje. Blesteča beseda se je morala prijeti čitatelja. Toda!... Čudna uganka! Tačas, ko je ubijal v srcu čitateljevem Kristusa, tačas je rastle in se je širil Kristus v njegovem srcu... Vstala je pred njim dežela svetih dejanj. Videl je Tolažnika vseh src, spremljal ga je na njegovih potih, poslušal njegovo besedo... A on je vlekel hotoma božanstveno podobo v blato. Večkrat je stopila bela podoba k njemu, večkrat je vrgel pero od sebe, naježenih las je bežal v log, ležal tam pod drevesi, poslušal tihi govor narave. Večkrat je hotel k Heleni: „Verujem, obžalujem! Klanjam se Tvojemu Kristusu, mojemu Bogu!“ — Ali nevidne moči so mu prigovarjale: „Ne bodi Črtomir! Ostani značajan!“ Značajan! Z vsakim dnem mu je postajalo bolj grozno. Vedel je, da pretvarja resnico v laž, vedel, da nasprotuje Onemu, katerega spoznava v dnu srca, razuma. Kajti ne bilo bi sveta, da ni Njega... In to, kar pobija on hotoma, vede, da piše laž, so verovali in verujejo milijoni ljudi. Milijoni ljudi bodo izgubili luč, milijonom ljudi postane prazno v duši, kakor njemu. Ne, to delo ni prinašalo svetlobe dneva. Zato je begal pisatelj v samoto, ležal je cele dneve v travi, se krohotal sam s seboj in se čudil svojemu lastnemu glasu. Ni se bril, ni se krtačil. Razmršenih las, divjih oči, se je izogibal ljudem, ki so gledali za njim in kazali na svoje čelo. Prestrašen je videl in ugenil, kaj sodijo. Saj je čutil sam, da mu zagrinja temna senca možgane. Videl je, da ga križa mati, da kropi za njim. Včasih je zbesnel, včasih se je razjokal: Zmedlo se je Judežu in vsem njegovim naslednikom, zmede se tudi njemu. Ponoči, samo ponoči je delal in čudna družba se je zbirala okrog njega, ga je tešila in bodrila: Bili so maliki vseh narodov, ki so stanovali po Barju in gorah. Perun, Lada in Živa, temna Morana, zmaj, močvirja

strah, krak velikan, Jupiter s svojimi dvorjaniki. Prihajali so iz nočnega mraku, režali so se raz okno, sedali so na mizo. Niko je pisal, oni so mu podajali besede. Šepetala mu je najlepša boginja: „Piši o svobodi uživanja.“ — In smehljaje so razširjali maliki brezdanja usta: „Razpreži svoje mreže Venera — Afrodita, ki otemnuješ človeški um in otopiš človeško voljo.“

Včasih se mu je zastudila ta družba. Tedaj je stopila med spake malikovalstva veličastna podoba Kristusova. Zmaji so zatulili in se potuhnili. Bela podoba se je bližala Niku, ga vabila: „Moli!“ Šepetali so maliki: „Ostani značajan!“ In zameglilo se je, izginil je Kristus, krohotaje so se vrnile pošasti. — Tako je minevala noč. Kadar je odpodil jutranji zvon nočne vasovalce, je legel Niko k mučnim sanjam. Nikdar ni vprašal o Heleni, nikdar ni stopil na njeno pot. Moli, ali ne moli zanj — ni maral, da izve. Zgodilo se je, da je srečal Almo v bližini svojega stanovanja. Hotela ga je nagovoriti, a on je zbežal. Zgodilo se je, da je našel na svoji mizi šopek drobnih rož. Poznal je kraj, kjer so rastle, roko, ki jih je trgala — in zmajal je z glavo. Tolažiti ga hoče otroško dekle... Slišal je pač mater vzdihovati, da ne vidi sin, da je še sreče zanj. Ali njegovo srce je zastokalo: Helena! —

Nekoč se je ojunačila Alma in ga je ustavila: „Nič ne vprašate po Heleni? Jako trpi... Vedno moli za Vas.“

Sirovo se je zadril: „Kaj meni mar? — Saj ima mater. In čemu moli? Nisem je prosil.“

Almine sanjave oči so se prestrašile, usta so zatrepetala.

On se je zakrohotal: „Da, gospodična! Nismo več trubadurji. Značaji se ne prodajajo. Recite: Bi Vi radi, da poljubim šolne gospe Svetlinove?“

„Ne!“ je ušlo Almi iz ust. Prestrašena svoje besede je zažarela in popravljala: „Rada bi pač, da bi bila srečna moja Helena. Saj Vi niste taki, zakaj trdite, kar ni res? Vi ste vendar tako dober človek in imeniten pisatelj?“

Vzrojil je: „Kdo pravi, da trdim, kar ni res? Res je, da se ne uklonim radi Svetlinkine hiše. V sredi tolpe teh, ki prodajajo svoje prepričanje, ostanem edini čist značaj.“

„Ali Helena je naredila maturo... Slabotna je, toda trdna v namenu, da pojde na vseučilišče.“

Nič ni rekel. Divjal je v log... Ona gre, gre! In nihče je ne ustavi. Samostanski venec, samostanski pajčolan jo zagrne. O moja velika, junaška Helena, čisti angel miru — moli. Reši me temnih oblasti...

Beseda pri besedi, poglavje pri poglavju, je stal spis pred njim. Prečital ga je in se čudil. Ne, tega ni pisal on. Prečital je in prijelo ga je, da bi vrgel hudičevo delo v plamen. Jesen je bila tu, čas Heleninega odhoda. Založnik je že vpraševal. Niko ni odgovarjal, ni se mogel odločiti. Čutil se je bolnega. Vsak stavek njegovega spisa se mu je vsesal v možgane, vrtal in razbijal je po njih. Iz knjige, ki je sramotila Kristusa, je vstala vera vanj in z vero strah in obup. Zgodaj so prišli deževni večeri. Tak večer je sedel Niko pri vegasti mizi in prebiral Novi evangelij. Zunaj je šumel dež, stokal veter. Kakor da jočeta nad človeško zaslepljenostjo. Težka glava se je sklonila na popisane pole — —

VI.

Zasanjal je — —

Skrbno zavrit in priporočen je romal njegov spis na Dunaj in se je vrnil odtam v obliki lične knjige. „Novi evangelij slovenskemu narodu.“ — „Spis, ki prinaša srečo sleherni duši.“ — „Glas, ki naznanja Slovencem novi dan.“ — Tako in enako so naznanjale novine. Vse je hitelo kupovat. Dekla, dijak, pometač, — vsak je dal zadnji groš, da spozna sredstvo in pot do sreče; knjigo, ki naredi nizke visoke in malodušne pogumne. Vsa Ljubljana je postala velikanska čitalnica. Branjevka pri jerbasu, prodajalka za polico, vojak na odmoru — vse je čitalo „Novi evangelij“. — Plah je poslušal Niko prve dni, kaj poreče ljudski glas. A nič hudega ni bilo; smejal se je sam sebi, svojim strahovom. Prijatelji so mu čestitali, denarja je bilo dosti. Dvignil je svoje rame in hodil ponosno po ulicah, ki so odmevale njegove slave. To bo gledala Svetlinka! Že prihajajo vprašanja: Ta in oni bi rad prevedel epohalno delo . . . In vse to nese denar — in denar rodi ugled in moč. — Srečal je Almo. Objokana mu je pravila, da gre Helena v samostan. Radi njegove knjige. Otresel se je: „Kaj zato? Mnogo je deklet in ni vsaka tako pokorna svoji materi.“ — Najel je vilo. Mati je dobila kuharico. Skrbel je, da ne izve za vsebino njegove knjige. Ali kmalu so se oglasili drugi listi, svarili so in obsojali. Pobožne duše so govorile samo z ogorčenjem o knjigi, državnemu pravdniku se je očitalo, zakaj je dopustil, da se je razširil vero sramotilni spis. Svobodomiselni listi so dokazovali svobodo vesti. Niko se je razburjal: Če je vera trdna in prava, ne bo je omajal tak spis . . . Prišel je dan, ko je planila mati nadenj, razmršenih las, krvavih oči. Vila je roke in hropela: „Prekliči, popravi! . . . Izprideni sin —

moja sramota in poguba, reši svojo dušo! O Jezus! Kaj si pisal, kaj si pisal!“

Segel je v žep in ponudil materi pest bankovcev. „Vaš Kristus Vam ni preskrbel tega, mati . . .“ Udarila je po bankovcih, da so se razleteli po tleh, zasiknila je: „Iškarjot!“ Krvave pene so ji privrele na usta — padla je znak, zavrtila oči . . . Materina kri se je razlila na bankovce . . . Bežal je in vpil: „Na pomoč!“ — Bežal je v log, blodil vso noč. Zjutraj se je vračal v strahu in upu na dom. A veža je bila črno pregrnjena . . . hripav glas se mu je izvil iz grla. Kaj mu hoče zdaj denar in slava — na mrtvaškem odru leži mati . . . Rahlo se ga je doteknila bela roka. Ljub glas mu je zašepetal: „Moli, Niko! Prekliči!“ — „Ne morem!“ — Bela postava je izginila med črnimi zavesami. Potem je zvonilo, zvonilo . . . Po vseh cerkvah. Slovesno, mogočno. Vprašal je, zakaj tako zvoní. „Helena Svetlinova dela samostanske obljube,“ so mu odgovorili. Tekel je v uršulinsko cerkev. Videl je ležati Heleno na tleh, pod črnim plaščem, razpletelih las. Zavpil je: „Helena!“ Dvignila je glavo in pogledala vanj . . . „Ubil si Kristusa!“ mu je očital slaboten glas — „ubil si Kristusa!“ je zastokalo po cerkvi in zvonovi so zvonili: „Ubil si Kristusa, mater, Heleno!“ — Tekel je na plesišče, v razuzdano družbo, da ne sliši več zvonov . . . Odslej je živel čudno, mučno življenje. Ponoči je popival, podnevi je spal. Razsipal je denar, da bi se ga rešil — prokletega. Pa bilo ga je vedno več. Deset let je živel tako in ni povprašal in pogledal, kaj dela svet. A neki dan ga je prijela želja — napravil se je k Pepiču. Ta mu je razložil: „Kako je? Tvoj spis deluje, prijatelj Niko. Le poglej! Cerkve se praznijo . . . Gostilne in beznice se polnijo. Ljudje, ki nimajo več zaslombe, iščejo z neko besnostjo zabave, pozabe. Javne hiše so se pomnožile. Množijo se ostudne bolezni, umori in samomori. Blaznice in grobovi se polnijo s cvetovi naše mladine.“

„Kaj ne svarijo več zvonovi?“ je vprašal prestrašen Niko.

„Pritožba za pritožbo je prihajala. Nervozne dame ne morejo prenašati, ponočnjakom ni uga-jalo budenje.“

„Je to mogoče?“ se je čudil Niko.

„Pojdi z menoj!“ ga je povabil Pepič in šla sta na Grad. Hrepeneče se je oziral Niko raz Grad po prelepi okolici in mestu. Ustrelil je top, ki je naznanjal poldan. Zvon se ni oglasil. Ni pozdravljalo od gričev do gričev, ni vzbujalo srca, ni dajalo poguma. Grozen molk je bil legel na mesto, po Barju.

Niko je bežal med zidove, med ljudi. Pepič mu je razkladal: „To ni vse . . . Draginja raste s čudovito naglostjo. Rasto potrebe, rasto davki. Nihče noče delati — vsak hlepi po premoženju bližnjega. Že so kar na vrsti umori, na javni cesti, pri belem dnevu.“

„A redarstvo? Orožniki? Vojaki? Ves aparat javnega reda?“

„Prvi ne morejo vsemu kaj — drugi so vedno pripravljeni. In kam z vso drhaljo? Ječe so prenapolnjene, ene morajo izpustiti, da naredo prostor drugim.“

„Ljuba kranjska dežela!“ je vzdihnil Niko. „Kaj ne sloviš več po pridnosti in pobožnosti?“

Smejal se je Pepič: „Zdaj vidimo, kolika je naša moč. Neznaten narod in dežela, so govorili. Zdaj se širi od nas prevratni duh. Sam veren, je zadrževal naš narod tok nevere — zdaj ga je podrl tok — zdaj lije na sever in jug. Zarote so na dnevnem redu. Države so že pozorne. Govorijo in pišejo s slastjo o naših zarotah, da zakrijejo lastne nakane. Države se oborožujejo vedno bolj — oborožujemo se tudi mi. Davki za vojaščino presegajo vsako mero, vsak drugi mož mora v vojake, vsak drugi vinar za brzostrelne topove, za zračno mornarico. Tako ne more biti dolgo . . . Treba je zediniti slovanski sever in jug — potem pride nova srečna doba.“

Delali so, delali naporno. Dokazovali so z besedo in dejanjem svoje ideje. Mlajši svet, željan razgrajanja, nerazsoden, je veroval, da prinese združenje svetu mir; odkimavali pa so starejši: „Glejmo, da se utrdimo doma.“ — Vedno tesneje je postalo različnim narodom v eni hiši, dasi prostorni in široki. Vedno huje poedincu in množini. Sovrag, lakomen morja, je rožljaj ob meji, Avstrija je gradila obrambe. Ali pozabila je na obrambo srca narodov. Žalosten je opazoval Niko, da se širi v malem in velikem zavidnost, požrešnost, krvoločnost. Zakonska vez se je razvezala — iz otrok, ki niso poznali očeta, ne matere, je rasel rod razbojnikov. Tako so se po ostrile razmere, da ni bilo več denarja za vedo, da so izpremenili cerkve v vojašnice in da so prelili zvonove v topove. Po ulicah sta se pa izprehajala draginja in glad, udratih lic, v raztrgani obleki.

Razmišljevaje, kako da je prišla taka stiska v deželo, se je podal Niko po ulicah. Lačna, divjeglada tolpa se je valila na trg, tam so čuvali vojaki jerbese in stojnice. Vkljubtemu je prevrnila urna ženska jerbasa krompirja stari kmetici; sto lačnih rok je seglo po njem . . . Kmetica je bežala k zidu, za njo bled otrok, starikav in izdelan.

Jokaje je vprašal otrok: „Mati, zakaj nam jemljejo, zakaj je tako hudo? Zakaj ne branijo vojaki?“

Mati je vzdihnila: „Ni moči in ni pravice, otrok, ker ni Kristusa“ . . . Pregovorila je ime in ustavilo se je porivanje po trgu, zamrla je lakomnost, ovlažile so se oči. „Kristus!“ je zavel vzdih iz tisoč ust. „Prišel je k bolniku, pozdravil ga je.“ — „Prišel je k mrtvemu, obudil ga je.“ — „Tolažil je uboge in sirote.“ — „Odpuščal je grehe.“ — „Klical je otroke k sebi.“ — „Posvetil je zakon in postavo.“ — „Delil je pravico revežu in bogatim.“ — „Živil je ves svet s kruhom svoje besede, miril je ves svet.“ — „Naše duše so prazne.“ — „Ni Kristusa! Ubili so ga!“ — „Ubili!“ . . . je jeknilo po trgu. Tesno je postalo Niku. Za to! . . . Neumnost! Odpadli so okovi, a ti pogrešajo njih teže. Odprta so vrata ječe, a oni ne marajo na prosto . . . Skočil je na stojnico in kliknil: „Ljudje! Kaj tožite po starem Kristusu? Naš Kristus je človekoljubje, slovanstvo.“

Zastokalo je tisoč žejnih src, zakrohotalo se je tisoč — lačnih ust: „Gore razstreliva pričajo o človekoljubju . . . Mi jemo in se ne nasitimo.“ Mi gremo, a ne vemo, kam. Izpodmeknil si nam steber — ni Kristusa!“ . . .

„Ni Kristusa!“ — je odmevalo od zidovja v nemi grozi — izpremenilo se je v divji krik iz globin ranjene duše: „Ti si nam ga ubil! — Ubijmo ga!“ — Prijeli so kamen, posodo, steklenico . . . Vojaki so pomerili nanj . . . Niko je bežal. Drvel je preko mostu, za njim grmeči val. Kar je bilo na cesti, je iskalo kamen, kar je bilo na oknih, je vpilo: „Ubij ga!“

V smrtnem strahu se je spomnil Niko Helene. Ni hotel, ni mogel misliti nanjo vsa ta leta, ni vedel, ali živi, ali je umrla. Tekel je k samostanu; za njim kamenje, trde pesti, sovražni kriki. — Odprl se je zid. Iz grozečih pesti ga je rešila bela postava, sladek glas je velel: „Pozdravljen, Črtomir!“ — Niko je umel v hipu, da je umrla Helena, radi njega, zanj . . . Zgrudil se je k nogam prikazni, ali od zunaj je privihral krik: „Nadredovnice!“ Za njim je stal vratar in ga rotil, da hiti po pomoč.

Skoz stranska vrata je tekel na ulico, v palačo, kjer stanuje pravica. Zahteval je državnega pravnika in našel Jadrana, zapetega do ušes. Podpisoval je listino, ko je izbruhnil Niko: „Kak red pa vlada v tej prokleti deželi?“

Jadran je zmajal: „Hvaljeni francoski časi so tu.“

„Od sile! . . . Pisatelj — dobrotnik narodov, ni varen življenja na javnem trgu.“

Jadran je rekel ostro: „Kdo je kriv?! Vaše fraze o svobodi volje in dejanja. Vi delate na korist sovražnikov. Poizkusimo narediti red — vprašajmo vojake, če hočejo.“

„Če hočejo?! Tu neha vse! Red mora biti.“

„No da, svoboda vesti in dejanja — kdo in kaj naj jih sili?“

Vojaki so hoteli: Planili so nad ljudi, ki so že razbijali trgovine, oropali so ropajoče in privedli v sodno dvorano. Senat je bil zbran. Sodniki in porotniki — a križa ni bilo na mizi. Obtoženci so se obnašali predrzno, občinstvo se je gnetlo razgreto po dvorani. Sodnik je pozval prvo zatoženko: „Pri Vaši časti, pri svobodi in postavi — Govorite resnico!“ — Sirov smeh: „Čast, svoboda, postava, kaj je to? Ubil je Kristusa, ubil je postavo. Podkopaval je stebre države in niste mu branili — zdaj glejte!“

Jadran je viknil: „Sodrga!“ Dal je straži povelje — kamen ga je zadel v čelo. Ženske so skočile na klopi, nad sodnike, nad Nika: „Tebe obesimo prvega!“

Rotil jih je: „Saj sem Vaš osvoboditelj“ . . .

Tisoč grl mu je oponeslo: „Kaj nisi pisal: Obesite sleparje, ki vam govore o veri? A ti si slepar vseh sleparjev, tat vseh tatov: Ukradel si nam Kristusa!“ . . .

Žvenketale so šipe, plamen je obliznil palačo pravice. Oživela je hijena, ki spi v srcu, zdaj kriče usta in oči: „Ubij!“ — Kam ga vlečejo? Ničesar ni razbral v nepopisnem strahu pred smrtjo. Hitel si je zagotavljal, da ni ničesar tam . . . Da ne premine materija . . . Ali prazna je bila taka tolažba, rastel je strah, obup . . . Nakrat ga izpuste trde pesti: Besni val je prišel do zapuščenega kapucinskega samostana. Zagledal je na stopnicah cerkve sivega starčka v oguljeni halji. Bil je edini, ki je preživel svoje brate, ki je živel po milosti vlade v skriti celici in obiskoval in tolažil bolnike. Tega so zagledale krvi željne oči: „Draginjo dela in lakoto! Lenobo pase! Laži oznanja.“ Starček je mirno pogledal drhal. Vedel je, da pride ta ura — iz njegovih ust se je izvil samo vzdih: „Kristus Gospod! Sprejmi mojo dušo!“

„Kristus!“ Besnohrepeneče je kriknilo in jeknilo: „Umrli je! Razbijte! Morite!“ — Poteptan. Raztrgan . . . Na rame tovarišev se je vzel mladenič: „Bratje! Še je nekaj takih tičev . . . Poiščimo jih in podkadimo jim! Zdaj je naš dan. Mi smo delali — zdaj prepodimo speče iz postelj. Nad redovnice!“

Na desno, na levo se je udrl besneči val. Niko je drvel po ulici, kričal: „Redarstvo, vojaštvo! Revolucija!“ . . .

Pritekel je do vojaren izvun mesta. Konjski topot, ropot težkih voz, blesket sabelj je sledil njegovemu klicu. Pridirjali so v ulice, ki so kazale sledove ljudskega viharja. Od druge strani je navalila tolpa, krvavih rok in oči. „Umeknite se! Razidite se!“ je zapovedal vodja vojakov. „Nadnje! Nad lopove!“ se je odzval vodja tolpe in je dvignil roko. Dež kamenja se je vsul — vodja vojakov je omahnil v sedlu. Vojaki so dvignili sablje, toda vodja tolpe je klical: „Bratje! Vojaki! Obrnite topove — spravite sablje! Naj živi svoboda!“

In brambovci domovine so poskakali raz konje, naskočili pivarne in gostilne. Skoraj so privarili sode na cesto in se bratili s tolpo. — Prijezdilo je novo krdelo vojakov, na čelu jim siv general. Začuden je videl vojake med razgrajalci, grmeče jih je pozval: „Vojaki! Kje je vaša prisega, vaša čast? Sovrag preži povsod, varuhi domovine pa se družijo z morilci“ . . . Zakrohotali so se pijani glasovi: „Prisega?! Domovina? Ni Kristusa, ni časti, ni resnice, ne tolažbe, ne kazni. Na tla s starcem!“ — Urne roke so potegnile generala s konja . . . Njegovo spremstvo se ni upiralo. Lakomno je gledalo samo pijačo. V kri ubitega poveljnika je pomočil vodja tolpe svoj robec, zavihnel ga na palici in naznanil: „Ni več vojaščine, ne države! Mi smo varuhi in gospodarji dežele.“

Niko je bežal na Grad. Po ljubi znani poti, preko grmovja in skalovja, je bežalo za njim in pred njim vse polno preplašenega ljudstva. Kričali so: „Pogin je prišel nad mesto in deželo! Glejte grmade na gričih, glejte bele steze, ki križajo prelepo ravan . . . Prihajajo od povsod. Peš in na konjih, vozijo se v samodrčih, na letalih . . . To je revolucija . . .“

„Revolucija?“ je vprašal Niko. „Odkod?“

„Odkod?“ se je nasmehnil bridko starček. „Iz knjig in časopisov, ki so razširjali umetno nezadovoljnost, dasi niso imeli ljudje nikdar toliko užitka in prostosti kot ravno v naši dobi . . . Glejte to pijano tolpo! Topove vlečejo na Grad in razstrele mesto — samo za zabavo.“ — Strašno se je oglasila trobenta pod Gradom. Ljudje so bežali v smrekov gaj. Iz njega so se dvignile plahe grlice, zažvižgal je jastreb in se zakrožil v višino. Niko se je oprijel akacije, ki je stresala nekdanje cvetje na Heleno. — Razmestili so topove pod mirnimi akacijami. Pomerili so na cerkve v mestu, na cerkve po gričih. Grad se je tresel, stolpi so padali, plameni so se dvigali iz mesta in vasi. In ko je padel poslednji stolp, je rekel Niku znan glas: „Dovolj! Razveselite se v mestu za vaš

trud.“ Vojaki so vlekli topove nizdol, Niko je prijel Pepiča: „Kaj delaš, nesrečnež? Če si tudi pridobil domače vojake, ne veš, da pošlje vlada celo armado na nas?“ — Smejal se je prijatelj:

„Ne pošlje je, ker nima moči. Glej: Naredil si nam pot. Iztiral si Kristusa iz armade. Vlada je bila pač slepa. Učila je vojake obvladati orožje. Utrdila je vsak obmejni grič. A ni dala vojakovemu duhu cilja in poleta. Vojak ne ve, v čigavem imenu naj bi stal pripravljen vsak dan za smrt. Mi pa smo sejali na prazno njivo vojakovega srca seme upora. Od juha do severa je naše vojaštvo, dijaštvo in delavstvo. Kar so videli v duhu naši pesniki, kar smo želeli v sanjah mi — to se uresničuje danes: Kralj Matjaž je vstal! — Vstal je naš veliki dan“ . . .

Razjokal se je Niko: „Kaj tak je naš dan? Drugačnega sem si slikal: mirnega in slavnega. Na podlagi starih pravic. Na podlagi naravne moči, ki veže enako govoreče rodove v eno narodno celoto. Na podlagi ljudske volje, izrečene zakonitim potom, pred zakonitim vladarjem. Pod enim geslom in žezlom. S plapolajočimi zastavami. Vse hiše ovenčane, vsako srce radostno v zavesti pravice in miru. A zdaj? . . . Ne, to ni dan vstajenja — to je noč pogina narodovega. Kar bi bil prinesel čas sam od sebe, to ste mu vi iztrgali s silo, in hitro bo prišlo maščevanje.“

Zaničljivo je pljunil Pepič: „Po tvojem in po mnenju drugih vladnih petolizcev bi bili čakali še tisoč let na ta dan. Naredili smo revolucijo in evo ga! A kaj se cmeriš — sam si pomagal najbolj . . . Vem pač: Bil si vedno skrit mračnjak.“

Obupan je zavpil Niko: „Revolucijo, bedak! Ustregel si sovragu! Edino Avstriji ne morejo iztrgati morja — trdna stoji slovenska straža — izveden mornar je Hrvat. A mi se igramo revolucijo? . . . Ali nimamo mi velikega poslanstva, ali nismo mi vez med Iztokom in Zapadom? Avstrija“ . . .

Mrko je pregovoril Pepič: „Dopolnilo se je — ona gre narazen. Kdo je vladal v njej različne narode? Kristus. Umrli je. Umrla je tudi ona. Zdaj ustvarimo novo državo. Nihče nas ne bo oviral, ne boj se! Že je raznesel brzovjav te dogodke na vse strani. Takoj vstanejo bratje povsod, takoj se upro vojaki povsod. Več ne bo armad, ne vojske. Mirno se bodo dogovorili narodi v svoji posesti, ko ne bo podpirala močna armada njih pohlepa.“

„Mirno?! Je to začetek miru?“ Zakričal je Niko in pokazal na kadeče se vasi in mesto.

Pepič je pljunil: „Mehka duša!“

„Kar ni dosegel ne Celjan, ne Turek, česar ni naredil Francoz — to je zmogla vandalska strast

domačinov. Glej! Nebo in zemlja se vežeta v oblak prahu . . . Ljubljana kipi preko ruševin, rdeč naznanja plamen pogin naše prestolnice . . . In to je delo domačinov! Obsedeni ste“ . . .

„Molči vendar, vrag!“ ga je sunil Pepič in odhitel. Niko se je ozrl otopelih oči: Kam naj ubeži smrti, ki preži povsod — kako naj živi po teh dogodkih? On — kriv razdejanja! On, ki je ljubil svoj narod . . . Letel je naprej med plahami, ki so iskali zavetja. „V šance!“ so klicali. Zazidana vrata, ki so mamila tolikrat dijaka, so se odprla pod udarci v strahu močnih pesti — v temačen, širok prostor so hiteli: objela jih je rešitev. Niko si je našel kotiček ob steni; truden od groze, je zadremal. Sanjal je, da je stopil v šance velikanski zmaj, krilil s peroti in se krohotal: „Me ne poznaš, duša? Zmaj sem nesloge. Sovražnik vaših naklepov in dejanj. Ne, Slovani se ne boste združili, dokler stojim jaz na straži.“

„Zakaj ne?“ je izbulil Niko trudne oči.

„Zato ker bi vas zedinilo samo eno ime. Bila vam je poverjena velika naloga. Verni in čisti bi pomladili preživele in izžite narode. V duhu Onega. Od izhoda do zahoda — ena čreda, en pastir, en narod. — A jaz stojim že tisoč let na straži. Ne Svatopluk, ne Ljudevit, ne vi pesniki in državniki. Nihče ne doseže zedinjenja, vas vse zagrne pozaba, ker ste pozabili enega imena.“

„Kristus!“ . . . je vprašal Niko in stisnil se je sam v sebe. Zmaj je zasiknil in izginil z ropotom. Niko se je prebudil in videl pred seboj razcapanega starčka na leseni nogi. Razen njega ni bilo nikogar več v šancah. Kam so izginili? Vprašal je starčka, čigar lice je nosilo pečat strašnih dogodkov. Oni se je začudil: „Ti spiš pač dolgo tu? Kaj vprašuješ po ljudeh, po Ljubljani — vsega ni več! Jaz in ti sva še tu, drugi so zbežali pred vojsko — pod zemljo, proti jugu.“

„Ljubljane ni?“ Naglo je vstal Niko, vlekel je raztepeno telo na šance, se je ozrl hlastno . . . Pa kamorkoli je pogledal, na desno, na levo — nikjer ni videl drugega kakor žalostno gladko ravan. Tedaj si je segel v lase in zahropel: „Kje je dom Slovenije!“

Starček je prišepal za njim, opiral se je na palico in kimal: „Kje je? Spal si pač dolgo. Glej! Naredili so revolucijo nespametni mladi ljudje, ki menijo, da se vrti po svetu vse kakor v njihovih glavah. Vpili so: Združenje! edinstvo! Res so prihiteli na ta klic, na glas svobode iz vseh slovanskih dežela tusem. Bratili so se, pogovarjali, nazdravljali in snovali novo državo. A vsak narod je hotel biti prvi na krmilu, vsak mož je poudarjal svoje zasluge. Iz gostobesedne ljubezni do naroda

in svobode se je razkrinkala črna samopašnost. Kaj je bilo prvakom za narod? Sami so hoteli stati na solncu. Prepirali so se, popivali in izčrpali tako svojo moč. Tačas so zbrali obmejni vladarji svoje čete in so prišli našemu na pomoč. Kajti vojaštvo drugih držav je poslušalo glas vesti in časti — vojaštvo drugih držav je umelo, da je čas ugoden za pridobljenje nove dežele. V slogi so prišli nad nas. Pobili so gnezdo zarot. Pognali so naše proti Savi . . . O grozni dan pogina! Kdo bo zdaj naš vladar — sever ali jug? Gorje!“

Kakor zakopan v skalo je stal Niko. Srce mu je kamenelo, smrt je stala za njim. Ni besede, ni misli, s katero bi izrekel svoje gorje. Počasi se je odvrnil od nositelja takih vesti, počasi je šel pod polomljenimi akacijami, mimo razrušenega čuvaja stare Ljubljane. Grozna pot navzdol! Izrvana drevesa, črna pogorišča, mlake krvi, strti človeški udje. Domovina, ljuba kranjska dežela! Uteha srca, bela Ljubljana . . . Zdaj se pode stekli psi med porušeni zidovjem, jastrebi in krogarji se goste . . . Kje je vojska, kje so junaki, da grem za njimi, da umrem ž njimi? K Savi, je rekel starček . . . A kako do njih, med sovražnimi četami? — Vprašanje so rešile lakomne ptice. Zagledale so edinega živega med tisoči mrtvih in planile so nanj. Skočili so vanj psi . . . Tisoč kljunov, tisoč zob, se je zadrlo v Nikovo meso. Toda ptice so ga iztrgale psom. Zaprhutale so kreljuti — in že je plaval visoko, visoko . . . Polet je šel preko planin, preko gorečih vasi, krvave Save, nad široko planjavo. Tam je bilo vse črno ljudi. Niže se je spustila jata roparic; Niko je zagledal pisane srajce, rdeče zastave, nered. To so begunci . . . Kriknil je: „Streljajte!“ — Počil je strel, ptice so odletele, Niko je padel na zemljo in pred njim je zrastel prijatelj Pepič.

„Zlata duša! Prideš, da umrješ z nami za svobodo?“ ga je pozdravljal prijatelj.

„Kaj ni rešitve?“

„Ne! Evropa je sita nemira, katerega dela peščica ljudi. Evropa hoče pokazati svetu, da ljubi mir. Evropa je poizkusila najnovejše topove. Bili smo ji vedno na potu. Spomenik nekdanjega in sedanjega trepetanja. A prejšnje čase je blažil sovraštvo Kristus — zdaj ni jezu, ni meje narodnemu mrzenju, hlepenju vlasti po naših deželah. Glej — kolikor nas je tu — umiramo za svobodo, za katero še ni zrel svet.“

„Za neumnost!“ se je razjezil Niko. „Uboga kranjska dežela! Najhujše zlo je zate, da je mnogo glav, a malo pameti“ . . .

„Bilo!“ se je zasmel Pepič. „Glej, naredili smo okope — v njih čakamo smrti. Pridejo z zrako-

plovom in nas postrele. Ali ni junaška taka smrt, Niko? . . . Kar iz višine, nenadoma . . . Pridobitev našega veka.“

Komaj je izgovoril, že se je prikazal na nebo črn ptič. Čuden, rezek ropot — smrtni krik po taboru . . . Vrgli so se na tla, se kopali v zemljo. Bližal se je velikanski ptič, boljbolj se je slišala njegova hrumeča sapa. „Bežimo! Kam?!“ — Kakor preplašene mravlje . . . In sik zgoraj — stok spodaj — ples rok, nog in glav . . . O, nehajte vendar! Ali je izumel človek tako morilo? Niko je zaprl oči in zaril glavo v zemljo. Tako je čakal smrti. Toda kmalu je nastal molk okrog njega — slišal je samo hropenje smrtonosnega ptiča — potem glas, ki se je tresel usmiljenja: „Mir! Mir! Kaj dela nesrečni svet! Raztopite vendar topove! Vlijte iz njih podobo Kristusovo. Postavite jo na obmejne griče in gore. Neporušna trdnjava bo varovala dežele razdejanja, narode pogina.“ — Niko je otresel zemljo z las in pogledal. Po taborišču je stopal poleg moža v vojaški suknji črnooblečen duhovnik, velikanski ptič je bruhal vojake iz sebe, ki so iskali ranjencev in živih. A tu ni bilo kaj obvezovati. Duhovnik je mrmral besede molitve in vzklikal: „V dvajsetem stoletju po Kristusu taka morija!“ — Poveljnik vojske je odrekal: „Hoteli so tako: Zdaj bo mir — dokler je živel ta narod, ni bil mogoč.“ — „Je to pravica?“ je vzdihnil duhovnik.

„Pravica dovršenega dejstva! Res nas niso prosili na tako pomoč . . . Ali to je bila prilika, čakana že dolgo, da se uvede naš red v nered teh dežel in glav.“

Poveljnik je zagledal Nika in vzkliknil: „Edini živeči! Pokažem ga našemu svetu!“ — Niko je omedlel, ko so ga vlekli trde vojaške pesti, vkljub njegovemu ustavljanju, v zrakoplov. Hotel je umreti med svojimi, na domači zemlji. — Ko se je zavedel, je bil v stolpu, iz katerega je videl po cve-toči, umno obdelani zemlji. Jetnik. Dolga leta je živel v stolpu, dolge ure mu je pripovedoval jetničar o činih njegovega naroda, ki tekmuje za prvenstvo na morju. Tako je izvedel, da je Adrija, da je vse morje v rokah slovanskih sovražnikov. Adrija in vse dežele od Balkana do Italije. Vse so dobili in si razdelili za plačilo, ker so potlačili tako imenitno velikansko slovensko revolucijo. A skoro se stepo sedanji sosedje . . . Želja in nenasitnost Evrope sega preko starega in novega . . .

Niko je osivel v žalosti in hrepenenju. Spi-soval je prošnjo na prošnjo, da bi ga izpustili, da si želi umreti v rodnem kraju. Izpustili so ga milostno in ga opozorili, naj pogleda, kaj je naredila nova vlada iz njegove domovine. Ubral je

pot tja, kamor je potovala duša vsak večer. Prehodil je deželo za deželo. V nadi, v strastni želji, da sliši še enkrat domači glas . . . Oh, povsod tuje vasi, tuja mesta, tuj rod. Premenilo se je lice zemlje, premenili so se ljudje. Hodil je od Karavank do Velebita, in ni slišal slovenskega imena. Kjer je stala nekdanj Ljubljana, je bilo polje. Novo mesto, široko in mrtvo, se je razprostiralo po Savski zemlji. Iz njega so kipeli zvoniki, na gričih okolice so stale zopet cerkve. Na mestni hiši je videl napis: „Kristus zmaguje.“ — Niko je sklonil sivo glavo. Spomnil se je Heleninih besed. Stopil je v cerkev in premišljeval v globoki žalosti, kako dovede pregreha poedinca ves narod v propad. Ali pridiga, govorjena v trdem tujem jeziku, ga je podila vun iz mesta, tja, kjer je stala nekdanj zibel njegovih dni. Med ogoni polja je iskal zaman sledu o Helenini hiši. Od stare Emone se je videl še zid na Mirju, od njene mlajše sestre ni bilo sledu . . . Napotil se je do Trsta. V tem zatočišču slovenskih dežela bo vendar našel dušo, s katero se pogovori. Nič . . . Dasi je hodil po pomolih in poslušal. Samo trda bahata govorica novih Adri-jinih gospodarjev. Bilo je dovolj . . . Zahajalo je solnce za morjem, poslednji Slovenec je zaprl med tujci trudno oko, stopil je poln strahu v neznani svet. Skoz daljne daljave je romala ske-sana in plašna duša. Nad zemljo je plavala, letela je med svetovi, plaha se je ozirala po prijatelju. Prišla je v kraj, nepojmljiv v telesu potujočemu duhu. Vedla je, da se odloči tu sodba . . . Kar ji prikrohočejo naproti znane pošasti noči:

„Pozdravljen, prijatelj!“

Duša se je ogibala, klicala: „Kristus Gospod! Helena!“

Krohota pošasti: „Sedevale smo pri tebi zvesto vse noči — sedaj nas ne odpodi zvon — ljubček, zdaj je večna noč!“

„Pustite me! Oprala me je pokora dolgih let, molitev deklice.“

„Ni usmiljenja — ti si naš — naš!“

Zeleni nohtovi so se krivili . . . Bela je stopila podoba Nikovih sanj pred trepetajočo dušo, zmaji so se potuhnili. Sladek glas je velel: „Velika in nerazumna je milost Gospodova!“ — Naredil se je molk, nepojmljiv, grozen. Svetovje se je treslo, zmaji so trepetali. Naredila se je nepopisna svet-loba — duša, spokorjena in plaha, si je želela tisoč smrti, da ne bi videla prihajati Zasmeho-vanega — duša, željna lepote in ljubezni, si je že-lela tisoč življenj, da bi mogla gledati večni Vir usmiljenja.

Tedaj je pregovoril glas, rahel kakor struna, mogočen kakor vsi gromovi sveta: „Kaj želiš, plaha duša?“

„Usmiljenja, Gospod!“

Zasikali so zmaji: „Ni ga vredna — ona je naša!“

Nasmehnil se je Kristus in popadale so pošasti: „Ni vaš! Vedna je bila borba — vedna molitev zanj. Moli, duša, kar si zaničevala! Ljubi, kar si sovražila!“

Izginila je svetloba, treslo se je svetovje, plameni so ovili dušo, bela podoba ji je kazala pot. Ozko pot. Ob njej sikajoči zmaji . . . V tem strahu vseh strahov . . .

Ave Maria! Veselo se je oglasil šentjakovski zvon. Dan je pregnal pošasti noči. Niko je odprl oči, strmел, poslušal. Ave Maria! Zvoné tako na onem svetu, ali se je vrnil na dom zmot: Ali ni umrl? — Zvoni in zvoni . . . Od hudih sanj trepeče srce, telo je potno, duša zadivljena. Na noge skoči Niko in odpre naglo okno. Zvoni, zvoni! Ljubljeni glas! Pred njim je tiha Florijanska ulica, izza vrat sliši materin šepet: „Beseda je meso postala“ . . . Premagan velikega veselja pade na kolena in vzklikne: „Ljuba slovenska domovina! Ti nisi plen vragov, ne bodo te uničili lastni sinovi. Velika in močna postaneš v Kristusu, straža morja, opora Avstrije. Ljuba, preljuba Helena! Izprosila si, pre-magala upornega duha . . .“

Dolgo je klečal. Pod vtisom sanj, razburje-nosti poslednjih dni. Ko je vstal, je vzel svoj „Novi evangelijski“ in ga zamašil v peč. Ni se tresla roka, ko je prižgal. Ali nagajale so žveplenke, šepetalo je: „Toliko truda in denarja, ni škoda, nisi bedak?“ — Prižgal je celo škatlo in plamen je obliznil kletev . . .

Zvon je klical k prvi maši. Rahlo so se od-pirala vrata po mestu, tihi obrazi so izginjali v veži cerkva. Niko je stal napravljen pred materjo: „V cerkev grem, mati!“

Vzkliknila je: „Hvaljen bodi Bog! Vso noč je bila taka reč . . . Kropila sem, kadila in mo-lila . . .“

Nevihta tedaj. Grom podiranja in streljanja je bilo njeno delo. Niko se ni ustavil ob tej misli. Jutro je bilo kakor izkópano. Vse sveže, čisto. Po jarkih se je odtekala še voda, raz strehe je kapalo. Helena je klečala na svojem mestu. Za-gledala ga je in videl je, da sta zdrknili dve veliki solzi po njenem licu. Vedel je, da joče od radosti. Pokleknil je in klečal dolgo. Tiho je šla mimo njega Helena . . .

(Konec.)

HUDSON IZROČEN SMRTI.

OKOLI AZIJE IN AMERIKE.

Spisal dr. Vinko Šarabon.

Henry Hudson.

Zadnjega dne decembra 1600 so ustanovili na Angleškem vzhodnoindijsko trgovsko družbo, dobila je monopol trgovine onostran Rtiča dobre nade in Magelhãesove Ceste. Treba je bilo torej iskati nove poti „v hrbet Amerike“ in v Kino; zato je poslala družba že l. 1602. malo ladjico pod kapitanom Jurijem Weymouthom v Davisovo Cesto. Samo toliko nam je znano o tej ekspediciji, da je dospela noter v Hudsonovo Cesto, poročilo je zelo skromno. Proti Grenlandiji in sploh proti severu so odpošiljali seveda veliko drugih ladij, a večinoma z izključnim namenom okoristiti se z lovom. Malokdo je imel še kak drug smoter. Pri-povedujejo nam o Angležu John Knight (džon najt, prej pa venis, devis, frobišer), ki je odpo-toval aprila l. 1606. na ladji Hopewell (dobra nada), opremljeni od moskovitske in vzhodnoindijske družbe. Bil je izvrsten zemljemerec, šel je proti Labradorju, pristal ob obali, šel s svojim bratom in s tremi drugimi tovariši na mal otoček, hotec ga izmeriti; rekel je, naj ga čakajo do treh po-poldan, videli so ga, kako je plezal na neki grič,

nato izginil, čakali so ga do enajstih, ni ga bilo nazaj. Drugi dan so se prikazali pa Eskimi in so se hoteil kar bojevatí; sklepati je bilo, da so Knighta in tovariše ubili. Septembra meseca je ostalo moštvo ladje Hopewell že zopet stopilo na angleška tla.

Leto pozneje, 1607, nastopi pa prvič veliki in slavni raziskovalec Henry Hudson (hadzn). Dr. P. Dinse pravi o njem: Es bedarf nur weniger Darlegungen, um es zu rechtfertigen, daß wir gerade ihn aus der großen Zahl der Polarfahrer herausheben und die kurze Zeit seiner uns bekannten Betätigung in der Polarfahrt als eine besondere Epoche in der Geschichte der Erweiterung der Erdkenntnis feiern. Hudson verdient diese Hervorhebung, denn er war nicht nur ein praktisch tüchtiger Seemann und ein Mann von unermüdlicher schnell entschlossener Tatkraft, sondern auch einer der ersten wissenschaftlich gebildeten und zu wissenschaftlichen Beobachtungen befähigten Polarreisenden. Dies beweist die Führung seiner Logbücher, die eine Fülle von Beobachtungen enthalten, dies beweist auch seine Kenntnis seiner Vorgänger und seine Klarheit

über die Gestaltung des Weltbildes als Resultat ihrer Unternehmungen. In ihm verkörpert sich die Gesamtheit der aus den Reisen seiner Vorgänger erworbenen Kenntniss der nördlichen Polarregion. Er wiederholt noch einmal in der kurzen Spanne einer vierjährigen Tätigkeit (1607—1611) die ganze Entwicklung der Versuche zur Auffindung einer Nordost- und Nordwest-Durchfahrt während eines Jahrhunderts, indem er an allen Ansatzstellen seiner Vorgänger das Problem von neuem anpackt.

Ničesar ne vemo o njem, kje je bil rojen, kje je živel in delal, prva letnica je 1607. Moskovitska družba je nanovo odpravila nam že znano ladjico Hopewell, 80 ton, na pot v Indijo čez severne pokrajine, kapitan je Henry Hudson. Samo dvanajst mož je vzel s seboj, ko je 1. maja 1607 odplul s svojo orehovo lupino iz Greenwicha, in sicer naravnost proti severu, da bi kar neposredno čez tečaj prišel v Azijo: poizkus, ki ga moramo prištevati najpredrznjšim v zgodovini polarnih bojev. Osemdeset let prej je sicer njegov rojak Robert Thorne odšel na morje v ravnoisti smeri, a nimamo nikakega poročila o njegovem potovanju, najbrže je prišel brez vsakega rezultata domov. Mimo Shetlandskih otokov je Hudsona peljala smer proti Vzhodni Grenlandiji, sledil je obali od 13. do 22. junija, dosegel širino 73° N, naprej ni mogel, toliko je bilo ledu, jadral je ob ledenem robu proti severovzhodu in zagledal čez pet dni drugo obalo, imenoval jo Novo Zemljo, mi jo poznamo kot breg Spitsbergov. Obala je bila prosta ledu. Zalivski tok kaže svoj blagodejni vpliv tudi tam gori, tako je bilo toplo takrat, da so vsled vročine stopili na suho žejo gasit. Čudno je tam gori, koncem junija jim je bilo vroče, par dni pozneje je nastopil pa izreden mraz. A morje je bilo še kar naprej prosto ledu, tokovi so prinašali les od vzhoda proti zahodu. (Prim. pozneje Nansenovo hipotezo.)

Kar naprej ga je gnalo, kljub ledenim oviram je prodiral vedno dalje proti severu, raziskoval bregove, obšel severozahodni rtič, dal mu je ime Cape Hakluyt po znamenitem zgodovinarju in geografu, in dosegel slednjič 82° N, najvišjo zemljepisno širino dotedaj, najsevernejšo točko, do katere moremo priti kot navadni turisti. Stopil je na suho z dvema svojima tovarišema, opazoval pogosto sledove pižmahov in lisic, videl veliko množino vodnih ptic in pil iz potokov z izredno toplo vodo. Prepričan je bil, da je možno tu prezimiti. Ledu na severu je bilo vendar preveč, ni mogel dalje, hotel je okoli Grenlandije in

po Davisovi Cesti nazaj v Atlantik, videl pa kmalu, da je izvršitev te krasne naloge nemogoča, cel jez ledu mu je zaprl pot. Odrinil je torej domov, odkril medpotoma najbrže še otok Jan Mayen — imenujejo ga tako po nekem sicer neznanem holandskem kapitanu, ki ga je baje videl l. 1611. —, sredi septembra je bil doma. Odkril je bil torej del grenlandske obale, videl je bil prvi velik del Spitsbergov — Normane in Ruse moramo izvzeti, ker nam ničesar niso poročali —, predvsem pa je opozoril na ogromno množino kitov in tulnjev v ondrotnih pasovih sveta, dvignile so se nove postojanke lova na ribe in imenovane sesavce.

Ker na tej črti ni bilo izhoda, si je izbral Hudson l. 1608. drugo pot, odšel je proti severovzhodu, sledil torej Willoughbyju, Burroughu in Petsu. Samo štirinajst mož je imel s seboj, ladjo in opravo mu je dala zopet moskovitska trgovska družba, cilj mu je bila zahodna okolica Novaje Zemlje. Odšli so 22. aprila, 9. junija so zadeli onostran Severnega Rtiča prvič na led, težko so se ga iznebili, štirinajst dni pozneje so bili ob Novaji Zemlji. Vse polno je bilo na bregu kosti kitov in jelenovih rogov, polno je bilo morje mrožev, tulnjev in kitov, prijazen vtis je napravila na Angleže bližnja okolica, s snegom sicer so bili pokriti gorski vrhovi, a ob pobočjih so se pasle črede severnih jelenov, bujna in sveža je bila trava. Videli so neko reko, prihajala je od severovzhoda, Hudson je poslal nekaj mož na deželo, naj iščejo prehoda do morja, sledeč vodi, razočarani so se vrnili. Še enkrat poizkusi pogumni kapitan izsiliti si pot v morje Kara, sedaj mimo otoka Vajgača, vse zastonj, nepremagljive so bile ovire, niti Hudson jih ne more premagati, vrne se torej domov, obupan je skoro; koncem avgusta naznani trgovcem, da je bila ekspedicija tudi to pot zastonj. V geofizikalnem oziru je to potovanje znamenito zlasti vtoliko, ker so prvič opazovali inklinacijo magnetne igle.

Moskovitska družba mu ni hotela izročiti nobene ladje več, najbrže ker prvi dve ekspediciji nista imeli nobenega pozitivnega uspeha. Ker pa Hudson ni mogel mirovati in je na vsak način hotel rešiti problem prehoda v Zadnjo Azijo, je stopil v holandsko službo; leta 1609. ga vidimo na ladji, opremljeni od holandske vzhodnoindijske družbe, ime ji je De halve Maan, polumesec, posadko so tvorili Holandci in Angleži, sledili so Barentsu in Heemskerku, jadrali torej direktno proti Novaji Zemlji. A mehkužna posadka — mornarji so bili prej samo v Vzhodni Indiji — in ledene mase so prisilile Hudsona, da je odnehal od svojega namena. Bilo je pa še prezgodaj, podati

se domov, odšli so bili namreč že 25. marca, sredi maja se je pa posadka uprla, odločiti se je bilo treba za drugo pot. Dal je mornarjem naprosto, ali gredo skoz Davisovo Cesto, ali pa južno ob virginijski obali in iščejo prehoda v Azijo. Kak po gum, naenkrat od Novaje Zemlje na Baffinovo in do njene okolice! Seveda se mornarji niso odločili za Davisovo Cesto, bili so za drugi načrt, Hudson se je vdal, šel mimo Faröerov na jug in hotel poizkusiti svojo srečo ob vzhodni obali ameriški. Sicer so bili pa tedaj še vedno mnenja, da je morebiti mogoč prehod kar skoz ameriški kontinent, tako malo še so poznali novi svet. Parkrat je pristal, da bi trgoval z domačini in tako vsaj nekoliko poravnal velike stroške holandske družbe, a mornarji niso bili s tem nič kaj zadovoljni, moral je naprej. Na 40° 30' je odkril velik zaliv, mislil je, da je kaka morska cesta, stopil je v čoln, veslali so po zalivu, bregovi so se približevali čimdalje bolj, peljali so se torej po veliki mogočni reki, Hudson jo je krstil po sebi in še danes nosi njegovo ime, sledil ji je 80 km. Zopet nič prehoda! Ob izlivu reke so holandski trgovci na Hudsonovo priporočilo ustanovili leta 1613. kolonijo Novi Amsterdam, današnji Novi York. Ker na jugu ni bilo prehoda, je poizkusil Hudson kljub ugovoru mornarjev svojo srečo na severu, prišli so do Frobisherjeve meta incognita, tu pa mornarji nikakor več niso marali ubogati, obrniti se je moral, 7. decembra so prišli domov, zelo pozno za polarno ekspedicijo.

Prišlo je za Hudsona tako usodepolno leto 1610. Nanovo je stopil v angleško službo, 17. aprila je odjadral od Londona po naročilu treh londonških trgovcev, Smitha, Wolstenholma in Diggsa. Zopet je šel proti zahodu, hoteč na onih krajih, ki ju je bil videl Davis, doseči prehod v Azijo. Mimo Faröerov se je podal na Islandijo, odtod do južne točke Grenlandije, prečkali so Davisovo Cesto, približali se obalam Labradorja in zavili slednjič v ono že omenjeno veliko cesto, ki je dobila po Hudsonu svoje ime. Nad sedemsto kilometrov je dolga, 96 km široka na najožjem mestu, poprečno pa 160 km. Preiskovali so zlasti južni breg in previdno tipali dalje proti zahodu; deželo na jugu so nazvali Nova Britanija. Tretjega avgusta so zapazili ozek prehod med dvema rtičema, ki ju je krstil Hudson po Diggsu in Wolstenholmu, za prehodom pa se je odprl naenkrat pogled na velikansko morsko gladino, raztezajočo se proti jugu in zahodu, ni ji bilo videti konca. Ni čuda, saj je to površje, današnji Hudsonov Zaliv, še za deset kranjskih dežel večje nego

cela avstro-ogrška monarhija z Bosno in Hercegovino vred. Osem mesecev v letu plava po njej led, mnogo ima otokov, kleči in sipin. Ta gladina po Hudsonovem mnenju ni mogla biti nič drugega kakor toli iskano in zaželjeno Južno Morje (Pacifik), obšli so bili torej domnevani jezik Amerike, raztezajoč se proti severovzhodu, rešen je bil problem prehoda na zahod. Peschel pravi: In den drei Jahrhunderten der britischen Nordwestfahrten konnte man sich dem Ziele nicht näher halten als an jenem 3. August 1610, als die Hudsonsbai unbegrenzt gegen Süden vor dem Entdecker lag.

A ravno s tem 3. avgustom neha Hudsonovo poročilo, vse, kar vemo o nadaljnjih dogodljajih, sloni na izpovedbah uporne posadke. Ob vzhodni obali velikega zaliva so se pomikali proti jugu, videli na zahodu nekaj otokov, ki so jih imeli pa tudi za celino, septembra meseca so dospeli do južnega podaljška velike gladine, do Jamesovega Zaliva. Častniku, ki je že itak nevoljne in uporne mornarje neprestano ščuval proti kapitanu, je vzel Hudson njegovo dostojanstvo, mornarji so bili pa sedaj še bolj razkačeni. Ker niso dobili na zahodu nobenega izhoda iz Jamesovega Zaliva, je sklenil Hudson prezimiti tam doli, 1. novembra, ladjo so potegnili na breg, deset dni pozneje je bila že kroginkrog obkoljena od ledu. In tu v prezimovališču se je imela izpolniti usoda velikega kapitana in odkritelja.

Že parkrat smo videli, da so se mornarji uprli proti Hudsonu, bil je strog, nedostopen, energičen, nihče mu ni smel oporekati. Ko so bili n. pr. odšli iz Londona, so mu dali trgovci za svetovalca izkušenega častnika Coleburna, češ da temu popolnoma zaupajo; Hudson je vedel, da bi bil Coleburne v odločilnih trenutkih nastopil proti njemu in mu ugovarjal, zato ga je takoj po odhodu poslal nazaj v London s pismom, v katerem opravičuje svoj korak, sam je pa hitro odjadral. Mornarji so torej videli, da se Hudson sam ne pokorava povelju svojih gospodarjev in gotovo je bil ta dogodek prvi vir poznejših preprirov in razprtij; a strogost kapitanova bi bila tudi sicer povzročila konflikte, kakor jih je že prej. Mnogo jih je seveda mnenja, da je bila ta strogost popolnoma upravičena, vsa krivda da zadene pomehkušene mornarje. Res je, da niso bili zadostno preskrbljeni z živili in da so se morali zadovoljiti s skromno hrano, toda ali se ni Holandcem pod Barentsom godilo ravno tako? In kako dobrodušno in mirno so Holandci trpeli! Kdo se ne spomni na genljivo poročilo o Barentsovi smrti, na vdanost in zupanje v Boga? Angleži so pa začeli godrnjati že davno pred zimo, sedaj v prezimovališču je nji-

hova nevolja rastle čimdalje bolj, zlasti ker je kapitan živila skrbno varoval in hranil za poznejše čase. Lov na medvede itd. jim sicer ni prinesel prav nič, a ujeli so nepričakovano veliko ptic selivk, trpeli niso ravno preveč. Največja hujskača sta bila ladjin tesar in neki Green; tesar je rekel, da ne mara postaviti hiše, ker je „ladjin tesar“, ne pa tesar za stavbe na suhem, Greena je bil vzal pa Hudson kot revnega zapuščenega dečka v svojo hišo in pri tej ekspediciji kot svojega ljubljenca tudi na ladjo. Sedaj je žel zahvalo za dobroto. Tretji junijski teden l. 1611. je sklenil Hudson odpotovati nazaj v domovino, morje se je bilo odprlo; a že prvo noč po odhodu jih je objel zopet led in jih imel v oklepu od ponedeljka do nedelje. Ko so se tega dne odpravljali na pot in so videli, da je zaloga živil skoro popolnoma pošla, je izbruhnil upor z vso silo, hujskanje Greena je rodilo sad.

Hudson, mali njegov sinček, še otrok, ladjin matematik Woodhouse, neki prostovoljec in pet drugih mornarjev, ki so mu bili ostali zvesti, vsi bolni in oslabljeni, so morali zapustiti ladjo, stopiti v mal čoln, dali so jim nekaj malega živeža in eno puško ter jih prepustili usodi. Nikdar pozneje niso dobili sledu o brezdvomno grozni smrti nesrečnikov.

Ladja z uporno posadko je prišla nazaj na Angleško, a po strašni vožnji. Nekaj jih je umrlo v boju z roparskimi Eskimi, med njimi Green, druge je umoril glad, ostali so si ohranili življenje z ribami, morskimi pticami in morskimi mahom; nazadnje so jedli kosti morskih ptic, omehčane v vinskem jesihu. S težavo in trudom so se pritiptali ob bregu do vhoda v Hudsonovo Cesto in dalje do Atlantika, 6. septembra so bili v Londonu. Poročilo mornarja Pricketta je izročilo krivce sodišču in ječi, zastonj so se opravičevali s strogo gostjo in sebičnostjo kapitanovo.

Takoj prihodnjega leta, 1612, odpošljejo Angleži dve novi ladji v Hudsonov Zaliv pod poveljstvom Tomaža Buttona in kapitana Ingrama. Poiskali naj bi Hudsona in tovariše, zraven pa še naprej iskali izhoda v Pacifik. Prickett je bil namreč med drugim poročal, da prihaja tam gori ob prehodu k novo odkritemu morju plima od zahoda in po splošnem mnenju tedaj to ni bilo drugače mogoče, kakor če se je razprostiralo na zahodu veliko morje. Button je prišel srečno v zaliv, odkril otok Southampton (savsèmtn) na severu, prečkal vodno gladino, dospel do reke, ki jo je krstil z imenom Nelson, in prezimil tam. Nenavadno ugodna je bila zima, kajti reka je bila zamrznjena samo od 16. februarja do 9. aprila

l. 1613., o Hudsonu ni bilo ne duha, ne sluha. Prehoda v Veliki ocean niso dobili in istotako ne Buttonov naslednik Gibbon, ki je l. 1614. poizkusil svojo srečo. Zelo slabo se mu je godilo, tok ga je zanesel od vhoda Hudsonove Ceste nazaj do obale Labradorja, dvajset tednov je ostal tam, obkoljen od ledu, v vedni smrtni nevarnosti. Vsi bolni so odšli nazaj na Angleško.

Vendar svet še ni verjel na nemožnost prehoda v Kino, zadnje dvome je odstranil šele slovit William Baffin, ki so ga imeli tedaj za enega najboljših navtikarjev in avtoriteto v geografskih stvareh.

William Baffin.

Že leta 1613. je raziskoval Baffin obale grenlandske, l. 1614. je bil na Spitsbergih, l. 1615. je stopil v službo angleške družbe. Le-ta je poslala malo ladjico Discovery, 55 ton, na sever, kapitan je bil Robert Bylot, a njegovo ime se je skoro popolnoma pozabilo; duša podjetja je bil namreč Baffin, najbolj učeni brodar tedanjega časa, prideljen je bil Bylotu kot krmilar. Kmalu so bili pri meta incognita, odkrili so nove otoke, srečali se z mnogimi Eskimi, brodarili naprej, odkrili otok Mill, zagledali zopet otok Southampton. Ker je dohajala plima od severozahoda in so torej mislili, da je v oni smeri izhod, so dali nekemu rtiču ob otoku ime C. Comfort, ki ga sicer nikakor ne zasluži. A takoj prihodnjega dne so videli, da so se zmotili, da je kroginkrog samo suhi svet, žalostni so se vrnili domov. Baffin je izrazil pa svoje prepričanje, če je sploh kak izhod, ga je treba iskati ob podaljšku Davisove Ceste, ne pa od Hudsonove Ceste proti zahodu.

Ona družba, ki je opremila že prejšnjo ekspedicijo in katere duša je bil Thomas Smith, je poslala zato l. 1616. Bylota in Baffina še enkrat na pot z naročilom, naj prodirata po Davisovi Cesti ob obali Grenlandije do 80°N, odtod nazaj proti jugozapadu do 60° in naj neprestano iščeta izhoda. Vseh skupaj je bilo na ladjici Discovery sedemnajst mož, 26. marca so odšli. Po dveh mesecih so bili že visoko gori ob grenlandski obali, nad 70°. Kmalu so dosegli najsevernejšo točko Davisovo l. 1587., rtič Sanderson, odkrili nov otok, dali mu ime „otok žensk“, ker so bili vsi moški zbežali, in se 30. junija ustavili v „zalivu rogov“, domačini so jim namreč prinesli mnogo rogov narvala. Večkrat so bili medpotoma zadeli ob led, tudi sedaj so ga morali prodreti, ko jih je peljala pot po zalivu Melville. Neko predgorje so imenovali po nam že znanem Diggsu, neki zaliv po Wolstenholmu, drugi zaliv po kitih, ki jih je bilo

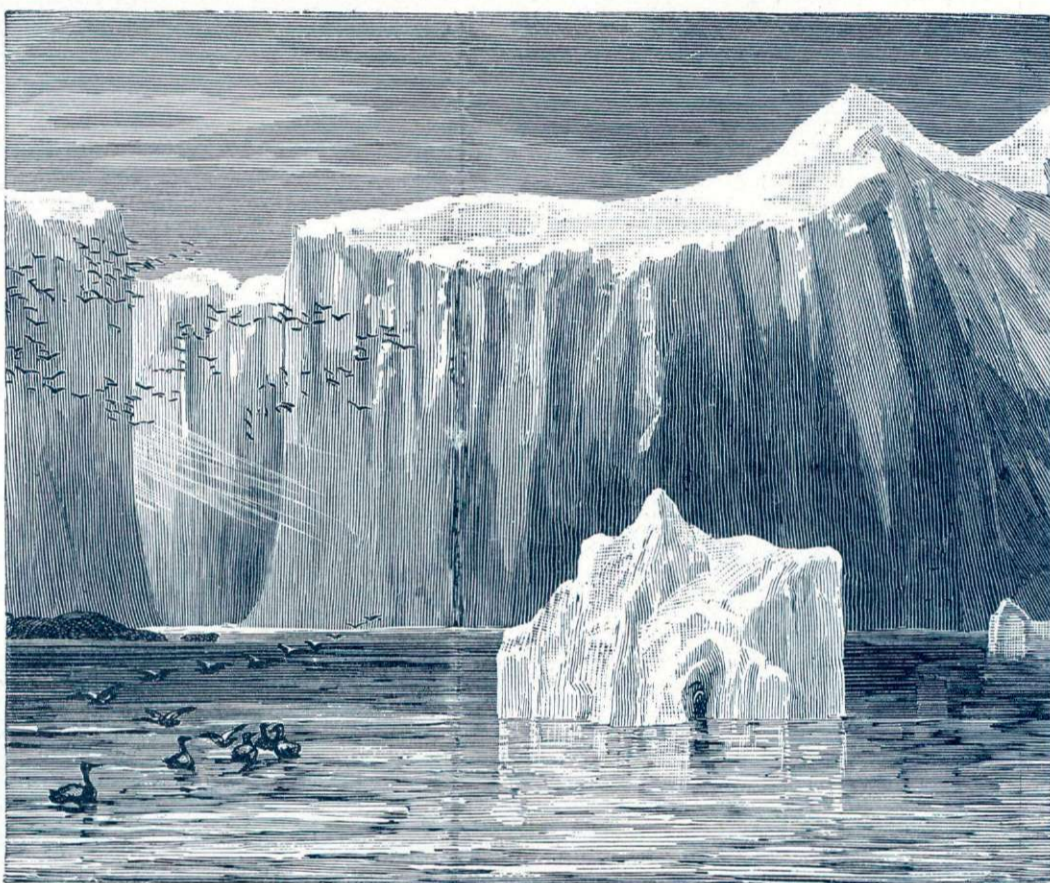
vse polno, neki otok po geografu Hakluytu. Severno tega otoka pa zagledajo preliv, morsko cesto, ki je šla od 78°N dalje proti severu. Čudno se je zdelo Baffinu, da je kazala magnetna igla tukaj 56° variacije proti zahodu, sedaj vemo, da je magnetni tečaj v onih krajinah. Svojemu dobrotniku na čast je krstil Baffin preliv z imenom Smith-Sound, ime, ki je v novejših časih tako zaslovelo. Onega znamenitega petega julija 1616 je dosegel Baffin zemljepisno širino (78°), ki je ni v teh krajih nihče prekoračil do devetnajstega stoletja!

Ker niso mogli vsled leda dalje proti severu, so namerili ladjo zopet proti jugu, odkrili otoke Carey, pustili na desni preliv Jonesov na jugu zemlje Ellesmere, videli obalo otoka North-Devon in odkrili slednjič 12. julija cesto, ki je istotako kot Jonesova peljala proti zahodu, imenuje se cesta Jamesa Lancastera. Ta cesta tvori glavna dohodna vrata severozahodne pasaže, a ravno tukaj je Baffin izgubil vsako upanje na srečno rešitev težkega problema, niso se mogli bližati obali, vselej jih je odrinil led, vrhutega jih je bilo veliko bolnih, skorbut, vrnili so se domov. Skoro na istem mestu sta se vrnila 202 leti pozneje po neki zmoti znamenita potovalca John Roß in William Edward Parry. Dežela pa, ob kateri so jadrali sedaj, se imenuje po Baffinu, istotako nas spominja na slovitega brodarja Baffinov Zaliv kot severni podaljsek Davisove Ceste.¹

Peschel pravi: Nach der Rückkehr von dieser glänzenden Entdeckungsreise, welche den arktischen Seefahrern unseres Jahrhunderts (19. J.) das Tor zu der wirklichen Durchfahrt, den Lancaster-Sund, geöffnet hat, erklärte Baffin einem der unverdrossensten Förderer dieser Reisen, Sir John Wolstenholme, es gäbe keinen nordwestlichen Seeweg, weder in der Hudsonsbai noch in der Verlängerung der Davis-Straße, die nichts anderes seien als Golfe in großem Stile. Dieses offene Geständnis war die Ursache, daß die Baffinsbai zwei volle Jahrhunderte, bis zum Jahre 1818, nicht wieder besucht wurde.

¹ Pravzaprav Davisova Cesta ni morska cesta, kakor si jo navadno predstavljamo, temveč odprto prehodno morje, istotako tudi Baffinov Zaliv ni zaliv v navadnem zmislu besede, a navadili smo se na omenjene označbe in jih rabimo.

Vsi tisti, ki so trdno upali na pasažo okoli Amerike, so začeli vsled te izjave Baffina hudo črtiti, da, začeli so tudi sumiti resničnost njegovih poročil. Najstrastneje ga je napadel pred sto leti sloviti potovalec John Barrow, češ samo onim ljudem je sploh kaj verjeti, ki služijo v angleški vojni mornarici. A ravno pred sto leti sta plula na sever Amerike Parry in Roß, sledila korak za korakom Baffinovemu poročilu in neovržno dokazala resničnost njegovega popisa. Šest let po svojem zadnjem potovanju, 1622, je umrl Baffin daleč proč od torišča dosedanjega delovanja, pri naskoku na mesto Ormus ob vhodu v Perzijski Zaliv, star šele 38 let.

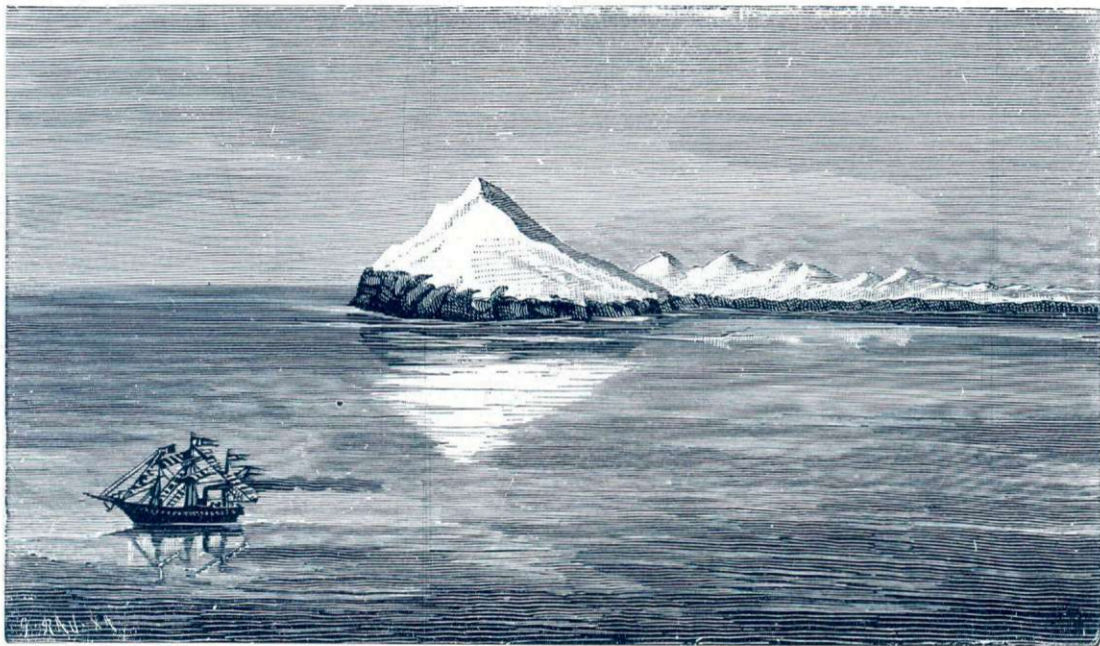

IZ BAFFINOVEGA ZALIVA.

Kljub omenjeni izjavi so se pa vendar dobili še pogumni ljudje, ki so hoteli rešiti problem prehoda. Omenimo naj kapitana Williama Haukridge, ki je pa prišel komaj do konca Hudsonove Ceste, omenimo naj zlasti ekspedicijo norveškega junaka Jensa Munk. Sredi maja l. 1619. je odjadril na stroške danske vlade z dvema ladjama na sever. Koncem Hudsonove Ceste je odkril nov otok, poln severnih jelenov, imenoval ga po njih, šel proti jugu in prebil strašno zimo ob izlivu reke Churchill v zaliv. Mraz je bil tako hud, da je zmrznilo vino in žganje, da so pokali sodovi; led v zalivu je bil tudi še pozneje poleti debel 70 do 100 metrov. Koncem maja so použili zadnjo trohico hrane, boleznj se je pridružil glad. Munk sam je bival popolnoma onemogel v mali kočici in vsako uro čakal rešitve, rešila naj bi ga smrt. Strahoviti

glad ga je gnal slednjič k tovarišem, samo dva sta še živila. Vsi obupani so z zadnjimi močmi odkopali trdi sneg, iskali koreninice, dobili jih in se hranili toliko časa z njimi, da so prišli toplejši dnevi in so mogli loviti ptiče in ribe. Za silo so popravili svoj čoln, šli skoz Hudsonovo Cesto in dospeli slednjič v Kodanj, 25. sept., bolj podobni sencam nego ljudem, v prevotljenem čolnu, z raztrganim jadrom in zlomljenimi vesli. Na Danskem so mislili, da so že davno poginili, začudenje je bilo velikansko.

Še enkrat čitamo o potovanju v Severno Ameriko — izvzamemo seveda lovce na kite, ribiče itd., ki so prihajali visoko gor v Baffinov Zaliv — za časa vlade angleškega kralja Karola I., v letih 1631—1632. Dva kapitana, Luke Fox in Thomas James, sta si znala pridobiti zaupanje

„VEGA“ OBJADRA RTIČ DEŽNEV.

trgovcev londonskih in bristolskih; zanimal se je za podjetje tudi kralj sam, dal je Foxu jako dragoceno karto, na kateri so bila zaznamovana vsa dotedanja potovanja, dal mu je tudi pisma na japonskega kralja, če bi Fox imel srečo videti ga kdaj. Dve ladji sta odšli iz Londona in Bristola, prvo, darilo kralja, je vodil Fox, bristolsko pa James. Dopade se nam Fox zlasti vsled tega, ker je bil izredno odkritosrčen, dobra, blaga duša, in ker se je zanimal za vsako stvar. Stvarna in dobra so njegova opazovanja ozračja, plime in oseke, polarne luči, magnetne igle, različnih vrst ledu itd. Obšel je vso zahodno obalo Hudsonovega Zaliva, prepričal se, da ni nobenega izhoda, ob izlivu reke Nelson je našel ostanke Buttonovega prezimovališča, tudi križ, ki ga je bil dal postaviti Button. Fox ga je dal zopet dvigniti in nadaljeval potovanje proti jugovzhodu ob dotodaj skoro popolnoma neznanem bregu; blizu tam, kjer

se obrne breg skoro naravnost proti jugu, se je srečal s tovarišem in prijateljem Jamesom. Nista pa skupno nadaljevala poti, Fox je šel naprej proti vzhodu, rtič, kjer se breg obrne, je nazval „Wolstenholmi Ultima Vale“, ker je bilo sedaj popolnoma gotovo, da je upanje dobrega mecena na prehod šlo po vodi. Obrnil se je Fox od tu proti severovzhodu, premeril zaliv v celí širjavi ter odkrival in nazival še mnogo otokov in bregov — jugozapadni del Baffinove Zemlje n. pr. se imenuje še sedaj Luke Fox Land. — Zadnjega oktobra je bil doma, ne da bi se mu bila pripetila na potovanju tudi najmanjša nezgoda.

Ne tako srečen kot Fox je bil James. Že preden sta se srečala, je imel boje z ledom; ko sta se pa ločila, se je pridružila ledu tako gosta megla, da ni mogel skoro nikamor naprej. Moral

je prezimiti, in sicer na otoku Charlton čisto doli na jugu Hudsonovega Zaliva; ta južni jajčasti podaljšek velike vode nazivljamo danes Jamesov (džems) Zaliv po našem kapitanu, ker ga je bil le-tà prvi natančno izmeril. Postavili so si kočjo in shrambo ter ju odeli s snegom, kljub temu je bil mraz v njih izredno hud. Zmrznilo je vino, olje, vinski jesih, žganje, s sekirami so morali sekati zledenelo tvarino in jo tajati nad ognjem. Beda je bila velika, več nego polovico mornarjev je zbolelo, tresla jih je vročina in mrzlica, hoteli so se ogreti v posteljah, a zastoj: vročina je žarela v nesrečnikih,

udje so bili pa čisto zmrzli, postelje same trde kot kamen, ker je zmrznila sopara, stale so pa tik poleg ognja. Začel se je oglašati glad, in zvesti njegov spremljevalec, skorbut, je ugrabil dva mornarja. Ko se je mraz nekoliko ulegel, so oprostili kolikortoliko s sekirami ladjo ledu, „osvojili“ še mimogrede deželo brez ljudi v imenu Karola I., 2. julija pa odšli. Še opetovano so se morali boriti z ledom, ladja se je komaj še držala nad vodo, prišli so domov bolj okostnjaki nego ljudje.

S to zadnjo ekspedicijo so do l. 1818. definitivno končani vsi poizkusi, izsiliti si pot okoli Amerike. Tudi visoka nagrada 480.000 kron, ki jo je razpisala angleška admiraliteta za odkritje severozahodne pasaže, ni mogla vzdramiti junakov morja k novim podjetjem. Šele pred sto leti so se Angleži zopet lotili težavnega problema in mu žrtvovali tekom petdeset let milijone denarja in na stotine ljudi, med njimi zopet nad vse pleme-

nitega moža, Johna Franklina, ki je kakor Hudson izgubil v ledenih puščavah Severne Amerike. Cilj sedaj ni bil več prehod na severu, pasaža okoli Amerike v Indijo, saj tega Angležem ni bilo več treba; sedaj je gnalo ljudi v one puste mrzle krajine idealno stremljenje po natančnem poznavanju naše zemlje in to stremljenje je imelo uspeh. Niso bili pa Angleži, ki so rešili problem, Normani so stopili na njihovo mesto; oni, ki so začeli, so tudi končali. Leta 1879. je došel Norden-skjöld na ladji, ki je nosila ime slavnega našega rojaka Vega, okoli severne Azije na Japonsko, pred šestimi leti, 1905—1906, je peljal sedaj tako slavni Amundsen malo svojo ladjico Gjöö skoz Ledeno Morje ob severni obali ameriški do Velikega Oceana.

Ker s pasažami v prvi polovici sedemnajstega stoletja ni bilo nič, so s tem večjo vnemo začeli raziskovati notranje dele severne Azije in Amerike; pionirji v starem svetu so bili ruski kozaki, v Ameriki pa Francozi in uslužbenci Družbe Hudsonovega Zaliva, ustanovljene v drugi polovici 17. stoletja. Kanada je bila tedaj francoska, eden prvih izseljencev je bil Médard Chouart; prišel je z domačini visoko gor proti severu in slišal o neki veliki vodi, nam že znanem Hudsonovem Zalivu. Iz Quebeca se je podal potem še enkrat na pot, odkril zaliv in prinesel nazaj mnogo kožuhovine. Doma na Francoskem pa niso znali ceniti njegovih zaslug, grajali so ga; obrnil se je nato na Angleško in našel tam boljše razumevanje. Princ Rupert, „kavalir“, vnet za vse dobro in koristno, se je zavzel za Chouartove načrte, odposlali so v Ameriko ladjo pod poveljstvom kapitana Caharije Gillama, l. 1668. Dospevši do konca zaliva je videl neznano reko, dal ji ime po Rupertu, prezimili so tam in sezidali prvo malo trdnjavo iz kamnov, dali ji naslov Fort Charles (po kralju), deželo kroginkrog pa nazvali Rupertsland. To je bil začetek one družbe, ustanovili so jo l. 1670. Tej Hudsons Bay Company je dal kralj monopol trgovine v vseh ondotnih pokrajinah, a ne samo to, tudi lastninsko pravico do njih. Parlament je privilegije potrdil, a začasno samo za 7 let. Meje še niso bile natančno določene, niti proti Indijancem, niti proti Kanadi, a so se širile čezdalje bolj, začela se je živahna trgovina s kožuhovino, vstajale so trdnjave in naselbine.

Odkar je bil odkril Francoz Cartier Kanado, 1534., je šlo raziskovanje hitro naprej. Na jugu

so se odlikovali zlasti takozvani *coureurs de bois* (Waldläufer, gozdovniki), ki so trgovali na svojo roko, včasih jih ni bilo celo leto nazaj iz indijanskih terstorijskih. Nasledniki njihovi in uslužbenci 1784. l. ustanovljene „Severozahodne družbe“ so bili tudi izvečine francoskega pokoljenja, Kanadijci, večkrat pomešani z Indijanci: imenovali so jih *voyageurs* ali pa *voyageurs du pays d'en haut* (potnike gornje dežele), potomce Kanadijcev in Indijancev so zvali *natifs* (domačine). Posluževali so se ti potniki čolnov (canoe) iz dobrega lesa, pokritih z brezovo skorjo; dolgost je znašala 10—12 metrov, širjava kvečjemu 2 metra, teža 140—200 kg, pol metra globoko so šli v vodi, do 3000 kg so mogli nositi. Večkrat so napravili na dan pot 20 ur hoda, čez razvodja so čolne vlekli ali pa celo nesli. Severozahodna družba je imela do 1500 takih vojažerjev v svoji službi.

Bolj na severu so delovali pa Angleži in njihovi potomci, večinoma seveda na suhem. Enkrat samkrat sta prišla kapitana Middleton in Moor, poslana od angleške vlade, po morju v Hudsonov Zaliv, vrnila sta se brez posebnih rezultatov; Middletona so celo sumničili, da se je dal podkupiti od družbe, kar pa ni res. Drugi so opravili še manj. Ko se je ustanovila 1784 že prej imenovana severozahodna družba, je nastala huda konkurenca med njo in prejšnjim podjetjem, rezultati se javijo seveda tudi v novih odkritjih. Že preje (1769—1772) je odkril po prvih ponesrečenih poizkusih v imenu stare družbe Samuel Hearne od Hudsonovega Zaliva proti severozahodu reko bakra (Coppermine River) in videl sklenjeno ledeno morje. Bil je na tem, da bi bil dobil toli iskano pasažo, a se je prehitro vrnil, tudi pričakovanega bakra ni bilo. Šel je bil namreč iskat tudi bakrene jame, ker so Indijanci rekli, da dobivajo rudo tam gori.

Še dalje proti severozahodu je prodril 1789 škotski trgovec Aleksander Mackenzie. S štirimi čolni in dvanajstimi tovariši je odrinil od jezera Atabasca, prišel do Robskega jezera in sledil potem reki Naoča do izliva v Severno Ledeno morje. Videl je v vodi igrati kite, prosto je bilo morje, a tudi on ni imel namena nadaljevati potovanja, vrnil se je, prvi natančno določivši nekatere točke ob Severni obali ameriški. Reka Naoča nosi sedaj po pravici njegovo ime. Splošno so bili pa obrisi severne obale ameriške pred sto leti skoraj popolnoma neznani, izjem je malo. (Konec.)

HRVAŠKO-SLOVENSKI ZBOR V LJUBLJANI
DNE 20. OKTOBRA 1912.

TO IN ONO.

HRVAŠKO-SLOVENSKI ZBOR V LJUBLJANI

DNE 20. OKTOBRA 1912.

V resnem in odločilnem času, ko so balkanski Južni Slovani vstali na svetovnozgodovinski boj proti turški državi, so se oni Južni Slovani, ki žive pod žezlom habsburške dinastije, sestali v Ljubljani k velevažnemu posvetu. Tam na Balkanu gromenje topov in zdihovanje umirajočih, požgana sela in grozeči žvenket orožja, celi narodi, ki so se vzdignili na krvavi boj s klicem: Svoboda ali smrt! — tu v Ljubljani pa resen zbor ljudskih poslancev, ki predstavljajo zakonito zastopstvo v monarhiji živečih Slovencev in Hrvatov, zbor izkušenih parlamentarcev, ki hladno računa z danimi dejstvi in po dobrem preudarku polaga temelj za nov razvoj slovenskega-hrvaškega naroda.

Dne 20. oktobra so se zbrali v Ljubljani državni in deželni poslanci, ki pripadajo Vseslovenski Ljudski Stranki in Hrvatski Stranki Prava. Bile so zastopane vse slovenske dežele: Kranjska, Štajerska, Koroška, Primorska in Istra. Hrvatje so prišli iz Banovine, iz Bosne in Hercegovine, iz Hrvaškega Primorja, z otokov in iz Dalmacije. Poslancev je bilo 74, prišlo je tudi mnogo časnikarjev, ki so imeli svoje zborovanje.

Dopoldne so zborovali Slovenci in Hrvatje ločeni, popoldne pa so se sešli k skupnemu zboru v veliki

dvorani hotela „Union“. Predsedoval je temu impozantnemu zboru (glej sliko str. 420) dr. Mile Starčević, načelnik Stranke Prava, za podpredsednika je zbor izbral zastopnika Korošcev poslanca Grafenauerja. Ko sta poročala za Hrvate Stjepan Zagorac in za Slovence dr. Ivan Šusteršič, je sklenil zbor soglasno z velikanskim navdušenjem sledečo resolucijo:

Izjavljamo, da tvorimo Hrvati in Slovenci eno narodno celoto. Vsled tega hočemo prištaši Stranke Prava in Vseslovenske Ljudske Stranke skupno delovati v duhu in pravcu programa Stranke Prava za jedinstvo, pravice in svobodni razvoj hrvaško-slovenskega naroda v okviru habsburške monarhije. V svesti smo si, da so hrvaško-slovenske dežele odločilnega pomena za pozicijo monarhije kot velevlasti in kakor se zavedamo svojih dolžnosti napram monarhiji, tako odločno zahtevamo in pričakujemo, da se zave tudi monarhija svojih dolžnosti napram našemu narodu.

BAR, ČRNOGORSKO PRISTANIŠČE.

S ČRNOGORSKO-TURŠKEGA BOJIŠČA: IZ SKADRSKE OKOLICE.

BALKANSKA VOJSKA.

Vekovečni razpor med Vzhodom in Zapadom je napolnil najštevilnejše strani svetovne povestnice s krvavimi listi. Nikjer ni bila borba tako ljuta in nezprosna, kakor tedaj, ko sta tadva svetova udarila drug ob drugega. Rim in Bizanc sta se že borila za svetovno prvenstvo, latinska in grška kultura sta si stopili nasproti okoli teh dveh središč. Verski razkol pred tisoč leti je odtrgal Vzhod od katoliške Cerkve

in s tem krščanstvo usodepolno razdvojil. Vzrok razkolu ni bil v dogmatičnih diferencah, ampak v ošabnosti in politični ambiciji, ki si je v dogmatičnih formulah iskala verskega izraza. Fotijev razkol je položil v Vzhod kal nadaljnjih razkolov.

Prihrumela je turška povodenj in je preplavila razkolni Balkan. Padle so slovanske države in so obležale na tleh pod neusmiljenim turškim trinogom. V ognju in v krvi se je zadušila svoboda Južnih Slovanov, ki so pol tisočletja ječali v ne-

popisni muki in sramoti. Na Balkanu je Turek ustanovil svojo svetovno velesilo, in odtod je razprostiral svojo moč čez Hrvaško in Ogrsko tja do Dunaja in do Alp na eni strani ter daleč noter v Afriko in Azijo na drugi. Iz Cariigrada je vladal polumesec na vse strani z dvojnimi sijajem kalifata in sultanata, združujoč v sebi divji fanatizem Mohamedove vere s krvoločno gospostvaželjnostjo ljutega azijatstva. V moslimstvu se družijo skrajna verska nestrpnost z najsirovejšim nacionalizmom. Socialne razmere, v katere je potisnil moslim krščansko rajo na Balkanu, so bile neznosne in uničujoče. Turek brezobzirni gospodar, ki smatra zatiranje in izkoriščanje nemoslimov za svojo versko dolžnost in državnoopravno predpravico — kristjan pa brezpraven suženj, ki mora delati in robotati za druge ter se ne sme niti pritožiti, ako mu brezsrčni turški gospodar uropa pridelke, odpelje ženo in otroke

NIKITA,
KRALJ ČRNOGORSKI.

MIRKO,
KRALJEVIČ ČRNOGORSKI.

in živino iz borne kočice, ki je hkrati hiša in hlev, ter mu streho zažge nad glavo! V takih razmerah je pol tisočletja zdihoval balkanski Slovan.

Res čudna usoda! Dva polotoka segata v Sredozemsko morje, oba od prirode bogato obdarjena, z rodovitno zemljo in žarkim solncem, prepojena od mnogoštevilnih rek, obdana od onega morja, okoli katerega je vsekar cvetela najvišja svetovna kultura. Italija in Balkanski polotok! Pa v ravno tisti dobi, ko se je v Italiji razvilo najsvobodnejše življenje visoko razvitih ljudovlad, ko je znanost in umetnost cvetela v oni neminljivi pomladi, katere žarki nas še danes ogrevajo, je pa najbližji sosed njen, Balkanski polotok, zdihoval v najgorjem barbarizmu.

Med ta dva svetova smo postavljeni mi, Južni Slovani. Razkol med Vzhodom in Zapadom je tudi nas razklal. Dve kulturi sta si nas osvojili in ustvarili med nami velika nasprotstva. Rim in Carigrad se tu srečujeta. Katolicizem s svojo visoko razvito občečloveško kulturo, iz katere je izrastlo vse, kar je na Zapadu svobodnega, humanega, naprednega, meji tu ob odrevenelo Shizmo, ki se trmoglavo drži stroge forme v ozkem okviru nacionalistične omejenosti, v mnogostoletni sužnosti ponižano od barbarskega trinoga.

* * *

Krščanska raja ni mogla mirno prenašati turškega jarma. Pravo čudo je, da so kristjani na Balkanu sploh ohranili svojo vero v kljub tolikemu preganjanju. A ravno v tej čudoviti ohranitvi svoje vere so videli jamstvo, da jih islam ne more uničiti. Osvobodilna vojska pred petintridesetimi leti je poklicala Rusijo na pomoč. Težki udarci ruskega orožja so ponižali turško ošabnost in dali duška tlačeni raji. Srbija, Bolgarija in Črna gora so se osvobodile, Bosna in Hercegovina sta prišli pod avstro-ogrsko upravo.

Tekom let so se balkanske države primerno razvile po modernih državnopravnih načelih. — Srbija, Črna gora, Grška so kraljestva, Bolgarija se je nedavno iz kneževine proglasila za carstvo in tudi Črna gora je

posegla po kraljevski kroni. To so bili znaki notranje konsolidacije, hkrati pa tudi znaki napredujoče samozavesti proti zunanemu svetu, zlasti proti Turčiji in velevlastim. — Da, Turčija in velevlasti — to je čudno poglavje v evropski povestnici, s katerim si bodo še zgodovinarji belili glave.

— Po berlinski pogodbi, s katero se je končala prva balkanska osvobodilna vojska, so si evropske velesile prisvojile nekako nadzorstvo in varuštvo nad Balkanom. Lahko bi bili tedaj Turčijo popolnoma uničili, a tega niso storili zaradi medsebojne zavisti. Na Balkanu so ustanovili več majhnih držav, od katerih so naprej vedeli, da bodo vedno sovražne Turčiji, a tudi needine med sabo. Res sta bili kmalu Srbija in Bolgarija zapleteni v vojsko. Tako so diplomatje zabranili, da bi se na Balkanu ustanovila velika, moderna država. Zavist med velevlastmi samimi je zakrivila, da so se zedinile k ohranitvi Turčije. Po osvobodilni vojski bi bila Rusija

zaslužila kos Turčije, a zavist velevlasti je pripravila Rusijo ob plen ter celo zaprla Dardanele za prehod ruskih vojnih ladij. Pri delitvi Turčije bi zahtevala vsaka velevlast svoj del, in tedaj bi prišlo do svetovne vojske. Iz tega vzroka so sklenile velevlasti vzdrževati na Balkanu status quo.

To je ohranilo „bolnega moža“ v Carigradu pri življenju. Evropska Turčija nima pogojev za obstanek v sebi, ampak v drugih državah. Moderni vek pa ni izpremenil turške narave.

V turških rokah je ostal še velik del Balkanskega polotoka. Od teh dežel nas zanimajo zlasti Makedonija, Stara Srbija in sandžak Novi Pazar, ki so

nam najbližje geografično in po slovanškem pokoljenju prebivalstva. V sandžaku je že bila svojčas avstrijska posadka, ki jo je po aneksiji Bosne in Hercegovine naša država poklicala nazaj.

Popolnoma v turških rokah je zlasti Makedonija. Krščansko prebivalstvo trpi vnebovpijoče krivice. Ropi in uboji so vedno na dnevnem redu. Turški vojak in uradnik sta roparja med prebivalstvom, ki zlorabita svojo moč kot divje živali. Turški fanatizem se je dvignil skoro vsako leto in

MILENA,
KRALJICA ČRNOGORSKA.

ČRNOGORCI GREDO NA VOJSKO:
Kralj Nikita pozdravlja starega bojnega tovariša.

TRG V PODGORICI.

požigal krščanske vasi. Na tisoče kristjanov je pribežalo vsako leto čez mejo v sosednje dežele, da uteče turškemu meču. Albanska bojovita plemena, ki pripadajo turški veri, so gospodarila z ognjem in mečem v deželi, ne zmeneč se za nobeno oblast in postavo.

Seveda so se tudi kristjani po možnosti branili. Ni manjkalo uporov in boja, a vselej so podlegli premoči. Vsled tega se je obrnilo zatirano prebivalstvo do velevlasti s prošnjo, da naj posredujejo. Diplomati pa so zmajali z ramami in ostalo je pri starem. Notranja izprememba, ki se je izvršila v Turčiji, ni izboljšala položaja. Starega tirana sultana Abdula Hamida so odstavili in proglasili ustavo. A mlado-

postavo! Seveda te postave nikoli uveljavili niso in bi jo tudi sedaj položili takoj nazaj med stare papirje, ko bi nehal pritisk od zunaj. To zasmehovanje je evropska diplomacija mirno prenesla in dannadan objavljala v oficioznih glasilih vesti, da „velevlasti čuvajo mir“ in da je „status quo na Balkanu zagotovljen“.

Tedaj je počila že dolgo pripravljena bomba. Bolgarija, Srbija, Grška in Črna gora so nastopile kot balkanska krščanska zveza. Njihove proklamacije izjavljajo, da ne morejo več prenašati zatiranja svojih rojakov pod turško oblastjo, in ker ni nobenih garancij, da se usoda kristjanom olajša, jim hočejo z orožjem v roki priboriti svobodo.

Evropska diplomacija ni mogla verjeti, da je to res. Osramočeni so stali pred svetom močnojaki, o katerih se je mislilo, da so gospodarji svetovnega položaja. Tu se je videlo, da je ves koncert svetovnih velesil s svojimi milijoni vojakov in milijardami vojnega materiala brez moči, nezmožen, da bi zabranil en rop na Balkanu, ker manjka v njem medsebojnega zaupanja.

Dne 8. oktobra pa so Črnogorci napovedali vojsko in prekoračili mejo. Ko to pišemo, divja že boj na vseh straneh.

* * *

Bojni načrt balkanskih držav je dobro premišljen. Črna gora, Srbija in Grška prestopijo svoje meje in napadejo turško ozemlje, da vežejo kolikor mogoče turške moči na periferiji in si osvoje

SRBSKI PROSTOVOLJCI.

obmejne pokrajine. Bolgarija pa, ojačena s srbsko konjenico, izvrši glavni udarec proti srcu Turčije — Carigradu. Do glavne bitke mora priti pri Odrinu. To mesto, od nekdanj najvažnejša strateška točka, ki je igrala že v grških in rimskih časih odločilno vlogo, je glavna turška utrdba, sedež najmočnejšega armadnega zbora, varuh Cariграда in ščit evropske Turčije.

* * *

Sledimo sedaj prodiranju posameznih držav! Prvi so udarili Črnogorci, in sicer v treh smereh. V sredo se je postavil kralj Nikita s svojimi sinovi pri Podgorici; na morski strani, od Bara sem, prodira proti Skadru general Martinović, proti vzhodu je vdrl v turško ozemlje general Vukotić, ki se naj v Novem Pazarju združi s Srbi, ki mu pridejo nasproti od vzhoda. Glavni cilj Črnogorcev je Skader, največje mesto teh krajev, ležeče ob velikem Skadarskem jezeru.

Srednja kolona je v hudih bojih, v katerih so se Črnogorcem pridružili krščanski Malisori, vzela več turških utrdb, zlasti Tuzi, in se bliža Skadru od severa. General Martinović je prišel že blizu Skadra pod goro Taraboš, ki je močno utrjena in varuje skadarsko mesto in jezero. Črnogorci so takoj drzno napadli strmo goro, a prvi napadi so bili odbiti s krvavimi izgubami. Gole skale se dvigajo silno strmo in zabranjujejo dohod; ponoči jih razsvetlujejo turški metalci luči. Od Tuzija so prišli Črnogorci že blizu Skadra. Najbrže bodo napadli Črnogorci mesto od obeh strani, in se tu združita oba črnogorska oddelka.

Vzhodni oddelek generala Vukotića pa je vzel Berane in Bjelopolje ter prodira v Sandžaku. Tako Črnogorci.

Grki napadajo na jugu. Sicer jim leži še od zadnjic v kosteh strah pred Turki, kajti v nedavni grško-turški vojski so jih Turki tako hitro natepli, da je bilo vojske konec, preden so se je še prav zavedli, a topot jim gre bolje od rok. Zapadno od Olimpa so prekoračili turško mejo in se polastili Elasone. Hkrati je odplulo grško brodovje, da napade turška пристanišča. Seveda je pokonci tudi Kreta, ki si hoče pri tej priliki izvojevati toli zaželjeno združenje z grško državo. Grke vodita kraljevič Konstantin in general Sapuntsakis. Grške čete si hočejo osvojiti pristanišče Prevezo, proti kateri so že poslali topove, in zasesti Janino. Na otoku Lemnos so Grki vzeli glavno mesto Kastro.

Srbi so udarili dne 19. oktobra čez mejo iz glavnega taborišča v Vranji, kjer biva kralj Peter. Njihov cilj je Skoplje ob železnici, ki pelje iz Mitrovice v Solun. Na poti jim je premagati utrdbo Kumanovo ob železnici, ki vodi iz Srbije v Skoplje. Skrajnje desno krilo vodi general

SRBSKI ČASTNIKI V ŠOTORU.

Živković, ki prodira čez Novo varoš in Prjepolje proti Bjelemu polju, da se tam združi s Črnogorci. Tretja srbska armada pod generalom Jankovićem maršira na Novi Pazar, kjer je večja turška moč. Z velikimi težavami prodira oddelek proti Prištini, ki je že došel na zgodovinsko Kosovo polje.

Glavno vlogo pa ima, kakor smo že povedali, v tej vojni Bolgarija, ki ima Turka zadeti v srce. Od uspeha velike bolgarske armade je sploh odvisen izid cele vojske.

Na treh mestih so Bolgari prekoračili mejo. Zapadna armada stremi čez Krivo Palanko tudi proti Skoplju in se je pri Kumanovem združila s Srbi. Drugi oddelek pa je prodiral po dolini Strume

BOLGARSKI CAR FERDINAND
IN ČRNOGORSKI PRESTOLONASLEDNIK DANILO.

in je pregnal Turke iz Džumaje. — Velika bolgarska armada pa je udarila po svetovno-prometni poti proti Carigradu ob železnici, ki veže Vzhod z Evropo. Vodi jo car Ferdinand. Prvi boj je bil pri Mustafa Paši, kjer so se Bolgari polastili turških pozicij. Velika naloga jih čaka sedaj pred Odrinom. Ker Turki niso znali, kje da bodo Bolgari prodirali, so zbrali svojo glavno armado kakih 40 do 50 kilometrov za progo Odrin—Kirkilise med Dimotiko in Burgasom, torej na vrhu trikota Odrin—Kirkilise—Burgas, da lahko po danem položaju operirajo. Turška armada je najbrže proti Kirkilisu, kjer se bijejo hudi boji med Bolgari in Turki (20.000 mož jih cenijo) že odposlala močno pomoč, da prepreči Bolgarom razbiti desno turško krilo. Sodi se, da je zbral Abdulah paša 1., 2., 3. in 4. turški armadni zbor v črti Odrin—Kirkilise in da razpolaga z 250.000 vojaki. Mesto Odrin obdaja 27 utrd, ki pa imajo dve napaki. Večinoma so namreč oborožene z zastarelimi topovi in leže le 3 do 4, največ 6 km pred mestom. Moderni oblegovalni topovi zato lahko obenem obstreljavajo utrdbe in mesto. Abdulah paša je zato

PAŠIĆ,
SRBSKI MINISTRSKI
PREDSIEDNIK.

morje, da napade bolgarska пристanišča. Turške ladje obstreljujejo Varno in Kavarno. Vojaškega uspeha pač na ta način ne bodo dosegli; gre jim le za škodo, ki jo naredi sovražniku.

Zima je pred vrati in sili k odločitvi. Ves svet napeto sledi izidu te vojne, vprašujoč se, kaj donese bližnja bodočnost...

KRONIKA SPOMINA VREDNIH DOGODKOV IN NENAVADNIH VREMENSKIH RAZMER NA GORENJSKEM, POSEBNO V MESTU KRANJU IN OKOLICI.

Sestavil Ivan Ovin.¹ Priobčil dr. Fr. Stelè.

1810. Gospod Natalis pl. Pagliaruzzi, takratni maire (župan) mesta Kranja, je dal v tem letu popraviti pešpot s Pungrata (Baumgarten) po bregu do mlina Lajh in do pašnika Gmajna. Pot je že stara, a je tako razpadla, da ni bila več za rabo. „Vedno modri“ Kranjci so bili seveda proti popravi te poti, a precej prihodnje leto so morali spoznati, kolikega pomena je ta pot; ob požaru so mnogi meščani ravno po tej poti rešili svoje imetje, ker je bil vsled ognja vsak drug izhod iz mesta zaprt.

1811. Na veliki petek (12. aprila) je izbruhnil požar v Tržiču, ki je pokončal ves trg. Pri tem grozovitem požaru je izgubilo tudi več ljudi svoje življenje.

¹ Po deloma avtentičnih zapiskih, deloma po zanesljivih poročilih in samoopazovanju od l. 1810. do 1899.

Ivan Ovin, ki je spisal naslednjo kroniko, je bil rojen 15. decembra 1817 v Kranju št. 14. Izobrazil se je za graščinskega oskrbnika pri Pagliaruzzijih ter ostal od začetka pri njih na Golniku. Potem je šel v Radovljico, kjer je bil nad 30 let v službi zemljiške knjige, dokler ni stopil v pokoj in se nastanil do svoje smrti v Kranju, kjer je umrl 19. jan. 1901. — Kako daleč segajo starejši zapiski, katere je porabil, nisem mogel doznati; vsekakor jih je prav kmalu začel prepletati s spomini iz mladosti, kakor nam dokazuje že l. 1821. — Nemški original hrani njegova nečakinja Frančiška Ovin v Kranju, ki mi je tudi dovolila, da ga tu po slovensko objavim.

Na binkoštno soboto (1. junija) je izbruhnil požar v Kranju na Glavnem trgu, odkoder se je z grozovito hitrostjo razširil na vse strani. Vse mesto z župniščem, župno in rožnivenško cerkvijo je zgorelo, ostal je le Pungrat in župnijska ulica. V župnijski ulici je pogorela samo hiša št. 16 (Paradiž). — Preden pa se je ogenj razširil po Kranju, se je vnela že tudi vas Huje in so bila hujanska poslopja prej pokončana kakor pa kranjska.

1816. Poletje je bilo mrzlo in mokro. Poljski pridelki so uspeli prav slabo. Dovažanje žita po Savi je bilo ovirano in se je baje več ladij potopilo. Na Kranjskem je nastala raditega velika lakota. Mernik pšenice je stal 7 fl. in mera slabega vina 1 fl. 20 kr.

1817. To leto je bilo jako rodovitno. Lakota in draginja je trajala še naprej, dokler se ni moglo za gotovo upati na dobro letino. Po žetvi je padla cena pšenice na 1 fl. 20 kr. mernik.

1821. Neke sobote tega leta zvečer, ko so se ravno končale litanije v farni cerkvi, je prišla čez Kranj huda nevihta. Jaz sem bil star takrat štiri leta in sem sedel v mraku pri mizi pri večerji. Hudo se je zabliskalo in obenem močno zagrmelo; vse to me je tako ostrašilo, da sem kar izginil pod mizo. — Takoj nato je nastal vrišč kakor ob požaru, in v rožnivenškem zvoniku so bili plat zvona. Kmalu nato

smo videli, da se dviga za farno cerkvijo dim. Strela je udarila v hišo na oglu, ki končuje široki del Mestnega trga; takrat je bila Galletijeva, sedaj pa je last notarja Globočnika. Strela je vnela streho. Šla je od dimnika skoz obe nadstropji v ogelno sobo v pritličju in je zadela takratno učiteljico markizo pl. Gozani, ki je vsled tega v osmih dneh umrla. Ogenj so kmalu pogasili. Zgorel je le majhen del strehe. Zanimivo je tudi to, da so se vse šipe v celi hiši razletele na drobne kosce, razen ene, ki ni dobila nobene razpoke. Ta šipa pa je imela na sredi luknjo, okroglo in veliko kot goldinar. Drugi dan, v nedeljo, je prišlo prav mnogo ljudi gledat hišo. Tudi jaz sem bil z očetom in materjo tam in sem vse sam videl; bil sem pod streho in tudi po sobah.

Letos je bil tudi kongres v Ljubljani. Zima je bila nenavadno mila; sneg ni bil večji kakor močna slana. — To leto niso uspele limone v južni Italiji. Ker je bil pa shod vladarjev, ki so imeli mnogo spremstva, so potrebovali v kavarnah kakor v zasebnih hišah v Ljubljani veliko limon. Gosposka v Radovljici je poslala radi tega več zabojev limon iz rastlinjaka v Ljubljano. Dobila je zanje čez 500 fl.

1824. So zidali Italijani pokopališko kapelico.

1825. Pozimi je padel nenavadno visok sneg. Vse vrtno ograje pri hišah v župnijski ulici in Pungratu so bile pokrite s sedem čevljev visokim snegom. Videla se je široka bela planota, iz katere so moleli vrhovi dreves kakor grmiči. Šel sem nekega jutra po polnarejeni poti v šolo, a ker se je medtem vdrl sneg s strehe, nisem mogel več domov, dokler ni prišel oče in mi pomagal skoz kupe snega.

Letos se je peljal skoz Kranj cesar Franc, in sicer s pošto. Prišel je iz Celovca. Šolski otroci, med temi tudi jaz, so bili postavljeni od pošte dalje med pristavami in vsak je imel zeleno vejico v roki. Morali smo klicati „vivat“, ker takrat nismo še poznali „živio“. Jaz cesarja nisem videl, pač pa njegov nos, ker se

BOLGARSKI CAR FERDINAND I.

GRŠKI KRALJ JURIJ.

je le toliko pomaknil iz kočije, da je mogel govoriti s Pagliaruzzijem in dekanom Sluga. — Korošci kakor tudi Kranjci so ob tej priliki prosili cesarja za cesto čez Ljubelj. Cesar je obljubil in tudi res so bili poslani na Ljubelj inženirji; naredili so načrte in proračune, toda ko so se pokazali stroški dveh milijonov, je vsa stvar za vedno potihnila.

1826. Velik cerkveni jubilej, ki je trajal pol leta.

Letos so izvedli tudi katastralna merjenja in mapiranje posestev. Takrat so bile od štirih zjutraj do večera vsak dan procesije in obiskovanje cerkva, na drugi strani pa so merjevci vse noči delali po gostilnah velikanski ropot, tako da so morala oblastva uvesti ob enajsti uri zvečer ponočevalski zvonec (Lumpenglocke).

Tega leta so zidali tudi kameniti most čez Kokriški graben nasproti Primskovemu, da se dobi tako zveza z kokriško cesto. Most je imel samo en lok in se je opiral na skal-

nate stene na obeh straneh brez predmostja. Lok se je vzpenjal 15 sežnjev daleč. Močne kvadre so dobili iz loških kamenolomov. Na večer po polaganju vogelnega kamna je igrala godba ob različni razsvetljavi. Mnogo efekta so povzročile rakete, ki so s pokom popadale v globoki jarek. Bil je vesel večer, katerega se je udeležilo mnogo Kranjcev in tudi jaz.

1827. Spomladi so naredili nad kamenitim kokriškim mostom provizoričnega iz lesa, dokler niso zazidali jam na obeh straneh loka z lahko opoko. Potem so odstranili odre pod lokom. Pri vsej masivni zidavi je izgledal most radi velike vzpetosti loka kakor ozek pas, potegnjen čez brezdno. Zidava je stala 20.000 fl. Meseca junija so se pokazali prav pomenljivi znaki pri mostu. Morali so zapreti pot čezenj in ga čuvati. Jaz sem šel 23. junija iz vojvodskega gozda ravno proti Žolarjevi hiši, z menoj je bil tudi oče. Naenkrat slišiva pok, da se je zemlja stresla pod nogami. Oče je dejal: „Sedajle se je pa most podrl.“ In kmalu se je pokazalo, da je govoril resnico. Okrajnemu komisarju, ki je povzročil zidavo mostu in jo tudi izpeljal, so pri-

redili ravno v trenutku, ko se je zrušil most, podoknico k njegovemu godu. Ko sva prišla z očetom na prostor pred njegovo stanovanje, sva dobila še godbo tam.

1830. To zimo nam je sneg prizanesel do 22. januarja. 22., 23. in 24. pa je neprenehoma snežilo, tako da se je naletelo 6—7 čevljev snega. Sneg smo morali deloma spraviti s streh, deloma pa je sam zdrčal na tla. V Župnijski ulici je padel sneg s sosednje hiše št. 18 ob 8. uri zvečer in je vtrl pri hiši št. 14 okna, ki so obrnjena na ulico, z okvirom vred; sneg je pokrtil polovico sobe. Ulica je bila tako napolnjena s snegom, da je pri pritlični hiši št. 14 ležal 2—3 čevlje nad višino kapa. Čez kupe snega se je ugladila pot, tako da so pozneje vozili s sanmi čez. Če se je videla skoz okno hiše št. 14 mimooidča senca,

GRŠKI PEŠCI.

si moral stopiti prav pred okno in gledati kvišku, da si mogel videti noge mimooidčih. Spomladi pa je sneg izginil, a voda pri tem še ni preveč narastla.

Pri vojaškem naboru je nastal nemir; napadli so pisarne. Akti in stoli so leteli skoz okno.

1832. Bil je velik požar pod mestom v Kranju. Ogenj je pokončal vse spodnje mesto in se je raztezal do takratne hiše Fidela Bradaška, ki je tudi še pogorela. V višino Kranja, to je v zgornje mesto, je prišel ogenj le v Pungratu, kjer se je obzidni stolp vnel od goreče Pirčeve pristave in spravil v nevarnost tudi pungraško cerkev. Ogenj se je začel v savskem mlinu in prvi predmet, ki ga je pokončal, je bila mestna vodna sesalnica in tako je prišlo mesto še v večjo nevarnost, ker v vodnjakih ni bilo več vode, gnojnica pa je kmalu zamašila brizgalnice.

1833. Mila in suha jesen; do konca decembra nič snega.

1834. To leto zasluži iz več ozirov, da si njegove dogodke natančneje ogledamo.

K posebnemu vremenu tega leta sta pripomogla že jesen in december brez snega v prejšnjem letu (1833). V januarju sem se z očetom in bratom izprehajal pod Šmarjetno goro in sem nabiral razne pomladanske cvetke, v prvi vrsti velikonočnice. Cvetlični šopek, postavljen v vodo v kozarcu, je stal lahko ves januar zunaj, a voda ni zmrznila. Do 31. januarja ni bilo nič snega; 31. januarja in 16. februarja pa je snežilo, a ne veliko. Čebele so izletavale ves januar in so nabirale hrano po cvetočih cvetkah. Od 25. junija dalje Kokra ni več tekla in je z 9. julijem popolnoma usehnila. Skoro vsi studenci so se posušili, tako da tudi potoki niso več tekli, kar je povzročilo na več krajih veliko pomanjkanje vode. Jeseni so bile njive tako suhe, da smo se bali za ozimino. Le skromen dež 17. oktobra in pozneje gorško vreme je pomaglo žitu do kalí. Žito je razen ovsá prav dobro obrodilo. Košnja pa je bila radi suše slaba. Ko je cvetela ajda, so čebele veliko nabrale in bira voska kakor medu je bila prav bogata. Moj oče je zaslužil pri 11 panjih 44 fl. 20 kr. Vinska letina je bila kvalitativno kakor kvantitativno prav izvrstna.

Koncem leta je bila Kokra še vedno čisto suha, celo najglobokejši tolmuní, ki so obdržali do zime še kaj vode, so izgubili pod ledom zadnjo kapljico. Otroci so razbijali led in pobirali izpod njega mrtve ribe.

Tega leta so zidali sledeče:

a) Veliki, leta 1832. pogoreli mlin ob Savi v čisto novi konstrukciji: zidalo ga je imetništvo posestva Kieselstein.

b) Oni del zvonika farne cerkve, ki je nad prostorom za zvonove, in gotska z bakrom pokrita zvonikova streha. — Kot zanimivost je omeniti: Ko so postavljali oder, in sicer ko so neke sobote potegnili gor prvo oporo, je prišlo nekemu delavcu v glavo, da je nateknil na konec te opore ponošen bel slamnik. Drugi dan (v nedeljo) popoldne je nastala po božji službi silna nevihta. Strela je udarila v oporo, na kateri je bil slamnik, odtrgala je od njega slamnik in eno trsko, pokončala eno stran orgel, razbila kamenito podobo nad glavnimi vrati, izbrisala pozlatitev na banderu sv. Barbare in zažgala naglavno ruto pod zastavo sedeče žene. — Čudno je pri tem posebno, da so bili čopki pri zastavi, ki se jih je strela doteknila, tako napolnjeni z vodo, da je pritekla kaplja, če jih je kdo stisnil; o tem sem se prepričal sam.

Tega leta je posvetil škof tudi l. 1824. zidano pokopališčno kapelico, potem ko jo je po dokončanem zidanju kranjski dekan blagoslovil.

1835. Kokra je ostala še do 13. januarja suha, 16. januarja je nastopilo južno vreme. Tri dni je le pomalem deževalo, 20. januarja pa je prišla huda povodenj; 22. januarja je padlo nekoliko snega, ki je pa komaj tla pokrtil. Do 27. januarja se je menjaval dež s snegom in solncem. 11. maja je pogorela vsa Radovljica. Pogorel je tudi grad in cerkev. Nedo-taknjena je ostala samo lectarjeva hiša (das Haus des Lebzelters), ki je bila pokrita z opeko. Štirinajst dni poprej je gorelo v Naklem; nato pa v Dupljah.

1836. Kolera v Kranju in okolici, posebno v Stražišču, Čirčičah, Šenčurju itd. V Kranju se je začela v juliju in divjala do konca avgusta. Največ je umrlo v Kranju 19 oseb en teden.

1837. Živinska kuga (vranični prisad ali rumeni ovčec) v Kranju in Stražišču. V kranjskem župnišču je poginilo na tej bolezni okoli 20 lepih goved. Precej, ko se je bolezen pokazala, so odločili zdrava goveda od bolnih in jih spravili v leseni kolibi na Farovski loki blizu Save. Ta previdnost pa ni mogla zabraniti, da bi kuga ne izpraznila vsega župnijskega hleva. Ravnotako je ugonobila kuga tudi vsa goveda v hlevu šmartinskega župnišča. V obližju obeh župnišč Kranj in Šmartno pa je poginilo samo nekaj goved. Meseca avgusta je nastala ponoči v Kanalski dolini na Koroškem strašna nevihta. Povođenj je naredila posebno veliko škode posestniku kanalskih tvornic. 8 fužin in 6 žag je bilo močno poškodovanih in osušenih, ker so bile struge popolnoma zasute in si je voda izkopala nov jarek čez polje. Vrhutega je odnesla voda posestniku tvornic še 20.000 lesa za žaganje.

Popisana nevihta je tu raditega zanimiva, ker se je razširjala tudi čez Gorenjsko. Noč je bila grozna, ker se je tako hitro drugzadrušim bliskalo, da je bilo nebo vedno v svetlem ognju. Padala je tako silna toča, da je razbila vse šipe na graščinskem cvetličnjaku v Radovljici. Toča je dosegla tudi kranjsko okolico, kjer je napravila posebno veliko škode na ravnodozorelem prosu in ajdovi setvi.

1839. Mila zima brez snega.

1840. To leto so kopali 20 sežnjeve globoki vodnjak pri župni cerkvi v Kranju; uporabi so ga izročili l. 1841.

TURŠKI PEŠCI.

1842. Popolni solnčni mrk 8. julija med 6. in 7. uro zjutraj. Trajal je okoli dve minuti. Kakor se je solnce temnilo, tako se je pojemale luč, vendar smo imeli do mrka vsaj slabo dnevno svetlobo. Z mrkom pa je nastopila naenkrat nočna tema. Videle so se vse večje zvezde. Osebe, ki so stale v bližini, je bilo le težko spoznati. Ptici so šli k počitku. Poletna vročina julijskega solnca, ki nastopi ob 6. uri, se je izpremenila ob mrku v hladno povev. Pare, ki so se že začele dvigati, je hlad zgotovil, da je nastala megla, ki se je vlačila ob podnožju gora. Ko se je prikazalo solnce, je megla precej izginila.

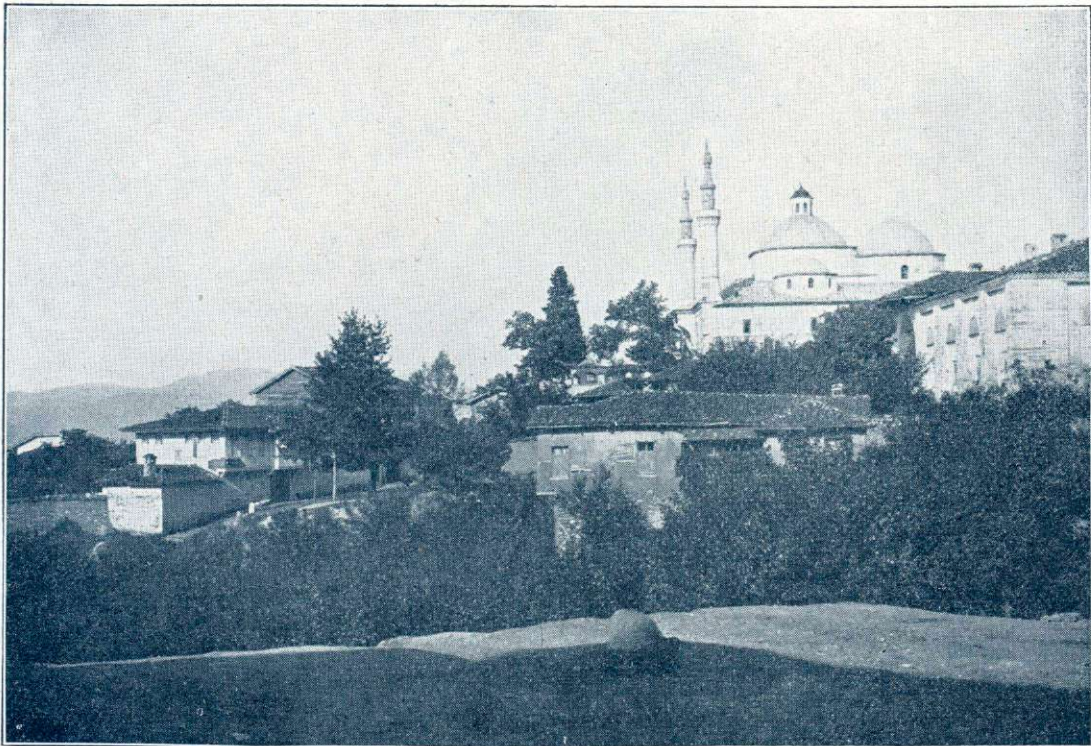
Dne 7. avgusta je prišla ob severnem gorovju taka nevihta s točo nad kraj Golnik, da je ljudje v tem kraju še ne pomnijo. Hudournik je pretel hišam. Poljski pridelki so bili popolnoma pokončani. Na njivah, kjer je rastle prej proso in ajda, sedaj še slame niso dobili. Zdelo se je, da so njive nanovo zorane. Sadno drevje je izgubilo poleg sadja tudi liste in mnogo mladik. Tako močno je udarjala toča, da je odbila pol češplje, kot bi jo odstrelil, druga polovica je pa obvisela še na drevesu. Vsa tako poškodovana češpljeva drevesa so nanovo pogrnala in cvetela jeseni. Na notranjem dvorišču gradu Golnik je ležalo toliko toče, da jo je bilo mogoče še čez 4 dni, t. j. 11. avgusta, najmanj dva mernika dobiti, četudi so nevihti sledili vroči dnevi. Kranja ta nevihta ni zadela; tudi dežja ni bilo.

1843. To leto je prišel cesar Ferdinand v Ljubljano. Zato so priredili v reduti majhno razstavo. Tudi jaz sem jo obiskal. Zelo so občudovali neko srajco, ki jo je stkal neki kaznjenec; razstavila jo je kaznilnica. Bila je iz enega kosa, brez šiva. Še celo gumbi so bili stkani in so se držali srajce brez šiva.

1845. Na sneg, ki je ležal že od zime, je padel 8. marca nov in

TURŠKI KONJENIKI.

ČORLU NA PROGI ODRIN—CARIGRAD S SLOVEČO DŽAMIJO.

na tega veliki teden še večja množina snega, tako da smo ga imeli na veliko nedeljo (23. marca) okoli dva čevlja in je povzročal občuten mraz. Vrhutega je snežilo tudi na dan pred svetim Rešnjim Telesom (21. maja). Pri nekoliko više ležečem posestvu Turn pa je ponoči pred sv. Rešnjim Telesom močno medlo in sneg je tako založil sotesko med Turnom in Predvorom, da so morali ljudje iti z lopatami odmetat sneg, da je mogla turnska gospoda v cerkev. Na dan sv. Rešnjega Telesa je bilo precej mrzlo. — Jesen in zima tega leta je bila skozinskoz gorka in brez snega.

1846. Tudi v začetku tega leta je bilo vreme jako milo. Celo zimo ni ležal sneg nikoli čez en dan. Januarja in februarja ter v prvi polovici marca je sijalo skoro vedno solnce. 5. aprila so se pokazali prvi klasovi pri rži in o sv. Juriju je bila vsa rž v klasju. 25. maja je cvetela že pšenica. Vsi poljski sadeži so dozoreli vsaj 14 dni prej kakor navadno. Mernik pšenice je stal 1·2 fl.

1847. Pomlad je bila pozna in hladna. Skoro vsa ozimina je pozebla. Jaro rž za setev je bilo težko dobiti in le za visoko ceno. Za mernik jare rži za setev so zahtevali 5 do 7 fl.; zato je ostala marsikaka njiva neposejana. Žito je dozorelo to leto 14 dni pozneje kot navadno. Razlika med žetvami l. 1846. in 1847. je bila $14 + 14 = 28$ dni ali okroglo en mesec, tako da je bilo med obema žetvama 13 mesecev. To in pa letošnja srednja letina je povzročila, da se je zaloga precej porabila. Cena pšenice je poskočila jeseni tega leta na 3 fl. mernik in še više. Nasprotno je pa to leto nenavadno bogato obrodilo sadje, kar je pospešil nekoliko hlad spomladi.

1848. Revolucijsko leto.

Splošni dogodki tega leta so itak iz občne zgodovine zadostno znani, zato so navedeni tu le nekateri krajevni dogodki.

20. marca se je ustanovila v Kranju narodna garda, bolezen na možganih, ki je mnoge napadla, drugi so pa morali radi ali neradi v neumni ples. Prav pridno se je vežbalo in pridno se je pilo. S temi igračami so zapravili marsikak delavnik in precej denarja. — Garda je stražila tivede leti, ko je obstojala, veliki teden božji grob. — Imela je tudi pohode za vaje, pravzaprav obiske k drugim gardam, tako dne 8. oktobra pohod v Ljubljano. Tam je imela vojaško mašo v Tivoliju in je bila nastanjena potem v štirih gostilnah, da si pogasi žejo. Drugi tak pohod za vajo je bil 10. decembra v spremstvu dekana Dačarina v Tržič, kjer je bral dekan gardi ob 8. uri sv. mašo. Pri vsej komediji naj

omenim samo godbo. Zbor je obstajal iz 21 godbenikov, večinoma še čisto mladih fantov, ki so pa izvrstno igrali. Na korist delavskih slojev pa to dragoceno rogoviljenje garde ni trajalo dolgo.

1849. 15. marca, praznik konstitucije v Kranju. Velika pojedina v prostorih kazine. Nazadnje se je spravilo precej šampanjca in zato jih je bilo precej „v rožcah“. Zvečer razsvetljava in obhod z godbo. — 16. sept. otvoritev Južne železnice od Celja do Ljubljane.

„VISOKA PORTA“ V CARIGRADU.

1850. Od 18. do 24. marca zelo gorško, a nato veliki teden (25. do 27. marca) precej snega. Toda ta sneg je skopnel še med velikonočnimi prazniki.

1851. 26. julija je nastal na severozahodni strani Jelovce, proti Radovljici, ob 2. uri popoldne grozen orkan, ki je šel čez Radovljico, Predtrg in okoliško polje. V spodnjem mestu v Radovljici je odkril tri hiše. Strešne deske je nesel čez hiše v mesto. Hudo je poškodoval tudi več streh iz opeke v mestu in slamnatih v Predtrgu. Na polju je podrl čez 100 kozolcev in tako pokončal veliko žita. Nato se je obrnil proti Kranju in tudi v okolici tega mesta je prevrnil več ko 100 kozolcev. V mestu je pokvaril več streh. Streho vodnega basina Škerlovec je odnesel; en del je padel na ulico, drugi del pa je nesel nad hišami čez vse mesto in ga zagnal v kokriško brezdno.

Po tridnevem nenavadno deževnem vremenu je nastala 31. oktobra velika povodenj, ki se je 1. novembra le še povečala. Dne 1. novembra je priplaval proti radovljiškemu savskemu mostu les dveh podrtih mostov (selškega in ribniškega mostu), pozneje pa še lesovje velike shrambe za oglje na Savi, ki je plavalo v popolnoma črni vodi, za tem pa kolesje odplavljene delavnice. Toda vsemu temu je kljuboval šele l. 1850. zgrajeni radovljiški most, dokler ni prišlo okrog poldne še masivno lesovje bleškega mostu. Ta napad je pa odtrgal že prej zelo omajani radovljiški most v dolžnosti 5 johov. Ta povodenj je odnesla tudi most v Globokem in Podnartu, kakor tudi veliki kranjski savski most v dolžini 6 johov. Ker je bil tudi čirčiški kokriški most nezanesljiv, so morali uporabljati potno zvezo z Ljubljano čez Mengeš.

2. novembra je padel precej visok sneg, ki ga je zapadel večkrat drugi, tako da smo vozili s sanmi neprenehoma od 2. novembra pa že čez sv. Jožefa (19. marca 1852.) To leto je ležal sneg v ravnini celih šest mesecev.

1852. 18. novembra je odnesla povodenj še en del kranjskega savskega mostu.

1853. Julija je nastala strašna nevihta s točo nad Kranjem in okolico in se je še ta dan dvakrat ponovila v silno velikem obsegu. V Stražišču, Kranju, Čirčičah, Primskovem, št. Juriju in na več krajih proti Kamniku je pokončala skoro vse poljske pridelke.

1855. Avgusta in septembra je bila zopet kolera na Gorenjskem. Kranj in okolica, št. Jurij, Primskovo, Predoslje, Preddvor, Bela, Cerklje in drugi kraji so zelo veliko trpeli. Kakor so pripovedovali, je bilo v Cerkljah en dan 17 mrličev pokopanih. Tudi radovljiški okolici kolera ni prizanesla. Posebno veliko sta trpeli Kropa in Kamna gorica. Mesto Radovljica in Predtrg tudi sedaj nista nič trpela, četudi se je bolezen razširila čez Begunje, Bled in dolino Kranjske gore.

1856. Cesar Franc Jožef je obiskal 18. novembra s cesarico Elizabeto Ljubljano, kjer je ostal tri dni. Jaz sem videl cesarski par večkrat. Na dan cesaričinega godu, 19. novembra, je bila velika pojedina v gradu. Na mizo je prišla tudi težka postrv iz Bohinjskega jezera. Slovesnosti so bile velike in vse razsvetljeno. Videli smo najrazličnejše uniforme, posebno visoke gospode z bogato z zlatom pretkanimi oblekami v spremstvu cesarskega para. Bil sem tudi pri gala-predstavi v gledališču. Pri tem mojem bivanju v Ljubljani se mi je zgodilo, ko sem prepozno prišel na prenočišče pri „Novem svetu“, da mi je posteljo

prevzel drugi in sem moral ostati do jutra deloma v gostilni Virant, deloma na prostem, kjer je bilo precej mrzlo.

1857. 7. marca je bil v Kranju tako močen potres, kot ga še ljudje ne pomnijo. Mnogo zidov se je razpokalo in so jih morali popraviti. Manjši sunki so sledili tudi 8., 9., 12. in 14. marca.

Leto je bilo zelo suho. Dežja ni bilo od Velike noči (12. aprila) do 24. maja. 24. maja je deževalo samo en dan, potem pa zopet do 1. avgusta nič. Tega dne je dež malo izdal. Potem zopet do 26. avgusta ni

ISA BOLETINAC, VODITELJ ALBANSKIH VSTAŠEV.

deževalo. Tudi dež tega dne ni bil veliko vreden. 18. septembra je bil zopet dež s hudo nevihto. Ta dan je ubila strela v Orehovljah 17 letno deklico in kravo, v Mavčičah pa 17 letnega fanta.

Ajda je dosegla komaj višino šestih palcev in ni skoro nič rodila. Vrhutega jo je zapadla 23. septembra slana, da je bilo slama celo za živinsko krmo preslaba. Posebno so trpela pred sušo plitva polja. Tako niso v Hujah, Klancu in Čirčičah skoro nič pridelali, ker so se vsi pridelki posušili. Tudi slame in mrve se je zelo malo dobilo. Živina je stradala in posestniki so morali število glav v hlevu zmanjšati. Graščina v Radovljici je dobila s svojega velikega travnika, ki ga ni mogla zadosti namakati, mesto navadnih 75 voz, samo 35 voz sena. Pomagati so si morali pri živinski klaji z drevesnim listjem. Seno so plačevali prihodnjo spomlad (1858) po 3 fl. cent. Ko so sejali ajdo, plug še do vlažnih plasti ni prišel.

Vsa tla so bila izsušena. Luža za napajanje živine na „grofovi planini“ v Jelovci, kjer ni še nikoli vode zmanjkalo, se je julija in avgusta posušila, tako da so morali pasečo se živino vsak dan dve uri daleč na neko drugo planino goniti napajat. — Čebele skoro celo leto niso dobile paše in so le poredko kdaj rojile. Tudi ob času tako težko pričakovanega ajdo-

vega cvetu ni bilo paše, tako da je mnogo čebel zapustilo panje in pomrlo. Čebelarji so imeli velike izgube. Med, ki so ga pridelali, še desetine ni znašal od onega, kar so ga zdajali čebelam. Vrhutega so imele čebele okoli Kranja polno gnile zalege.

27. julija je bila otvorjena Južna železnica od Ljubljane do Trsta. (Konec.)

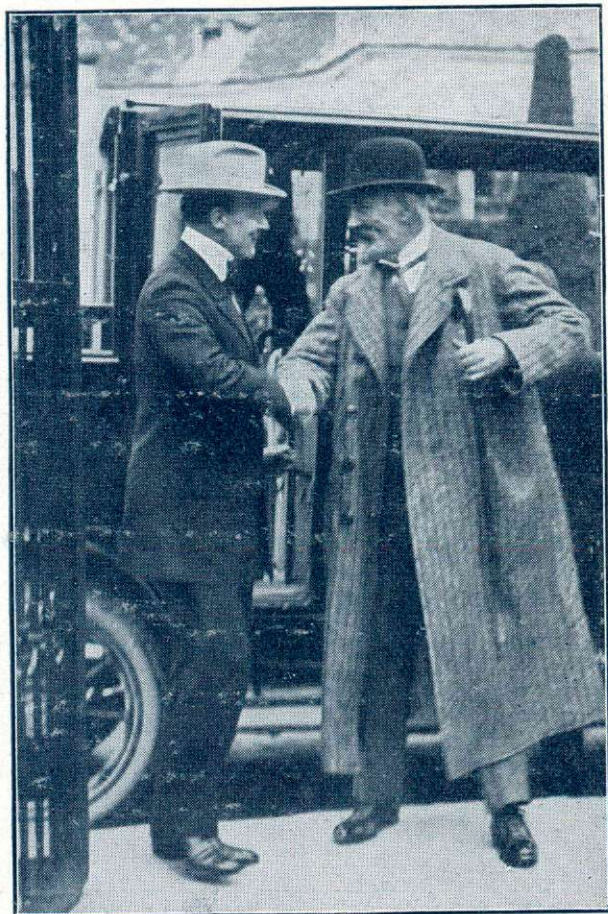

Časnikarstvo.

Na predvečer I. hrvaško-slovenskega zbora v Ljubljani so se zbrali katoliški časnikarji glavnih glasil Hrvatske Stranke Prava in Vseslovenske Ljudske Stranke pod predsedstvom dr. Žitnika ter po temeljiti debati sprejeli soglasno sledečo resolucijo: „Katoliški časnikarji, pripadajoči Hrvatski Stranki Prava in V. L. S., zbrani 19. t. m. na sestanku v Ljubljani,

seboj in se z informacijami podpirajo. V ta namen naj se časnikarji V. L. S. in Stranke Prava vsako leto po potrebi shajajo. Izvedejo naj se priprave za skupno hrvaško-slovensko pravaško časnikarsko organizacijo.“

Naše slike.

AVSTRIJA IN NEMČIJA:

Nemški državni kancelar Bethmann-Hollweg na obisku pri grofu Berchtoldu, avstro-ogrskem ministru za zunanje zadeve.

izjavljajo, da smatrajo enotno smer v časopisju, namenjenem somišljenikom obeh strank, za potrebno in so se korektno zedinili v tem, da postopa 1. njihovo časopisje glede političnega državno-pravnega programa odslej popolnoma edino. 2. V kulturnem in socialnem oziru stoji to časopisje na katoliški kulturni bazi. Odločno je odklanjati vsako svobodomiselno kulturno-bojno strujo. Ljudstvo je treba tudi v političnem izobraževanju navajati na zahteve krščanske morale. Svobodo vere in Cerkve, krščanski značaj zakona in krščansko vzgojo v šoli je vsekdar odločno braniti, spoštovati pa je sploh vsako pozitivno versko naziranje. 3. Časnikarji obeh strank naj iščejo stika med

Smirnova slika „V grobnici“ je tipična za grško-iztočni slog, ki ga od Rusov goji tudi Vasnecov. Resna, mistično navdahnjena je ta umetnost, obrazi kakor iz drugega sveta, a polni miline (str. 397).

Alkoholizem je demon našega stoletja. Francoz Legrain je v svoji skupini izrazil vse gorje, ki ga širi prodaja alkoholnih pijač (str. 405). Brez srca stoji pri mizi rejeni prodajalec strupa, ki toči na Francoskem razširjeni absint, neko močno, rumenkasto žganje, dišeče po janežu. Kdor se tej pijači vda, postane tako strasten pijanec, da se težko zopet odvadi. Zato je Belgija prepovedala izdelovati in uvažati absint. V Parizu ga pa v sodih vozijo po mestu v veliko škodo vsega prebivalstva. Nesrečna žena in jokajoči otrok ob strani v deliriju besnečega očeta sta pravi podobi bede, ki jo povzroča alkoholizem.

Današnja številka je posvečena balkanskim dogodkom, o katerih govorimo na drugem mestu. „Visoka porta“ (str. 430) so ona vrata pri državnem uradu, od katerih je dobila svoje ime turška vlada sploh. Isa Boletina (str. 431) je vodil albanske vstaše v boju proti mladoturški vladi. Omahoval je, kam bi sedaj krenil, a se je odločil, da pomaga Srbom proti Turkom. Baje so ga te dni ubili.

Zadnja poročila z bojišča so uničevalna za Turka. Bolgari so vzeli Kirkilise po grozno krvavem boju in sedaj napadajo odrinske utrdbe. Srbi so vzeli Kumanovo in Prištino. Kosovo polje, pred šestimi in pol stoletji prizorišče srbskega poraza, vidi danes Srbe zmagoslavne. Srbi in Bolgari gredo že nad Skoplje. Črnogorci so vzeli utrdbo Taraboš in vsak čas pridejo v Skader. Turška moč se lomi pod silnimi udarci. Pri Odrinu stoji v boju več kot pol milijona mož. Boji so krvavi, število mrtvih in ranjencev veliko.

Nemški državni kancelar Bethmann-Hollweg je obiskal avstrijskega zunanjega ministra grofa Berchtolda na njegovem posestvu (str. 432). Grof Berchtold je takoj nato odpotoval v San Rossore obiskat italijanskega zunanjega ministra San Giuliana, ruski zunanji minister Sasonov je pa bil v Londonu, Parizu in Berlinu (Dunaja se je ognil). Ko so pa diplomati sklepali o miru in premišljevali, kako bi Turčijo varovali, je bruhnil požar, ki ga nihče ne more pogasiti.

Najsigurnejša prilika za štedenje.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne hranilne vloge ter jih obrestuje

po $4\frac{3}{4}\%$

brez odbitka, to je: daje za 100 K čistih 4.75 K na leto.

Redni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poreštvom

Kongresni trg. šte. 19.

Prelat Kalan Andrej l. r., predsednik.
Kanonik Sušnik Janez l. r., podpredsedn.
Dr. Fran Dolšak l. r. zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Druge hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje praknilo.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v $7\frac{1}{2}$ leta (90 mesecih) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Zobozdravnik dr. ALOJZIJ PRAUNSEIS

ordinira od 8. do 12. ure dopoldne in od 2. do 6. ure popoldne,
ob nedeljah in praznikih od 8. do 12. ure dopoldne

v Ljubljani, Marijin trg 3

Plombira zobe, vstavlja nove umetne zobe in zobovja, leči zobne in ustne bolezni. Izdiranje zob brez bolečin s kokainom, v narkozi itd.

Največja in najstarejša tovarna lončenih peči in raznih lončenih izdelkov

Av gust Drelse, Ljubljana

(mnogokrat odlikovana)

Priporoča se slavnemu občinstvu in prečastiti duhovščini v naročila za

štedilna ognjišča in peči

preproste in najfinejše, izvršene v poljubnih modernih barvah in vzorcih kar najbolj strokovnjaško, zanesljivo in trpežno, po najnižjih cenah. Župniščem, samostanom in šolam dovoljujem znaten popust. Ilustrovani ceniki so na razpolago.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zagamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji cen.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po naj-novejšem kroju in lepih vzorcih.

Zaloga srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrovani ceniki so franco na razpolago.

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov
Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštnine prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino tvrdke Jos Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru
Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim
predstojništvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača tvrdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravilnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
словom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Šolam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Sesti natis priredila

S. M. FELICITA KALNŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinj-
ska knjiga, bodisi za začetnico,
bodisi za kuharico, ki se želi po-
vzpeti na vrhunec kuhinjske
umetnosti. Slovenska žena, ki hoče
biti dobra gospodinja, te knjige ne bo
mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne druginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
strop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvehajljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal URBANUS.

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =